

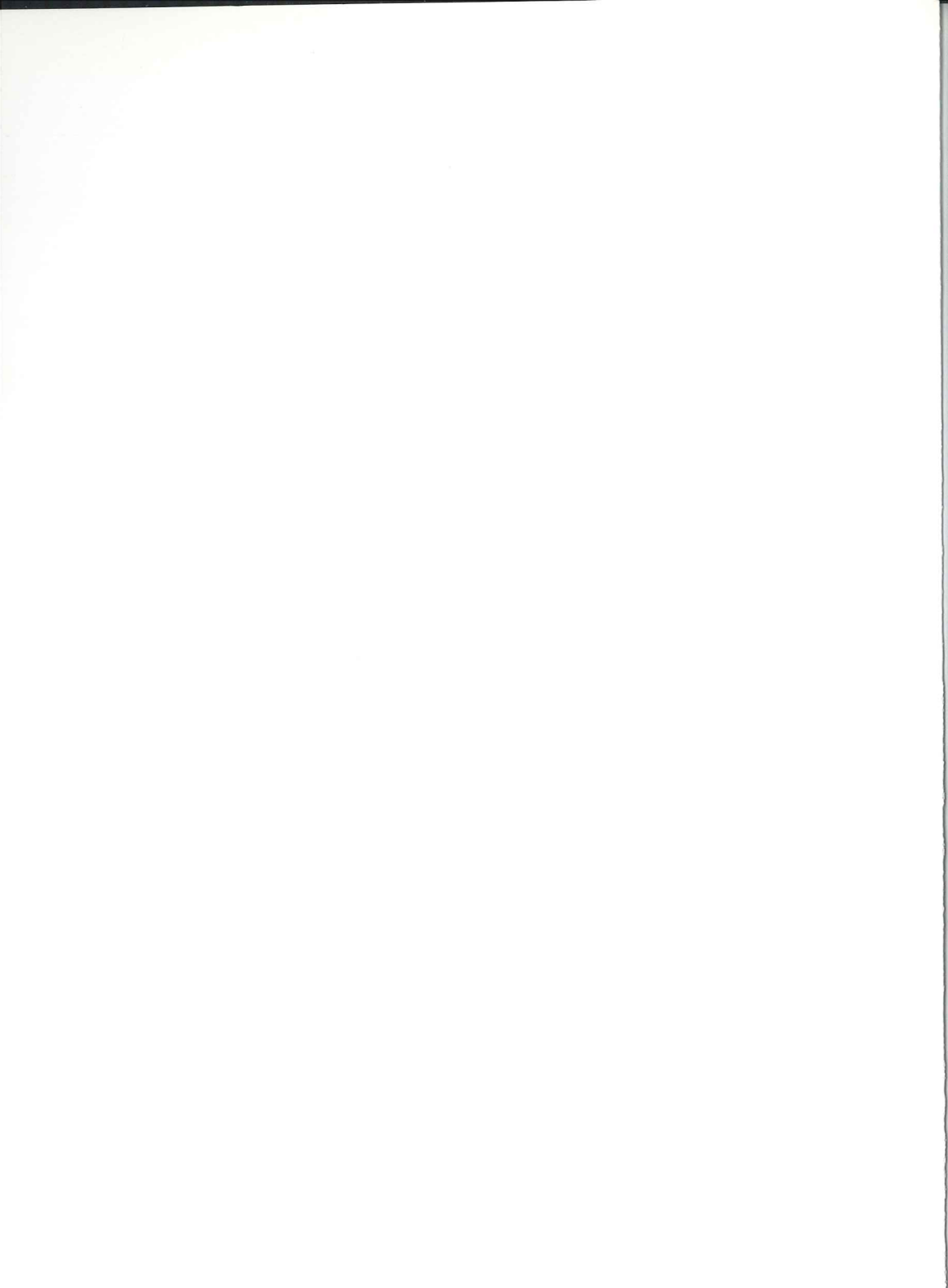
OKO IZBORA

Izveštaj sa ponovljenih predsedničkih izbora
u Republici Srbiji
(16. novembar 2003. godine)

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

OKO IZBORA 12

OKO IZBORA (12)

Izveštaj sa ponovljenih predsedničkih izbora u Republici Srbiji
(16. novembar 2003)

Za izdavača
Slobodanka Nedović

Urednik
Ivan Nikolić

Lektor i korektor
Vidojko Jović

Prelom i oblikovanje
TOTAL DESIGN

Tiraž
1000 primeraka

Štampa
TIPOGRAFIC PLUS, Beograd

Beograd, decembar 2003.

Štampanje ove publikacije omogućili su:

Fridom Haus (Freedom House)

Norwegian People's Aid

Norveška Narodna Pomoć (NPA)

Ambasada Kraljevine Danske

Ambasada Savezne Republike Nemačke

Ambasada Švajcarske

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU
Lomina 9, 11000 Beograd
Tel/Fax: 011 / 3282 870
e-mail: cesid@cesid.org.yu; cesid@bitsyu.net
<http://www.cesid.org>

CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU

OKO IZBORA 12

Izveštaj sa ponovljenih predsedničkih izbora u Republici Srbiji

(16. novembar 2003)

Predsednica CeSID-a

Dr Slobodanka Nedović

Izvršni direktor CeSID-a

Danko Čosić

Članovi Upravnog odbora CeSID-a

Marko Blagojević

Aleksandar Bratković

Dr Zoran Lučić

Miloš Todorović

Članovi Saveta CeSID-a

Dr Radovan Bigović

Vuk Bojović

Branislav Čanak (UGS Nezavisnost)

Dr Mijat Damjanović

Dr Srđan Darmanović

Vladan Gajić

Dr Vladimir Goati

Dr Lav Ivanović

Nikola Kusovac

Dr Slobodanka Markov

Stojmir Matejić

Mr Srećko Mihailović

Dr Vojislav Milovanović

Dr Veselin Pavičević

Dr Jelica Petrović

Dr Dejan Popović

Dr Dragoljub Popović

Dr Milan Popović

Miroslav Todorović

Dr Zoran Tomić

Dr Vučina Vasović

Dr Duško Vranješ

Dr Dragica Vujadinović-Milinković

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
REČ UNAPRED	9
POLITIČKI OKVIR IZBORA	13
ANALIZA MEDIJA U PERIODU PREDIZBORNE PREDSEDNIČKE KAMPANJE	29
Metodološki okvir	29
Štampani mediji - Medijski bojkot ili politička (ne)kultura	30
Opšta ocena	30
Tretman kandidata	36
Tip kampanje i tematska struktura	40
Zaključak	45
Tabelarni prikaz	46
Analiza elektronskih medija u predizornoj kampanji	69
Publicitet neposrednih aktera kampanje	73
Tematski registar	75
Tabelarni prikaz	78
PARALELNO BROJANJE GLASOVA	83
PPVT	83
PVT	86
Web	89
Rezultati	90
ZAPAŽANJA O RADU REPUBLIČKE IZBORNE KOMISIJE	107

PERCEPCIJA I OCENE PREDSEDNIČKIH IZBORA	111
Birački spiskak	112
Birački odbori	113
Biračka mesta	114
Tehnički i tehnološki uslovi za sprovođenje izbora	115
Građani-birači: ponašanje na biračkom mestu	116
Građani-birači: glasanje	118
Monitoring izbora	119
Zaključak	122
 OČIMA CESID-A, TABELARNI PRIKAZ	 125

PREDGOVOR

U ovom izveštaju, *Oko izbora 12*, predstavljamo podatke i zapažanja o ponovljenim predsedničkim izborima, održanim 16. novembra 2003. godine. Izveštaj čine prilozi CeSID-ovih volontera, saradnika i eksperata grupisanih u nekoliko tematskih celina.

Uvodnu reč napisao je izvršni direktor CeSID-a, Danko Ćosić.

Prva celina je posvećena političkim, pravnim i društvenim prilikama u kojima su održani predsednički izbori. Autor priloga *Politički okvir izbora* je saradnik CeSID-a, Milan Milošević.

Iako je postalo uobičajeno da i analiza normativnog okvira čini sastavni deo svakog CeSID-ovog izveštaja, ovog puta, iz razloga nepromenjenih izbornih uslova, koji regulišu predsedničke izbore, i činjenice da je analiza ove regulative već jednom prilikom publikovana, upućujemo na *Oko izbora 3*, Izveštaj sa predsedničkih izbora u Srbiji decembra 1997. godine i prilog dr Marijane Pajvančić.

Imajući u vidu da su svestrano, objektivno i nepristrasno informisanje građana i medijska ravnopravnost učesnika u izornoj utakmici preduslovi za fer i poštene izbore, značajan deo izveštaja posvećen je monitoringu medija. O rezultatima posmatranja medija izveštavaju saradnici CeSID-a, dr Mirjana Todorović, kroz analizu štampanih medija, i dr Stjepan Gredelj, analizirajući izveštavanje elektronskih medija, u odeljku *Analiza sredstava informisanja u predizbornom periodu*.

Nezaobilazan deo CeSID-ovih aktivnosti svakako su i PVT (paralelno brojanje glasova) i PPVT (parcijalno paralelno brojanje glasova putem reprezentativnog uzorka). Pomenute metode su iziskivale velike organizacione pripreme, specijalno oformljene informatičke timove, zasebne softvere... O pomenutim postupcima izborne kontrole izveštava saradnik CeSID-a, mr Nebojša Vasiljević, u prilogu *Paralelno brojanje glasova*.

Poslednji odeljak posvećen je zapažanjima o radu Republičke izborne komisije, koji je pripremio Miloš Todorović, član Upravnog odbora CeSID-a.

Zapažanja i primedbe o izbornim nepravilnostima CeSID-ovih volontera predstavljani su u odeljku pod naslovom *Percepcija i ocene predsedničkih izbora*. Ova aktivnost je sprovedena korišćenjem jedinstvene metodologije. Posmatrači su „anketirali“ biračko mesto, odnosno prikupljali sve relevantne podatke o toku glasanja i poštovanju zakonski određene izborne procedure, kao i važne podatke o kontekstu u kojem se odvijaju izbori, o čemu izveštava rukovodilac istraživanja i saradnik CeSID-a, mr Srećko Mihailović.

Ivan Nikolić

REČ UNAPRED

U načelu, postoje četiri grupe učesnika u izborima.

Prvu grupu čine predstavnici države personifikovani u članovima izborne administracije. U ovu grupu ulaze, u Srbiji, članovi stalnog sastava Republičke izborne komisije, opštinskih radnih tela i stalnog sastava biračkih odbora. Njihov zadatak je da se staraju o sprovođenju izbora u skladu sa Zakonom i Ustavom.

Drugu grupu učesnika čine predstavnici političkih partija ili predsedničkih kandidata koji brinu da se interes partije ili predsedničkog kandidata očuva tokom celokupnog izbornog procesa.

Treća grupu predstavljaju međunarodne posmatračke misije. Ova grupa najčešće obuhvata posmatrače/monitore OEBS/ODHIR, SE i EU. Njihov zadatak je da prate da li određena država ispunjava svoje, prethodno preuzete, obaveze prema međunarodnoj zajednici. Te obaveze su sadržane u međunarodnim dokumentima koje je jedna država potpisala i ratifikovala. Kada govorimo o izborima onda zapravo govorimo o dokumentu iz Kopenhagena koga je naša država, kao jedna od zemalja članica OEBS-a, dužna da se pridržava. U tom dokumentu se određuju standardi koji se moraju ispuniti da bi se izbori mogli smatrati poštenim i slobodnim.

Poslednju, četvrtu grupu učesnika u izbornom procesu predstavljaju sami građani zemlje u kojoj se izbori održavaju, ali ne kao birači, već kao posmatrači. Njihova uloga je da posmatraju i prate da li država ispunjava obaveze prema svojim građanima. U ove obaveze svakako spada obaveza države da svojim građanima omogući nesmetano ostvarivanje prava da biraju ili da budu birani (slobodni izbori), ali i da im omogući da svoju odluku za koga će glasati donesu na osnovu, pod istim uslovima i svima dostupnim, informacija o programima i predizbornim aktivnostima partija ili predsedničkih kandidata (pošteni izbori). Budući da se zarad zaštite procesa glasanja ne može dopustiti da se na biračkim mestima građani zadržavaju duže nego što im je neophodno da glasaju, građani se moraju udružiti u organizaciju kroz koju će pratiti ostvarivanje svojih prava. U Srbiji je to CeSID.

Kao i na svim izborima od 1997. godine do sada, CeSID je organizovao i sproveo nekoliko vrsta aktivnosti.

CeSID-ov kreativni tim je dizajnirao mini *medijsku kampanju*, koja je imala dva primarna cilja. Prvi, da sve učesnike u procesu podseti da smo tu, da ćemo ponovo i na isti način posmatrati izbore, i drugi, da biračima, a naročito onima koji prvi put glasaju, objasni proceduru glasanja kako bi što jednostavnije svoje pravo, ukoliko to žele, mogli i da ostvare.

CeSID-ov tim za medije je organizovao i sproveo aktivnost *posmatranja medija*, odnosno praćenje ponašanja pisanih i elektronskih medija u predizbornom procesu. U tekstu koji sledi nalaze se konačni nalazi i analize ponašanja medija u posmatranom periodu.

Analiza političkog i normativnog okvira u kome su se izbori organizovali predstavlja već uobičajeni, sastavni deo svakog, do sada objavljenog, CeSID-ovog izveštaja.

Možda najvidljivija i najmerljivija CeSID-ova aktivnost vezana za posmatranje izbora predstavlja aktivnost *brzog prebrojavanja glasova*. Ova aktivnost sprovodi se na sam dan izbora i predstavlja rezultat glasanja dobijen na osnovu reprezentativnog uzorka biračkih mesta. Relativno mali broj biračkih mesta u uzorku omogućava nam da u veoma kratkom vremenskom periodu posle zatvaranja biračkih mesta prikupimo rezultate izbora, obradimo ih i damo vrlo pouzdana predviđanja konačnih rezultata izbora. Tokom samog izbornog dana uzorak služi i za periodično davanje informacija o broju građana koji su glasali. Sa stanovišta CeSID-a, ovo je veoma važna aktivnost zato što brzo objavljivanje predviđenih konačnih rezultata izbora smanjuje prostor i vreme za eventualne izborne manipulacije.

Aktivnost *paralelnog brojanja glasova (PVT)* predstavlja možda i najznačajniju aktivnost organizacije tokom celog izbornog procesa. Ona se sastoji u paralelnom (u odnosu na zvaničnu izbornu administraciju) prikupljanju rezultata izbora po biračkim mestima. Time se u konačnom izrazu bitno utiče na eventualne izborne krađe i manipulacije, budući da se CeSID-ovi i zvanični rezultati moraju poklopiti.

CeSID-ovi posmatrači na biračkom mestu (a na ovim izborima imali smo posmatrače na 7903 od ukupno 8581 biračkog mesta) sa sobom imaju i *protokol* koji tokom dana moraju da popune. Taj protokol sa svojih 73 pitanja predviđen je da statistički dâ odgovor na pitanje da li su izbori na samim biračkim mestima bili organizovani u skladu sa Zakonom i važećim pravilima. Svako odstupanje od Zakona i pravila može izazvati nepravilnost koja, ukoliko je bitna, može dovesti do ponavlja-

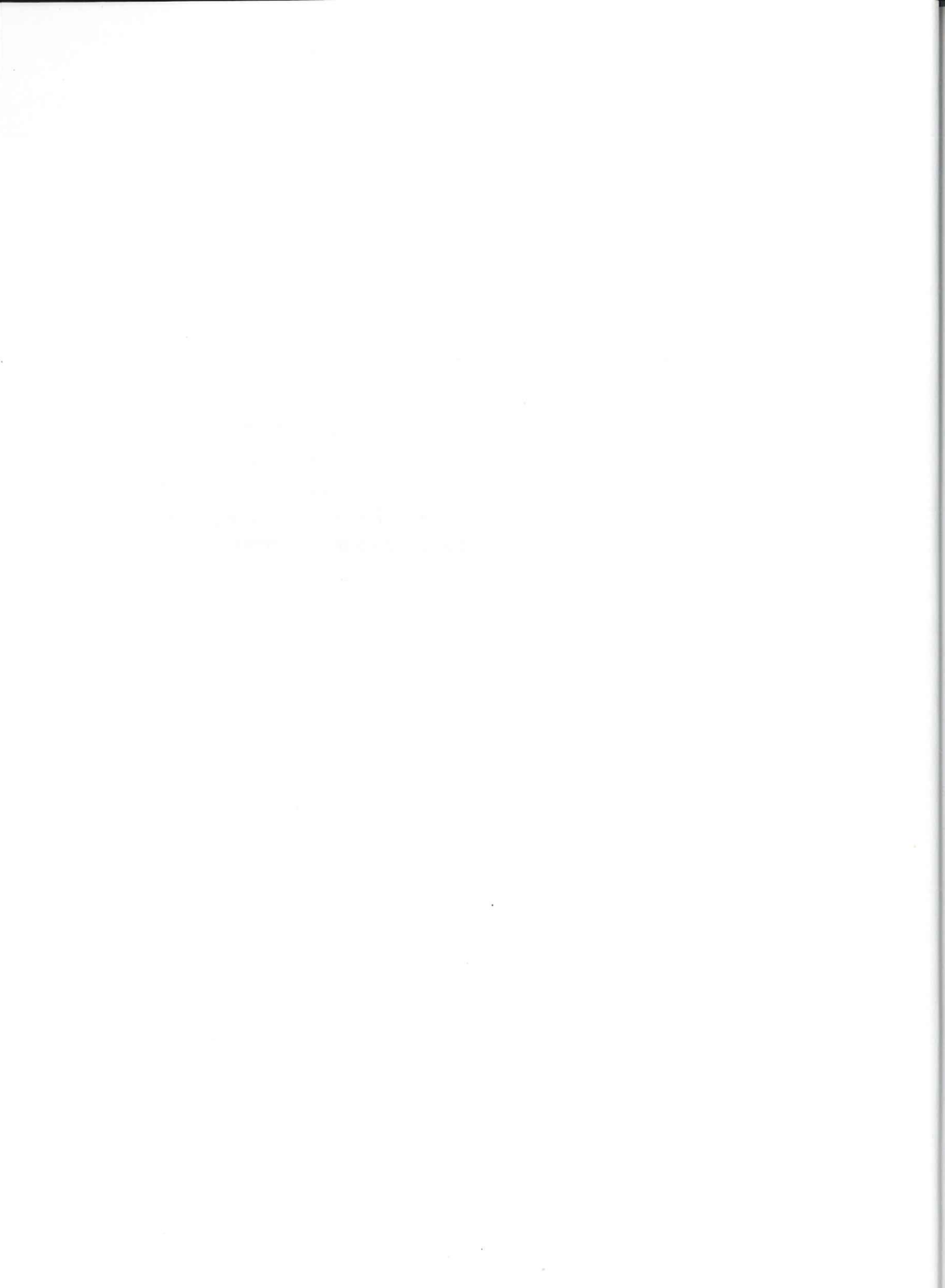
nja izbora na samom biračkom mestu, a ukoliko su takve povrede na velikom broju biračkih mesta mogu dovesti u pitanje i celokupni izborni proces.

Rezultati i nalazi CeSID-ovog posmatranja predsedničkih izbora održanih 16. novembra 2003. godine sada su pred vama. Nadamo se da smo i ovoga puta barem malo doprineli da rezultati upravo održanih izbora ne budu razlog za nove podele u društvu već, suprotno, da smo doprineli većem poverenju u sam izborni proces, kao i u njegov ishod.

Na kraju, koristim priliku da najtoplije zahvalim svim CeSID-ovim posmatračima/volonterima i aktivistima, čiji je doprinos uspešnom posmatranju izbora zaista nemerljiv. Isto tako, ovde želim posebno da zahvalim ambasadama Danske, Nemačke i Švajcarske, kao i Fridom Hausu i Norveškoj Narodnoj Pomoći, čija je podrška omogućila da se aktivnosti CeSID-a izvedu u punom obimu i na vreme.

Beograd,
24. novembra 2003.

Danko Ćosić
Izvršni direktor CeSID-a

POLITIČKI OKVIR IZBORA

Ponovljeni predsednički izbori u Srbiji 16. novembra 2003. godine deo su jednog nedovršenog izbornog procesa započetog u jesen 2002. godine kada su održana dva turnusa (u tri kruga) predsedničkih izbora koji nisu dali pozitivan rezultat.

Okolnosti u kojima su održani ovi izbori čine:

- * ustavni vakuum koji karakterišu činjenice da srpski ustav nije u propisanom roku usaglašen sa Ustavnom poveljom državne zajednice Srbije i Crna Gore, da je postojeći srpski ustav u mnogim elementima anahron i da je došlo do blokade izrade novog;

- * činjenica da u sadašnjem Ustavu nije predviđen slučaj da novi predsednik nije izabran, a da je starom istekao mandat, što je rezultiralo teško održivim stanjem u kome predsednik Skupštine praktično nedefinisano dugo obavlja dužnost neizabranog predsednika;

- * slobodno tumačenje o tome u kom roku novi predsednički izbori mogu biti raspisani;

- * propagandno nipodaštavanje predsedničke funkcije tokom predsednikovanja Milana Milutinovića i tokom rasprava o predsedničkim izborima;

- * činjenica da je u vreme kad nije bilo izabranog predsednika Republike zavedeno i ukinuto vanredno stanje posle ubistva srpskog premijera Zorana Đinđića;

- * neuređeno izorno zakonodavstvo, a u tom kontekstu i izmena Zakona o izboru predsednika Republike, praktično u toku izbornog postupka, formalno po okončanju prvih neuspešnih (dvokružnih) predsedničkih izbora;

- * duboka parlamentarna kriza koja je usred izbornog procesa rezultirala raspuštanjem Skupštine;

- * dug proces raspadanja koalicije DOS koja je deo svoje vladavine oslanjala na formalna pravila, deo na kreiranju novih pravila igre, a deo opravdavala političkom tranzicionom svršishodnošću (prisustvo, dakle, nekih elemenata revolucionarne vlasti);

- * brzo „kvarenje“ prve demokratski izabrane vlade i nove vladajuće elite;

- * hronični nedostatak institucionalne kontrole i izbegavanje da se ona uspostavi;
- * splešnjavanje postoktobarskih očekivanja, smanjenje nade i porast socijalnog nezadovoljstva gubitnika tranzicije, pogotovu u velikim industrijskim centrima.

Raspisivanje izbora

Predsednica Skupštine, Nataša Mičić, raspisala je 17. septembra 2003. godine ponovljene predsedničke izbore. Na odluku Ustavnog suda o prigovorima na raniju odluku o neraspisivanju izbora u februaru 2003. čekano je više od šest meseci. Odlaganje predsedničkih izbora pravdano je političkim izgovorima i opravdavano je političkim okolnostima i rokom potrebnim za donošenje novog srpskog ustava, koji je po Ustavnoj povelji državne zajednice i pratećim dokumentima isticao avgusta 2003. godine.

Ustavna blokada

Optimistički je saopšteno da je radna verzija preambule novog Ustava Srbije usaglašena 3. juna. Po tadašnjoj izjavi predsednika Ustavne komisije, Vladana Batića, usvojeno je kompromisno rešenje između tzv. nacionalne i građanske opcije. Tada je bilo najavljivano da predlog srpskog ustava bude završen do sredine avgusta 2003, kako je to proizilazilo iz Ustavne povelje državne zajednice Srbije i Crna Gore. Međutim, u radu Ustavne komisije nisu prevaziđeni sporovi i rad ove komisije je blokiran. Najspornije tačke bile su način izbora predsednika (neposredni ili posredni) i teritorijalna organizacija (Vojvodina, regioni), uprkos tome što je postojao izvestan stepen opšte saglasnosti da Srbija treba da bude regionalizovana.

Predsedništvo DOS-a je 17. jula usvojilo koncept izbora predsednika Srbije u Skupštini, na šta je DSS napustila ustavnu komisiju. Posle toga bilo je pokušaja da se napuštanje komisije od strane DSS-a protumači kao smanjenje broja članova komisije, samim tim i kvoruma potrebnog za njen rad, ali se od toga odustalo.

Već 27. juna predsednik srpske vlade, Zoran Živković, najavio je da će referendum za novi Ustav Srbije biti organizovan 15. februara 2004. godine, na praznik Sretenje, kada se planira proslava dvestogodišnjice Prvog srpskog ustanka 1804. godine. Tako je ustavni posao vezan za državnu simboliku, za dvesta godina moderne srpske državnosti i 165 godina od prvog Sretenjskog ustava Srbije Dimitrija Davidovića, koji je u svoje vreme bio napredan i koji je brzo (neki kažu dan posle usvajanja) povučen zbog međunarodnog pritiska tadašnjih konzervativnih sila.

Postalo je, međutim, jasno da Skupština u ovom sastavu ne može da donese novi Ustav i novi predsednički izbori postali su neminovnost.

Bojkot

Pre raspisivanja izbora nije, međutim, došlo do konsultacija između najuticajnijih političkih faktora, koje su, s obzirom na institucionalnu prazninu, bile očekivane i biračko telo je pre izbora podeljeno na one koji birače pozivaju na predsedničke izbore i na one koji traže raspisivanje vanrednih parlamentarnih izbora. Vojislav Koštunica, predsednik DSS i bivši predsednik SRJ, koji je sišao s vlasti početkom 2003, koji je u prethodnim ciklusima srpskih predsedničkih izbora 2002. godine pobeđivao ostale takmace, ali nije kapitalizovao tu pobedu zato što na birališta nije izašlo potrebnih pedeset odsto plus jedan glasač, već 18. septembra saopštava da se neće kandidovati za predsednika Srbije. Miroљub Labus, predsednik G17+, koji se na prethodnim predsedničkim izborima u prvom turnusu kandidovao u ime DOS-a, takođe je saopštio da neće učestvovati na novim izborima. SPS koja je na prethodnim izborima jednom imala slabo plasiranog predsedničkog kandidata, a drugi put na predlog Slobodana Miloševića podržala radikalskog predsedničkog kandidata Vojislava Šešelja, sada je svoje pristalice takođe pozivala na bojkot predsedničkih izbora. Isto je učinio i Vuk Drašković, predsednik SPO, inače neuspešni predsednički kandidat iz 1990. i 1997. godine. Onaj deo DOS-a koji je 2003. kontrolisao parlament postavio je visoku cenzusnu prepreku za izbor predsednika (pedeset odsto plus jedan birač), s namerom da, kako se široko verovalo, učini nemogućim izbor Vojislava Koštunice za predsednika, s kojim je ta grupacija bila u političkom sukobu, i s namerom da izdejstvuje takvu izmenu izbornih pravila i Ustava da predsednik bude biran u parlamentu, što se videlo i u radu Ustavne komisije. Uz to, u tadašnjim okolnostima špekulisano je s tim da budući izabrani predsednik može računati samo na nekoliko meseci predsednikovanja – do usvajanja novog Ustava – a bez realne vlasti. Svim tim okolnostima vladina koalicija je sužavala i šanse vlastitog kandidata i smanjivala verovatnoću da će predsednički izbori uspeti. Uskoro će se ispostaviti da novi Ustav neće biti donet, da je vlada u parlamentu izgubila većinu i da je vladajuća koalicija prinuđena da raspiše vanredne parlamentarne izbore, a da se institucionalna kriza produžava. Ona se manifestuje u nedovršenoj institucionalnoj izgradnji državne zajednice, a u Srbiji – u postojanju previše voluntarizma u odnosima između zako-

nodavne, izvršne i sudske vlasti, tačnije u dominaciji izvršne nad druge dve grane vlasti.

Nezavršena državna zajednica

Sud državne zajednice, na primer, još nije konstituisan. Akcioni plan o harmonizaciji ekonomskih odnosa Srbije i Crne Gore deklarativno je usaglašen 2. juna 2003, ali se diskusija o ovome rasplamsala u stručnim i političkim krugovima Srbije i proces usaglašavanja je produžen.

Odredbe vanrednog stanja

Ustavni sud Srbije je 5. juna suspendovao dalju primenu pojedinih odredaba Zakona o organizovanom kriminalu. Reč je o odredbama po kojima je moguće uvesti policijski pritvor u trajanju od 60 dana bez uobičajenih zakonskih garancija za pritvorene. Te odredbe bile su javno kritikovane od stupanja Zakona na snagu, i to ne samo u domaćoj već i u inostranoj javnosti. Bilo je pitanja zašto naredbom v. d. predsednika Republike od 14. marta, kojom je zapravo uveden policijski pritvor, a iz koje pomenuti Zakon proizilazi? To bi, doduše, zahtevalo prethodnu suspenziju Miloševićevog Zakona o merama za slučaj vanrednog stanja iz 1991. godine, što je bio zakonski osnov za uvođenje vanrednog stanja od 12. marta 2003. godine.

Ignorisanje Ustavnog suda

Sredinom septembra tekla je rasprava između predsednika Ustavnog suda i predsednika Administrativnog odbora Skupštine, Boška Ristića, povodom naloga Ustavnog suda da se poslanicima mandati koji su im oduzeti 2002. godine moraju vratiti, to jest da je poslanik taj ko raspolaže mandatom, a ne stranka. Ristić je tvrdio da je slučaj pravno složen, a predsednik Ustavnog suda Slobodan Vučetić zahtevao da Skupština sprovede sudsku odluku o vraćanju mandata, da ne bi sud morao da preuzme stvari u svoje ruke. Krajem oktobra Ustavni sud povlači sledeći potez koji mu zakonski stoji na raspolaganju: traži da Vlada omogući sprovođenje odluke Ustavnog suda. Posle Vladinog nećkanja čuju se najave da bi Ustavni sud mogao sâm da sprovede sopstvenu odluku. Izvesno nipodaštavanje ustavnog sudstva bilo je karakteristično i u proteklom periodu, upravo oko pitanja raspolaganja poslaničkim mandatima kada je Savezni ustavni sud (tada SRJ) naložio da skupštinska ve-

čina vrati mandate poslanicima (mahom iz DSS) oduzetim u znak odmazde zbog opstrukcije skupštinskih sednica. Funkcioneri skupštinske većine su izvesno vreme verbalno nipodaštavali Savezni ustavni sud, ali su ipak popustili i tu odluku sproveli. Za tu materiju proglasio se potom nadležnim i Ustavni sud Srbije koji je problem protumačio tako da je na prvo mesto stavio sigurnost poslaničkog mandata. Spor između zakonodavne i sudske vlasti oko toga trajao je godinu dana i bio je jedan od znakova krize političkog sistema i faktora (ne jedini, a ni glavni) koji je krutio legitimitet Skupštine.

Rasprava o poverenju

Na prvoj sednici jesenjeg zasedanja Skupštine Srbije, koje je počelo 16. oktobra 2003, već glasanje o dnevnom redu pokazalo je da Vlada, možda, nema većinu u parlamentu. Poslanička grupa DOS-a nastojala je da izbegne raspravu o inicijativi Srpske radikalne stranke za uskraćivanje poverenja Vladi i za smenu predsednice Skupštine Nataše Mičić, kao i o inicijativi Demokratske stranke Srbije za smenu Vlade. Građanski savez Srbije (matična partija predsednice Skupštine) najavljivao je da će možda uskratiti lojalnost Vladi ako se pri glasanju o predsednici Skupštine ne pokaže potrebna većina. Međutim, na insistiranje Nataše Mičić, obe rasprave, o predsednici i Vladi, stavljene su na dnevni red, pošto je predstavnik poslaničke grupe DOS-a povukao predlog. Pre toga Socijaldemokratska partija, koja je do tog trenutka glasala za Vladu, tražila je da se otvori rasprava. U jednoj prethodnoj situaciji slična inicijativa Srpske radikalne stranke je voljom većine jednostavno skinuta s dnevnog reda, što je izazvalo prigovore da je tako suspendovan jedan instrument opozicije za kontrolu Vlade. Tokom tih uvodnih glasanja nisu stavljeni na dnevni red predlozi nekoliko reformskih zakona koje je ponudila Vlada i nisu usvojeni zapisnici sa vanredne sednice na kojoj je, između ostalog, izabran novi guverner Narodne banke Srbije, Kori Udovički. Do toga nije došlo zbog skandala koji nije dobio legalni epilog, koji je izbio posle otkrića da je poslanica Demokratske stranke Neda Arnerić bila na letovanju u Turskoj u isto vreme kada je u skupštinskom elektronskom listingu zabeleženo da ona glasa u Skupštini, a da je istog dana predsednica Skupštine konstatovala da je pomenuta poslanica najavila odsustvo. To je drugi slučaj takve vrste, jedan se desio početkom 2002, kada je opozicija tvrdila da je poslanik DS Novaković bio u Solunu dok je neko u skupštini glasaao njegovom karticom.

Izbor guvernera

Problem osporavanja legitimnosti izbora guvernera Narodne banke potencijalno je pretio da izazove ozbiljne ekonomske poremećaje, ali se to nije desilo. Spor oko novog guvernera je 10. jula 2003. počeo tako što je tadašnji guverner Narodne banke Mlađan Dinkić tvrdio da srpski ministar finansija Đelić u tajnosti priprema novi Zakon o Narodnoj banci kako bi on (Dinkić) bio smenjen. Tvrdio je da bi time samostalnost NBS bila ukinuta, a da se to dešava po nalogu nekih finansijskih lobija. Sukob se odvijao u periodu u kome je Srbija preuzimala bivšu Narodnu banku Jugoslavije pod svoju kontrolu, pošto Crna Gora nije pristala da ova institucija funkcioniše u obe republike. S tim je povezano dalekosežno pitanje da li u DZ SCG ima jedinstvenog monetarnog sistema. Dinkić je izgubio taj spor i 22. jula 2003. godine dotadašnja ministarka industrije i enegretike, Kori Udovički, izabrana je za novog guvernera. Ta operacija je izvedena u toku godišnjih odmora. Skandal sa glasanjem odsutne poslanice izbio je kasnije kada je Kori Udovički već bila preuzela dužnost. Pošto je osporavanje njenog izbora moglo da blokira rad nacionalne monetarne institucije, ona je tražila da se stvar s njenim izborom raščisti. Predsednica Skupštine obratila se za savetodavno mišljenje Ustavnom sudu, ali ovaj nije određeno odgovorio prepuštajući Skupštini da reši problem. Vladina većina se nije odlučila za ponavljanje glasanja ili za istragu, ali je opozicija neusvajanjem zapisnika o izboru guvernera indirektno dovela u pitanje tu odluku. To je bilo političko, ali ne i pravno osporavanje, pošto je odluka o izboru guvernera bila objavljena u Službenom listu. To je bila jedna u nizu institucija koja je funkcionisala s poljuljanom legitimnošću.

Dve od tri ključne grupacije iz oktobra 2000. bile su protiv Vlade. Vojislav Koštunica i DSS su neposredno posle 5. oktobra, na krilima ogromne popularnosti njenog predsednika, težili samostalnom nastupu na sledećim izborima. Tome su doprinosili i veliko nepoverenje koje je Koštunica gajio prema Đinđiću i sukobi koji su odmah nastali u DOS-u. Dobri odnosi G17+ i DS nisu dugo trajali uprkos petooktobarskom (2000) veličanju eksperata ove grupacije i opštem uverenju da granica između ove dve grupacije nije bila jasna. G17+ se odlučila za udaljšavanje od DS zbog nezadovoljstva mlakom podrškom Labusu na prošlim predsedničkim izborima i distanciranjem od biznismena u vladinom okruženju. Sa strane DS-a nije bilo volje da se funkcionari G17+ ostave na dominantnim mestima u finansijskoj sferi. DS je, još dok je Zoran Đinđić bio živ, pokušavala da pokaže da može da vlada bez velikih i

zahtevnih saveznika kao DSS i G17+, pa se oslanjala na slabije saputnike, ali ovi su umeli da uspostave visoku cenu. Tako uspostavljena koalicija kao zavera malih oslonjena na Demokratsku stranku počela je da se kruni.

Ministar Rodoljub Šabić iz Socijaldemokratske partije je 19. avgusta podneo ostavku zbog afera u vladi i njenih sporih reakcija i zbog partijske uskogrudosti velikih partija. Izgleda da je Šabić na ostavku naveden zbog taktiziranja oko podrške jednom zakonu iz oblasti školstva i zbog uskraćivanja kvoruma nekom vladinom predlogu. To je bila najava osipanja koalicije. Socijaldemokratska partija je u finišu prvo omogućila da se rasprava o poverenju Vladi stavi na dnevni red, a onda je i najavila da će Vladi uskratiti poverenje.

Uz to, skandali koji su se ređali jedan za drugim potkopavali su legitimitet vlasti.

Skandali

U Skupštini Srbije je 15. jula 2003. potvrđen izbor trojice osporavanih članova Radio-difuznog saveta, važnog samostalnog regulatornog tela. U sukobu oko njihovog članstva bilo je ostavki i prepucavanja. Sledili su teži potresi. Potpredsednik G17+ Mlađan Dinkić je 17. jula izneo optužbe o korupciji dvojice viših činovnika Vlade Srbije (Janjušević i Kolesar), pokazujući dokument o transferu novca sa Sejšelskih ostrva na njihove privatne račune. Vlada je posle izvesnog oklevanja morala da se liši usluga dvojice činovnika i da protiv njih pokrene poresku istragu. Pre toga, Vlada se pod pritiskom javnosti lišava usluga šefa biroa za komunikacije Vladimira Popovića. Posle toga Vlada je bila prinuđena da zatraži razrešenje ministarke saobraćaja Marije Rašete Vukosavljević, koju je 26. avgusta optužio Mlađan Dinkić iskopavši podatak da je kao ministar formirala firmu (koja nije radila), čija se delatnost podudara s nadležnošću njenog ministarstva. Našao je i da je njen svekar uživatelj kredita dodeljenog od institucije u kojoj je ministarka član Upravnog odbora. Početkom oktobra Dinkić, na konferenciji za štampu, iznosi i podatke koji terete ministra policije Dušana Mihajlovića za zloupotrebu službenog položaja, konflikt interesa i poslovanje zasnovano na državnim privilegijama. Ove optužbe vezane su za raspisivanje tendera za nabavku komunikacione opreme za MUP, na kojem je navodno jedna od 13 ministrovih privatnih firmi dobila posao vredan 2,42 miliona evra. Ministar saopštava da je vlasništvo u toj firmi napustio pre nego što je postao ministar. Najavljuje tužbe za klevetu. Javni tužilac saopštava da u ministrovom ponašanju nema elemenata krivičnog dela. Zbog toga što nije donet Za-

kon o konfliktu interesa, ova materija je u zoni slobodne procene i, naravno, političke borbe. Potpredsednik vlade Čedomir Jovanović je bio meta napada DSS-a, ali ti napadi nisu intenzivirani posle 23. juna 2003. kada je održano javno zasedanje skupštinskih odbora za bezbednost i pravosuđe pošto je DSS dovela u Skuštinu jednog zatvorskog čuvara koji je govorio o posetama Jovanovića Centralnom zatvoru i njegovim navodnim kontaktima sa pripadnicima zemunskog klana, razbijenog u akciji „Sablja“. Posle tog svedoka pojavili su se svedoci suprotne strane, bivši upravnik i visoki službenici Centralnog zatvora, koji su demantovali svedočenja čuvara. U svom višesatnom iskazu Čeda Jovanović je objašnjavao da je išao u Centralni zatvor, odlazio je u Šilerovu ulicu u Zemunu, viđao se sa Legijom, bivšim komandantom specijalnih policijskih jedinica optuženim u odsustvu za organizovanje atentata na premijera Đinđića, i Radetom Markovićem, bivšim šefom tajne policije, dobio Legijinu ženu i decu u zatvor u posetu ocu porodice, ali da je ove aktivnosti preduzimao iz razloga svrsishodnosti, za dobro države. DSS je od nekih Vladinih krugova indirektno napadana u toku vanrednog stanja, naročito u vreme hapšenja Koštuničinog savetnika Radeta Bulatovića i generala Ace Tomića, bivšeg šefa vojne obaveštajne službe. Ta konfrontacija je, međutim, utihnula tokom leta pošto je linija političkih obračuna pomerena kada se Vladina većina sukobila sa grupacijom okupljenom oko G17+. Nalazi tzv. Koraćeve komisije o ubistvu Zorana Đinđića, objavljeni 21. avgusta, nisu doneli ništa novo, uočene su izvesne mane u bezbednosnom mehanizmu, otkaz je dobilo nekoliko nevažnih funkcionera MUP-a, ali taj događaj nije proizveo neko ozbiljnije preispitivanje državnog aparata. Slučaj je prepušten specijalnom javnom tužiocu i Specijalnom sudu i čekalo se da u toku jeseni počne sudski proces. U toku vanrednog stanja postojali su nagoveštaji da bi taj proces mogao imati političke implikacije, ali taj utisak je tokom vremena bledeo.

Sve u svemu, od preuzimanja vlasti DOS je akumulirao negativne efekte nekih četrdesetak afera i skandala.

Vlada je pokušavala da skrene pažnju sa skandala koji se umnožavaju. Tako je 19. avgusta 2003. potpredsednik Vlade i DS-a, Čeda Jovanović, predložio demokratskim strankama dogovor o najvažnijim državnim i društvenim pitanjima, ali nije bilo odgovarajućeg odjeka. Premijer Živković je 7. septembra izneo program za unapređenje Srbije u deset tačaka, ali ni to nije imalo većeg efekta. Ministar spoljnih poslova Svilanović je 9. septembra najavio početak razgovora Beograda i Prištine. Do početka razgovora došlo je potom u Beču, bez većih efekata. Pre tih pregovora došlo je do usaglašavanja državne platforme o Kosovu u kojoj su učestvovali premijer Živ-

ković, potpredsednik vlade zadužen za Kosovo i bivši predsednik SRJ Vojislav Koštunica. Bilo je to jedno od retkih usaglašavanja vlasti i opozicije.

Politička scena je uprkos tim pokušajima donosila neminovnu političku konfrontaciju. Srpska radikalna stranka je pokrenula raspravu radi smene predsednice Skupštine Srbije Nataše Mičić, koju je delimično koristila i za vođenje predsedničke kampanje. Predsednički kandidat SRS i poslanik Tomislav Nikolić nije mogao da uđe u skupštinsku salu, jer je ranije odlukom predsednice Skupštine kažnjen udaljavanjem iz Skupštine na 90 dana. Poslanica SRS Gordana Pop Lazić, kao predstavnik predlagača, održala je jedan od najdužih govora u novijoj istoriji Skupštine Srbije; najkarakterističnije su bile sledeće kvalifikacije: „zloupotreba položaja“, „protivustavno ponašanje“, „manipulisanje“, „kršenje (Ustava, zakona, Poslovnika)“, „osvetoljubivost“, „maltretiranje“, „ponižavanje“, „neznanje“... Većina (na primer potpredsednik vlade, nekadašnji šef poslaničke grupe DOS-a Čedomir Jovanović i predsednica Skupštine Nataša Mičić) odgovorila je pokušajem da se radikali prikažu kao „poražene snage“, koje „ponovno dižu glavu“, koje gaje „nostalgiju za starim vremenima“, žele „povratak na staro“, da pružaju „otpor promenama“, da „usporevaju i zaustavljaju reforme“, da teže „vraćanju Srbije u blato i izolaciju“, da su uplašeni „lustracije“, „Haga i suočavanja sa prošlošću“. U jeku te rasprave pomenuta je reč „izbori“ (Čedomir Jovanović). U nastavku sednice Skupštine Srbije, na kojoj se rasprava o inicijativi za smenu predsednice parlamenta Nataše Mičić bližila kraju, 8. oktobra odlučeno je da se glasanje o smeni predsednice Skupštine odloži za trenutak posle rasprave o inicijativi za smenu Vlade. U međuvremenu i predsednica Skupštine je izjavila da su „vanredni izbori neophodni jer ne postoji konsenzus u društvu oko bitnih društvenih pitanja“. U toku rasprave o poverenju vladi više od 10.000 radnika predvođenih rukovodstvom sindikata učestvovalo je u protestnoj šetnji pred zgradom Skupštine Srbije, gde je istaklo zahteve: smena republičke vlade, raspisivanje vanrednih parlamentarnih izbora i moratorijum na proces privatizacije. Kolona demonstranata je 30. oktobra pokušala da probije policijski kordon i uđe u skupštinsku zgradu. Policija je pod punom opremom intervenisala i rasturila demonstrante. Više povređenih građana primljeno u Urgentni centar. Opozicija je u znak protesta na kratko napustila skupštinsku salu. Nije dokazano da je policija prekoračila ovlašćenja. Rasprava o poverenju Vladi je nastavljena toliko da najvažniji ministri (Đelić, Vlahović, Knežević, Milosavljević, Šumarac) Skupštini predоче kako su teško stanje preuzeli od prethodnog režima, koje su pozitivne rezultate ostvarili i kako srpska reforma uživa ugled u relevantnim svetskim krugovima. Ra-

dikali su preko Gordane Pop Lazić ukazivali na pad industrijske proizvodnje, na veliki jaz između uvoza i izvoza, na socijalno stanje, itd. Položaj Vlade pogoršavao se i pozivom koji je Ustavni sud uputio Vladi da obezbedi da budu vraćeni poslanički mandati. Pošto s Vladine strane nije pokazana volja da se ta sugestija posluša, nije doduše ni najjasnije kako bi ona to mogla izvesti, čule su se najave da će Ustavni sud na kraju sâm sprovesti svoju odluku. Posle te odluke Vlada verovatno ne bi imala većinu jer bi se bar tri poslanika više našlo na opozicionoj strani. Stvar se po vladajuće snage komplikovala osipanjem poslanika, „krvarenjem“ u aferi Janjušević – Kolesar, urušavanjem tog nekontrolisanog neformalnog dela Vlade, unutrašnjim sukobima, pretnjama i optužbama.

Dakle, izbori su se pokazivali i kao neka vrsta neminovnosti.

U poslednjoj izbornoj nedelji napravljena je pauza u radu Skupštine zbog predsedničke kampanje. Pred samo održavanje izbora obznanjeno je da Predsedništvo DOS-a ispunjava zahtev svog predsedničkog kandidata o tome da vanredni parlamentarni izbori budu odmah raspisani. Oficijelno, premijer Živković, koji po Ustavu podnosi zvaničnu inicijativu za raspuštanje Skupštine, tu odluku objašnjava time da je u Skupštini napravljena neprincipijelna koalicija protiv Vlade koja ne odgovara volji birača. Dragoljub Mićunović, kandidat DOS za predsednika Srbije, predao je svoju kandidaturu RIK-u 20. oktobra došavši u Skupštinu sa 20.000 potpisa građana i u pratnji članova Vlade i lidera DOS-a. Tomislav Nikolić (SRS) pre toga predao je 13.000 potpisa, Marijan Ristićević (Narodna seljačka stranka) pred Skupštinu došao je traktorom. Kandidaturu je predao Velimir Ilić (Nova Srbija); Radoslav Avlijaš iz novoformirane Demokratske partije „Otadžbina“ i Dragan S. Tomić iz Socijalističke narodne stranke, koja je nastala izdvajanjem iz SPS-a. Svi kandidati su tražili raspisivanje predsedničkih izbora. Dragoljub Mićunović se u početku razlikovao od ostalih kandidata jedino u tome što je predlagao da se institucionalna stabilizacija započne tako što će prvo da se izabere predsednik, koji bi onda okupio sve političke faktore radi dogovora o izborima. Tog predsedničkog kandidata obećavanje vanrednih parlamentarnih izbora doводilo je pomalo u protivrečnu situaciju, s obzirom da i njegova matična stranka Demokratski centar i koalicija koja ga podržava „DOS minus“ u Skupštini iskazuju puno poverenje Vladi koja je na početku predsedničke kampanje još pokušavala da produži mandat. Tri dana pred održavanje predsedničkih izbora, na insistiranje predsedničkog kandidata DOS-a, na osnovu odluke Predsedništva DOS-a, na obrazložen predlog Vlade, o čijem poverenju traje rasprava u parlamentu, čiji sastav po Ustavnom sudu mora brzo da se promeni, v. d. pred-

sednica Skupštine Nataša Mičić, koja je čekala na glasanje o vlastitom poverenju, raspisala je vanredne parlamentarne izbore za 28. decembar 2003. godine.

Vlada je tako izbegla poniženje da bude oborena u parlamentu, poslata je poruka da predsednički kandidat DOS-a ispunjava obećanja pre izbora, ali je već bilo nagomilano toliko okolnosti da predsednički kandidat vladajuće koalicije nije od toga mogao da profitira. To raspisivanje izbora nije donelo preokret u nadmetanju za predsednika, a provladinom kandidatu nije donelo korist. Pokazalo se, naime, da je bila ispravna ona škola mišljenja koju je pred izbore 10. novembra zastupala Mirjana Vasović, na promociji rezultata istraživanja Centra za proučavanje inicijativa, CPA, koja je upozoravala da bi raspisivanje vanrednih izbora moglo demotivisati birače da izađu na predsedničke izbore, pošto bi birači mogli da odluče da sačekaju da vide kakav će novi raspored snaga biti uspostavljen na parlamentarnim izborima.

Da se izađe na izbore pozivale su partije koje su imale kandidate – to su članice DOS-a minus, zatim SRS, SNS, NS, NSS, DPO. Na bojkot su pozivali DSS, G17+, SPO, SPS. Dve od njih, SPO i DSS, imaju predstavu o svojoj naročitoj ulozi u dosadašnjoj demokratskoj istoriji i njihove pristalice veruju da je nepravедno što nisu u vlasti. Podela na bojkotaše i elektoriste nije označavala osnovnu ideološku podelu: i s jedne i s druge strane bile su i reformske i demokratske i proevropske snage između ne sa snagama bivšeg režima.

Mićunovićev rezultat zapravo nije daleko od onog rezultata koji je prošle godine ostvario Labus. Provladino biračko telo je u odnosu na prošlu godinu podeljeno na suprotstavljene grupacije DOS-reforme i G17+, mada računica nije sasvim jasna pošto su prošle godine Čović iz Demokratske alternative i Mićunović dali podršku Koštunici. Pretpostavka da bi profesor Mićunović mogao da privuče i Labusove i Koštuničine glasače (oboje je jednom bio predsednik, Koštunica mu uz to duguje podršku) nije se pokazala realnom. Koštunica je tri puta izlazio na predsedničke izbore i nije hteo da se izlaže novom poniženju, zbog namerno ostavljenog visokog predsedničkog cenzusa, čije ukidanje predlažu neki od međunarodnih posmatrača. S druge strane, činjenica da je G17+ prva najavila isticanje liste uz istovremeno kandidovanje Labusa za premijera govori da ova partija nije imala prostor za manevre. Ove grupacije nisu mogle da dozvole poljuljanoj vladi da se izvuče eventualnom pobedom svog kandidata. Do izvesne političke uzbune došlo je kad su objavljeni rezultati koji su pokazivali da dolazi relativna pobeda radikalnog predsedničkog kandidata Tomislava Nikolića (46,2 odsto izašlih) koji je dominirao u najve-

ćem broju opština. Utešno je bilo to što ta pobeda ne važi zbog niske izlaznosti (samo oko 38 odsto). Depresivno je bilo to što je zabeležen poraz proevropskog predsedničkog kandidata Dragoljuba Mićunovića (35,4 odsto izašlih), koji je dobio samo u centru Beograda i u nacionalno mešovitim opštinama na severu Vojvodine i u Sandžaku. Uspeh radikala uglavnom se tumači kao loš znak o prilikama u Srbiji ili bar, kako konstatuje Ljiljana Baćević iz Instituta društvenih nauka, kao još jedan birački žuti karton vladajućoj eliti. Ako bi se ova radikalska „nevažeca“, preliminar-na pobeda pretvorila u stvarnu pobjedu na parlamentarnim ili nekim sledećim predsedničkim izborima, u Srbiji bi možda nastale teške prilike zbog zatvaranja evropske perspektive, ma koliko radikali pokušavali da strah od toga ublaže.

Da li se zapravo desilo nešto toliko neočekivano? Radikali su zapravo ušli u prazan prostor nastao u političkim manevrima radi raspisivanja vanrednih parlamentarnih izbora, posle preduge proizvodnje političke krize u vladajućoj koaliciji. Više od godinu dana trajalo je preganjanje oko mandata u Skupštini, rascep Demokratske stranke sa Labusom i Dinkićem intenziviran je tokom proteklog leta, sukob s Koštunicom traje od marta 2001, sukob s Velimirom Ilićem godinu dana. Broj socijalno nezadovoljnih je rastao, pa to može biti jedan od dubinskih uzroka ovog uznemirujućeg signala. Da će bojkot izbora otvoriti put radikalima, nije bilo teško pretpostaviti. Radikali uvek izlaze na izbore, a svoje najbolje rezultate po pravilu ostvaruju kad neko izbore bojkotuje. Tako je bilo 1992, kada je opozicija bojkotovala prve parlamentarne izbore u novostvorenoj SRJ, na predsedničkim i parlamentarnim izborima 1997, kada je deo opozicije neuspešno bojkotovao, kao i sada, u trenutku kada su se demokratske snage podelile u četiri kolone – jednu je činila DSS, koja je prva izašla iz DOS-a; drugu G17+, koja je izašla posle razočarenja na prethodnim predsedničkim izborima; treću Velimir Ilić koji je pre godinu dana počeo da glasa protiv Vlade i čiju su poslaničku grupu u Skupštini podelili na dva dela; i četvrtu, ostatak DOS-a, oslabljen u poslednjih desetak dana odlukom Socijal-demokratske partije da glasa protiv Vlade. Radikali su, dakle, protiv sebe imali okrnjeni DOS i široko bojkotaško polje, pa su mogli da privlače deo publike iz susjedstva. Socijalistička partija je bojkotovala izbore i njeno biračko telo, koje disciplinovano izlazi na izbore, moglo je biti dopunski izvor radikalskih glasova. I tu ima dosta nepoznanica, s obzirom na to da je veliki deo socijalističkih glasača demisionirao između oktobra i decembra 2000. godine i nije se vratio na biralište. Za vreme starog režima socijalisti i radikali su kontrolisali oko dva i po miliona glasača, a četrdesetak odsto od tog broja laviralo je između te dve stranke. Kod radikala je

sada nešto manje od polovine te zajedničke kvote. Radikali su u tranzicionom periodu bolje prošli od socijalista koji su teže podneli gubitak svog lidera Slobodana Miloševića nego radikali odsustvo Šešelja, takođe isporučenog Hagu. I jedan i drugi imali su priliku da se iz zatvora obrate biračima, Milošević prošle godine pismom, a Šešelj ove godine tonski snimljenom porukom. Socijalisti su više od radikala bili izloženi napadima nove vlasti, oni su uglavnom bili meta najavljivane lustracije, a značajan deo njihovih funkcionera je upisan u krivične prijave, koje doduše uglavnom nisu procesuirane. Tako je među strankama bivšeg režima Srpska radikalna stranka bolje prošla od Socijalističke partije Srbije. SRS je na putu da preživi i da se konsoliduje, a SPS je u opadanju. Socijalistička partija je doživela rascep, ali odbeglo Ivkovićevo krilo, koje sada deluje pod nazivom Socijalistička naroda stranka, na predsedničkim izborima je na petom mestu sa simboličnih 2 odsto glasova. Radikali su rascep u DOS-u koristili da napadaju sve njegove frakcije, a skandale su naravno eksploatisali. Izgubili su, doduše, onu sposobnost harangiranja koju je svoje vreme demonstrirao Šešelj. Sociolog Dijana Vukomanović iz Instituta za političke studije pretpostavljala je pre izbora, u tekstu za Analitički servis Medija centra, da je Nikolić mogao računati na bivše glasače Šešelja, Miloševića, Draškovića, Koštunice i Pelevića, ali nikako i na one koji su glasali za Labusa. Moguće je da je u radikalsku kutiju otišlo nešto glasova onih koji su optirali za DSS, možda i za SPO, mada to očito ne može biti veliki broj, jer ove partije su pozivale na bojkot, a prvi put su glasači poziv na bojkot poslušali. Ako je za radikale iz inata glasao značajan broj bivših dosovaca, ili spovaca ili espeesovaca, ili simpatizera SSJ, to bi značilo da bi oni na parlamentarnim izborima mogli biti znatno slabiji, a to teško da je sada slučaj. Oni su zapravo na svojih 16 odsto ukupnog biračkog tela, što ne izlazi iz evropskih desničarskih proseka. Radikali očito okupljaju žrtve tranzicije i u skladu s tim svoju retoriku osetno pomeraju sa nacionalnih na socijalne teme. Na neuspehim predsedničkim izborima pobedili su ne kao nacionalna partija već kao partija žrtava tranzicije. Njihova inicijativa za obaranje Vlade uklopila se u predsedničku kampanju. Tom prilikom oni su akcenat stavljali na ekonomske i socijalne teme. Socijalno nezadovoljstvo gubitnika tranzicije lakše se lepilo za radikale nego što bi moglo da se lepi za socijaliste kojima je lako prigovoriti da su doprineli socijalnoj bedi, a i lakše nego za legalizam DSS-a ili za ekonomski liberalizam G17+. Sve socijaldemokratske opcije, inače slabe i neutemeljene, bile su u vlasti – uz to, njima je stizao tranzicioni račun. Dijana Vukomanović procenjuje u pomenutom tekstu da su Nikolićevi potencijalni birači svi oni koji su gubitnici – nezadovoljni, razočarani,

nespremni za DOS-ov koncept i tempo tranzicionih reformi. Ona podseća da su istraživanja sprovedena tokom devedesetih pokazala da je biračko telo srpskih radikala heterogeno, da se regrutuje iz nižih socijalnih slojeva, i da su programska opredeljenja srpskih radikala podjednako zastupala interese i radnika i privatnika i seljaka, mada su na selu slabi. Ipak, njihovi birači su, pre svega, radnici, a uporište radikala je predgrađe. Beogradski rezultati predsedničkih izbora 2003. ilustruju tačnost ove pretpostavke: na Vračaru Mićunović – Nikolić 14.495 : 4299; u Grockoj 4688: 11.421. Dijana Vukomanović je predviđala da će dobar rejting Nikolića možda čak i pogodovati aktuelnoj vladi „krnjeg DOS-a“ i biti dobar izgovor da pred građanima Srbije i zapadnim diplomatama nastavi da brani svoje reformske pozicije pred baukom radikalizacije srpskog biračkog tela. Radikali pokušavaju da umanje efekat zastrašivanja govoreći da su i oni za Evropu i da će Evropa njih priznati, mada to ne zvuči mnogo verovatno. Iz Brisela su došla upozoravajuća saopštenja. Dosadašnja vladajuća koalicija pokušavala je da stane na noge alarmiranjem javnosti na radikalisku opasnost, da organizuje mobilizaciju sličnu onoj koju su Francuzi organizovali na pojavu Lepena. Činjenica je da je radikaliski rezultat proizvod političkih manevara, socijalnog nezadovoljstva, ali i „pomoći“ nekih stranih faktora. U to svakako spada optužnica protiv četiri generala, od kojih je jedan (policijski general Lukić) na visokoj dužnosti.

Dragoljub Mićunović je tragičar ovih predsedničkih izbora zbog toga što je personifikovao proevropsku opciju koja je po mnogim indikatorima učvršćena i fiksirana, a izgubio je od opcije koja ima 16 odsto uticaja u biračkom telu. To se desilo zato što koalicija, koja je stajala iza njega, nikako nije delovala konsolidovano, a po okončanju predsedničkih izbora i formalno se raspala, a druge dve proevropske grupacije su bojkotovale izbore. Mićunović je i u porazu pokazao dignitet, dostojanstvo i toleranciju, što može biti važno nasleđe, kao i činjenica da je ova konfrontacija nepomirljivih opcija bila korektnija od sukoba dojučerašnjih saveznika.

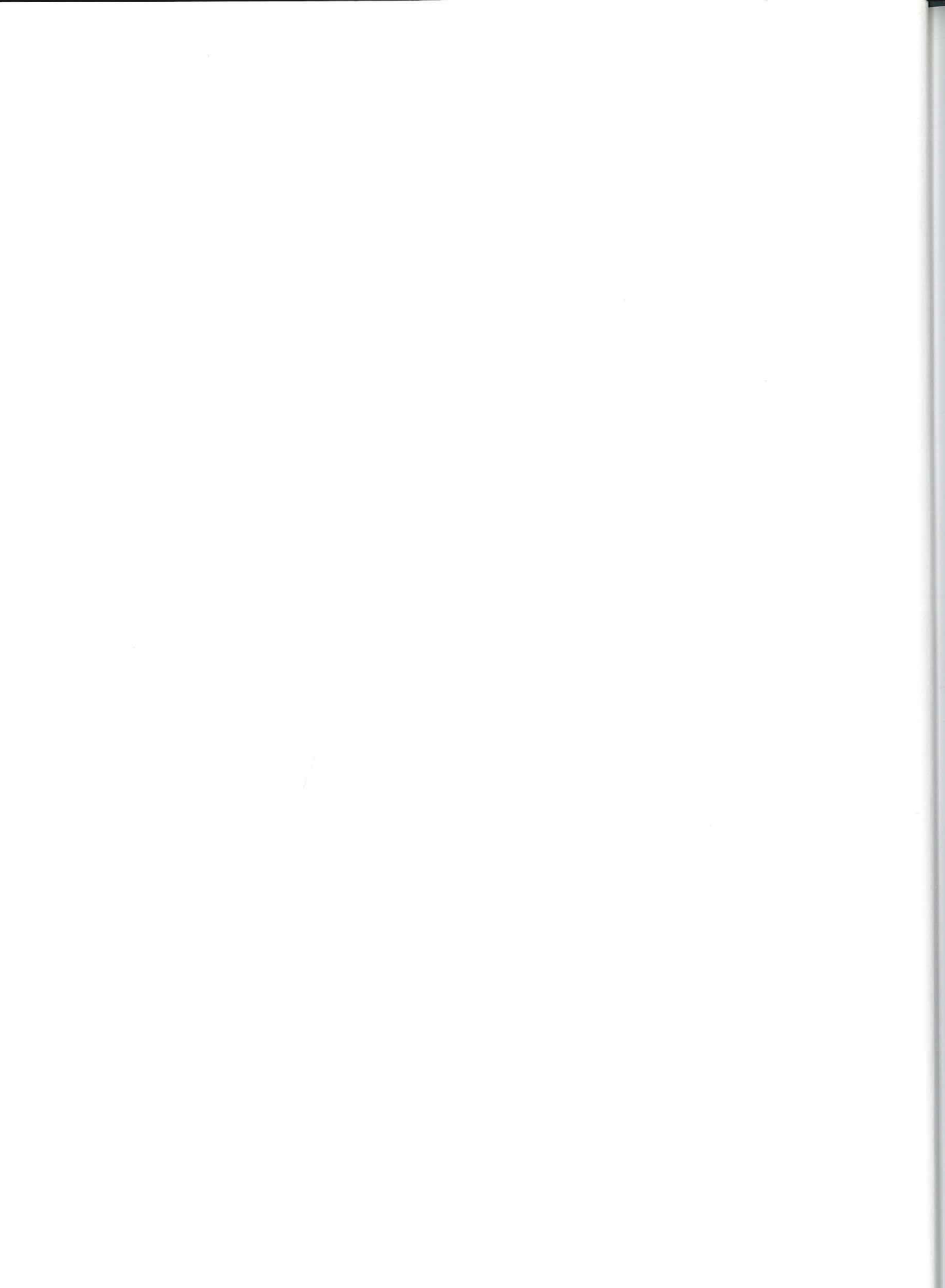
Nije došlo do izbora predsednika, a Srbija iduće godine proslavlja važnu godišnjicu bez šefa države, no ipak su predsednički izbori bitno uticali na to da se bar parlamentarna kriza prevaziđe raspisivanjem parlamentarnih izbora.

Pošto predsednički izbori 16. novembra nisu dali relevantan rezultat, produženje sadašnjeg predsedničkog „v. d. stanja“ teče do sledećeg ciklusa predsedničkih izbora, koji, ako se posluša jedna od presuda Ustavnog suda, ne bi mogli da se odlažu još godinu dana već bi morali da budu organizovani u roku od 60 dana. S druge strane, očito preovlađuje mišljenje da raspisivanje novih predsedničkih izbora tre-

ba prepustiti novom predsjedniku Skupštine po njenom konstituisanju nakon vanrednih parlamentarnih izbora 28. decembra 2003, a to znači da do novog predsjedničkog ciklusa opet mora da prođe više od 60 dana.

Pripreme za parlamentarne izbore karakteriše veliko previranje na partijskoj sceni posle raspada velike koalicije DOS. Pretpostavke da će se ova koalicija raspasti na velike celine nije se ostvarila. Izborni poraz je ubrzao raspad koalicije DOS. Po okončanju predsjedničkih izbora, 18. novembra, Predsedništvo DOS-a je održalo svoju posljednju sednicu. Mnoge manje partije reagovala su razočarano zbog toga što osećaju da su ovim raspletom prepuštene sudbini. DSS i DS su pristale da u različitim varijantama prime na svoje partijske liste kandidate drugih stranaka ili nezavisne ličnosti. U tom kontekstu govorilo se o potencijalnoj integraciji DS, GSS i DC.

Veliki broj manjih partija našao se u teškoj situaciji da nađe formulu za preskakanje visokog cenzusa od pet odsto. Posebno je problematičan položaj partija koje reprezentuju nacionalne manjine. Ako bi se one udružile, verovatno bi mogle da formiraju dovoljno jak blok za preskakanje cenzusa, ali bi to proizvelo negativan efekat jer bi se politička konfrontacija podudarala s nacionalnim opredeljenjem, što može opterećivati političke odnose. Naredni parlamentarni izbori daće uprkos svemu verovatno nešto jednostavniji raspored snaga, ali, kako procenjuje politikolog Ognjen Pribićević iz Instituta društvenih nauka, ni buduća vlada verovatno neće biti stabilna. U komponovanju buduće postizborne koalicije verovatno će se osetiti praznina što nema izabranog predsednika koji ne samo zato što on formalno daje mandat već zato svojim autoritetom može uticati na trasiranje bar osnovnih intencija.

ANALIZA MEDIJA U PERIODU PREDIZBORNE PREDSEDNIČKE KAMPANJE

26. oktobar – 16. novembar 2003.

Metodološki okvir

Cilj, predmet i metod: Kao i u dosadašnjim analizama koje je CeSID predstavio javnosti, osnovni cilj analize je da pokaže da li su i u kojoj meri mediji u periodu predizborne kampanje poštovali demokratska pravila izveštavanja: nepristrasno i objektivno izveštavanje, ravnopravna zastupljenost i jednak kvalitativni tretman učesnika u izbornom procesu.

Istraživači CeSID-a, takođe, pažnju usmeravaju i na sadržinu poruka koje sami mediji emituju, ne upuštajući se pritom u analizu motiva i ciljeva kojima se mediji u tome rukovode. Naime, iskustvo iz sasvim bliskih nedemokratskih predizbornih i postizbornih događanja, koje je kulminiralo u predsedničkim izborima 24. septembra 2000. godine, pokazuje da se uloga državnih i prorežimskih medija nije iscrpljivala samo u stvaranju i održavanju uslova za nedemokratske, neslobodne i nepoštene izbore: *oni su bili promoteri nečuvenog diskursa mržnje* i bukvalno se svrstali u „egzekutore režima u borbi protiv građana i partija drugih političkih uverenja”.¹

Neposredni predmet analize može se, kao i prethodnim analizama, svesti na sledeće pokazatelje:

a. *zastupljenost kandidata* u medijima – broj i ukupna površina (vreme) predstavljanja; broj predstavljanja je veći od ukupnog broja članaka;

b. *način predstavljanja kandidata* u medijima – neposredno, aktivno ili posredno, pasivno predstavljanje;

¹ OKO IZBORA 4, CeSID.

c. vrednosna konotacija kandidata – pozitivna, negativna ili neutralna;
d. tip kampanje – sadržina i cilj poruka koje kandidati upućuju građanima – afirmacija sopstvenog programa; kritika tuđeg programa ili ličnosti protivkandidata; negativna afirmacija, kritika tuđeg programa uz verbalno obećanje da će on to učiniti bolje, bez stvarnih dokaza.

e. retorička sredstva i strategije upotrebljene u medijima – negativna (crna) propaganda, pozitivna (bela) propaganda ili samo informisanje javnosti.

Sledstveno postavljenom cilju i predmetu istraživanja, autori su, osim kvantitativnog pristupa, koristili i kvalitativnu analizu sadržaja priloga (poruka). Uzorak je pretrpeo neznatne promene i obuhvatao je ukupno devet glasila (pet štampanih i četiri elektronska) u periodu od 26. oktobra do 16. novembra 2003. godine.

Štampani mediji – Medijski bojkot ili politička (ne)kultura

Posmatrani mediji: Politika, Danas, Večernje novosti, Blic, Kurir

Kako se vidi, predmet analize su isti mediji kao i prethodnim predsedničkim izborima 2002. godine, sa izuzetkom lista *Nacional*, i u predsedničkim izborima 2000. godine. Promena je jedino u izboru dnevnog lista *Kurir*, sličnog profila i uređivačke orijentacije kao *Nacional*, koji je bio predmet naše prethodne analize.²

Opšta ocena

Ako bi se povelu za rečnikom i metodom zaključivanja jednog dela naših „školovanih“, profesionalnih političkih analitičara mogli bismo da kažemo da se već „golim okom“ može ustanoviti da su svi posmatrani štampani mediji predsedničkoj kampanji poklanjali izuzetno malo prostora u okviru svoje uobičajene unutrašnje političke rubrike.

² List *Nacional* je prestao da izlazi u martu 2003. godine, da bi se u jeku našeg posmatranja medija u predsedničkoj kampanji pojavio kao *Internacional*.

Odista, čitajući pomenute dnevne listove u predizbornom periodu prosečni čitalac bi teško mogao da uoči da je predizborna kampanja za predsedničke izbore u toku, pa čak i u periodu kada je ulazila u finiš, pred „predizbornu tišinu“, kada se po pravilu povećava broj priloga posvećen nosiocima izbornih lista i izbornom ambijentu uopšte.

Ilustracije (kvantitativne) radi, za početak je dovoljno reći da nijedan od posmatranih medija u ovom periodu nije imao više od osam tekstova dnevno na temu predsedničkih izbora.³ Prosečan broj tekstova posvećenih predsedničkim izborima pojedinačno po listovima dnevno bio je 4,4 teksta (poređenja radi, u vreme predsedničke kampanje 2002. godine prosek je bio 12,3 teksta dnevno). Što se površine tiče, tekstovi o predsedničkim izborima u proseku su dobili manje od jedne strane, preciznije 0,63 strane lista. Koliko je to pokazuje nam, takođe, podatak da je u okviru unutrašnjo-političke rubrike izbornoj kampanji posvećeno u proseku za sve posmatrane listove samo 11,8 % prostora.

Inače, u periodu našeg posmatranja, dakle za 20 dana, objavljeno je u svih pet listova *ukupno samo 418 tekstova (članaka) koji se neposredno ili posredno odnose na predsedničke izbore.*⁴ Kvalifikacija „samo“ najbolje se može razumeti ako se ovaj podatak uporedi sa prethodnim predsedničkim izborima 2002. godine.⁵

³ Primera radi, u kampanji za predsedničke i parlamentarne savezne izbore 24. septembra 2000. godine dnevno su isti dnevници imali i po 50 tekstova.

⁴ Kao što smo napomenuli u uvodnom delu, neophodno je razlikovati dve veličine, dva pokazatelja praćenosti izbora: *broj objavljenih članaka*, tekstova u glasilu, od *broja pojavljivanja, zastupljenosti* aktera u glasilima. Kako u jednom tekstu može da bude predstavljeno više aktera, razumljivo je da je veći broj zastupljenosti aktera od broja članaka.

⁵ U predizornoj kampanji za prvi krug predsedničkih izbora septembra 2002. objavljeno je 1349 članaka. U odnosu na aktuelne predsedničke izbore to je više od tri puta. Za drugi krug predsedničke kampanje, oktobra 2002, inače ocenjene kao veoma „mlaka“, u periodu od samo deset dana objavljeno je 448 tekstova. Da je u pitanju silazni trend angažovanosti političkih aktera, u ovom slučaju samih predsedničkih kandidata, pokazuju podaci o narednim decembarskim izborima kada je objavljeno ukupno 526 tekstova, od čega je čak 432 bilo posvećeno tzv. posrednim akterima, dok je samo 94 teksta bilo posvećeno neposrednim predizbornim aktivnostima kandidata. Naš zaključak je bio „da su se upravo mediji najviše trudili da koliko-toliko stvore predizbornu sliku primerenu značaju političkog čina, kao što je izbor predsednika države“.

Kvantitativni pokazatelji zastupljenosti predsjedničkih izbora

Period 26. 10. do 13. 11. 2003. godine

		Ukupna prostorna zastupljenost izbornih tema	Prosečna zastupljenost izbornih tema u okviru rubrike unutrašnje politike	Prosečna zastupljenost izbornih tema
Dnevni listovi	br. članaka	povr. u cm ²	%	stranice/dan
Blic	78	8162	9.4	0.47
Danas	91	18569	13.8	0.71
Kurir	83	13069	9.9	0.71
Večernje novosti	61	9895	11.2	0.57
Politika	105	15556	14.7	0.70
Ukupno	418			

Kako se iz podataka vidi, po broju članaka prednjači *Politika*, a po ukupnoj površini, koju su dobili izbori, na prvom mestu je *Danas*. Iza njih po broju članaka i po ukupnoj površini sledi list *Kurir*; *Novosti* imaju najmanje objavljenih tekstova o izborima, ali očito da im daju veći prostor i veći značaj u okviru političke rubrike nego što je to slučaj sa listom *Blic*.

Glavni krivac za takav, blago rečeno, ignorantski odnos medija prema kampanji za izuzetno važne izbore nisu naravno samo mediji. Mediji su, kao i inače, samo verno odslikavali opšte stanje stvari na političkoj sceni. Na njoj su predsjednički izbori ostali u senci sledećih događaja:

- *Vanredni parlamentarni izbori*, čije je skoro raspisivanje postalo sve izvesnije. U tom kontekstu medijima je mnogo zanimljivije bilo zasedanje parlamenta Srbije i rasprava o radu Vlade Srbije. Sam kandidat DOS, Dragoljub Mićunović, napominjao je da će raspisivanje parlamentarnih izbora biti njegov prvi, neposredni zadatak.
- *Afere*, obostrano lansirane između nekadašnjih koalicionih partnera G17+, s jedne strane, i pojedinaca iz Vlade Srbije, s druge strane: najveću „prašinu“ digla je optužba iz G17+ na račun ministra unutrašnjih poslova Srbije, Dušana Mihajlovića, da je koristeći svoju ministarsku poziciju osigurao posao za svoje

privatne kompanije i lično se obogatio. Kao odgovor na to, ministar Mihajlović i njegova stranka, Liberali Srbije, optužili su čelne ljude stranke G17+ (Labus, Dinkić) da su, dok su bili na vlasti, zloupotrebili svoje funkcije. Takođe, u ovom predizbornom periodu dve afere još letos lansirane iz G17+ dobile su epilog: afera Kolesar i Janjušević i afera Marija Rašeta Vukosavljević, čiju je smenu zahteo premijer Zoran Živković. Optužbe o bogaćenju i zloupotrebi funkcije lansirane na račun ministra u Vladi Dragana Milosavljevića takođe su punile stranice štampe.

- „Hag“, četiri nove optužnice protiv visokih policijskih i vojnih funkcionera objavljene u vreme izborne kampanje zaokupljivale su medijsku pažnju.
- Sindikat, protest Saveza samostalnih sindikata, čiji je glavni zahtev, kao i stranaka opozicije, bio raspisivanje vanrednih parlametarnih izbora i prvi sukob protestanata sa policijom od smene režima S. Miloševića 5. oktobra 2000. naovamo.

Ove teme su zaokupljivale pažnju odgovornih političara i našle se na naslovnim stranama listova, a ka unutrašnjim stranama potisnule predsedničke izbore. One su, takođe, u znatnoj meri „pojele“ prostor, pa se dešavalo – što je gotovo bilo nezamislivo u ranijim kampanjama – da ovi dnevници u predizornoj kampanji pojedinih dana uopšte nemaju tekstova o aktivnostima predsedničkih kandidata (*Danas*: 30. oktobar, 4. novembar; *Politika*: 1. novembar; *V. novosti*: 5. i 6. novembar; *Blic*: 4. novembar; *Kurir*: 29. oktobar). Da predsednički izbori nisu zaokupljali pažnju medija najbolji pokazatelj jeste podatak da ih praktično nije bilo na naslovnim stranama: pri samom kraju kampanje, neposredno pred izbornu tišinu, pojavile su se najave na naslovnoj strani (*Politika* i *Danas*).

Opštu nezainteresovanost za predsedničke izbore ilustruje i podatak da je veoma malo registrovanih tzv. *posrednih aktera izbora*, koji inače u izbornim kampanjama igraju važnu ulogu. U vreme socijalista oni su čak imali presudnu ulogu u kampanjama agitujući za svoje kandidate, a takođe su važnu ulogu igrali prošle jeseni u neuspehim predsedničkim izborima.⁶ Ako uporedimo sa istovrsnim podacima sa prošlogodišnjih predsedničkih izbora, posebno sa ponovljenim, decembarskim, koji pokazuju izuzetan angažman čitave političke scene, a medija posebno, nedvosmisleno se može zaključiti da su aktuelni predsednički izbori ostali na margini interesovanja javnosti.

⁶ O ovome pogledati OKO IZBORA 4; OKO IZBORA 9; OKO IZBORA 10.

U ukupnom broju objavljenih tekstova (418) u svim posmatranim listovima, posredni akteri – političke stranke, organi vlasti, udruženja građana, nevladine organizacije, analitičari, javne ličnosti – svi zajedno, *zastupljeni su u 150 članaka (35 %)*, dok su *neposredne aktivnosti kandidata* bile predstavljene u *236 članaka (65 %)*.

Iz podataka o zastupljenosti u štampanim glasilima, očito je da su se stranke iz DOS-a malo angažovale u smislu podrške svom kandidatu. Slično je i sa radikalima, inače poznatim po svojim dugim stranačkim saopštenjima podrške. Naši podaci pokazuju da su relevantne političke partije, koje su minimizirale značaj izbora ili otvoreno zagovarale njihov bojkot, u odnosu na zastupljenost imale ravnopravni medijski tretman sa strankama koje su imale svoje kandidate na izborima.⁷ Da su glasila koja su bila predmet naše analize bila otvorena za obe političke opcije – za i protiv izbora – potvrđuju podaci i iz tematske strukture iz kojih se vidi da nije bilo znatnijih razlika među njima (pozivi za izbore 13 %, bojkot izbora 11,1 %).

Tematska struktura – posredni akteri (posmatrani mediji, 10 prioriternih tema)

⁷ Pogledati na kraju teksta, tabelu 12: Posredni akteri – broj priloga (posmatrani mediji – ukupno)

Pojedinačno gledajući, srazmerno broju zastupljenih tema u priložima, *Politika*, *Novosti* i *Danas* prednjače sa pozivima na izbore: *Politika* 26 %, *Novosti* 18 %, *Danas* 17 %; znatno manje su ovi pozivi bili zastupljeni u *Blicu*, 7 %, i *Kuriru*, 6 %.

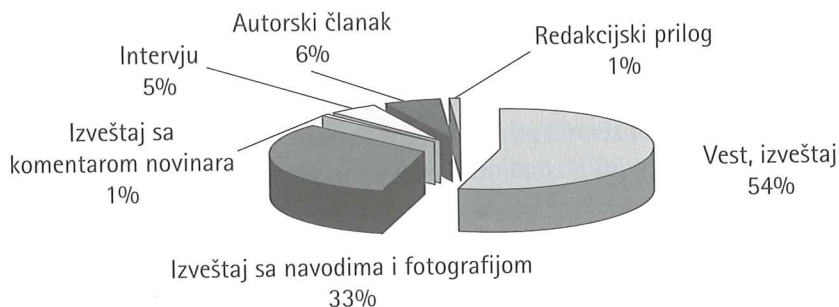
Zapaža se, takođe, da su u ovom periodu mediji ustupali prostor raznim političkim analitičarima, izbornim prognozerima i istraživačima javnog mnjenja, ali ne i pozivali „u pomoć“ kako bi stvorili privid intenzivne, jake kampanje, kao u predsedničkim izborima decembra 2002. godine. Takođe, ako se uzme u obzir da su Republička izborna komisija, a zatim i CeSID, bili prilično medijski zastupljeni, onda je razumljivo što je „izborna problematika“ – izborni zakon, cenzus, izborna procedura, birački spiskovi, prognoze izlaznosti i uspeha izbora – u tematskoj strukturi posrednih aktera zauzimale prvo mesto.

Dakle, na osnovu medijske slike zastupljenosti političkih aktera u izornoj kampanji, možemo zaključiti *da su kampanju praktično „izvukli“ sami kandidati*, što do sada nije bio slučaj. Druga krajnost su predsednički izbori decembra 2002. godine, kada su se, sudeći prema izveštavanju medija, svi drugi više trudili od samih kandidata. Naročito su se u tome isticali sami mediji koji su bili nenadmašni u kreiranju izbornog ambijenta i „podsećanju“ građana da je predsednička kampanja u toku.⁸

Kada govorimo o medijskom tretmanu predsedničke kampanje indikativno je da su od ukupnog broja članaka u svih pet listova, samo 7 % činili autorski ili redakcijski prilozi (čak ni list *Danas*, koji se u našoj dnevnoj izdavačkoj produkciji izdvađa od drugih listova po broju analitičkih i autorskih tekstova, nije znatno prekoračio prosek). U žanrovskom smislu više od polovine tekstova činili su tekstovi čija se sadržina svodila na saopštavanje vesti ili izveštaj bez komentara. Samo po sebi, ovakvo opredeljenje medija u pogledu preovlađujućeg žanra ima bar dva ishoda: mediji su nepristrasni, primenjuju objektivistički pristup, ili ovi izbori nisu predstavljali važan politički događaj, koji bi zaokupio medijsku pažnju. Ako se uzme u obzir da su u pogledu opreme i plasmana tekstovi o predsedničkim izborima takođe bili „skrajnuti“, marginalizovani, onda nam se čini da je drugo objašnjenje ispravnije.

⁸ Neposredna aktivnost kandidata u kampanji decembra 2002. zastupljena je u 18 %, dok su drugi, posredni akteri bili zastupljeni u 82 % priloga – OKO IZBORA 10, CeSID. Slični su podaci za drugi krug predsedničkih izbora oktobra 2002, kada su učestvovala samo dva kandidata u kampanji koja je trajala jedva desetak dana. Tada je u ukupnoj strukturi tekstova učešće kandidata bilo 25 %, a svih ostalih, posrednih aktera, 75 % – OKO IZBORA 9, CeSID.

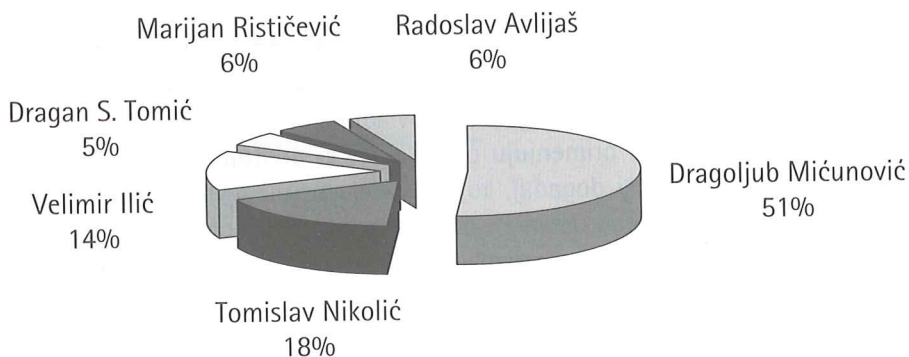
Struktura žanrova

Tretman kandidata

U ovako slabo praćenoj kampanji u tretmanu predsedničkih kandidata nije bilo ekstremnih odstupanja. Generalna ocena je da je Dragoljub Mićunoviću posvećeno više prostora, ali da nije bio u vrednosnom tretmanu favorizovan.

Prostorna zastupljenost kandidata (posmatrani mediji – ukupno)

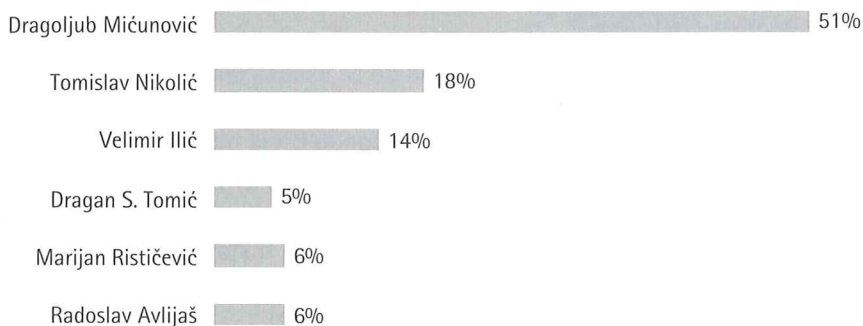

Prateći paraleleno više medija, elektronske takođe, zaključujemo da je, sudeći prema realnoj angažovanosti u kampanji, najveći medijski gubitnik u pogledu za-

stupljenosti bio Tomislav. Nikolić. Ostali kandidati su, s obzirom na svoju realnu političku snagu, bili relativno korektno predstavljani.⁹

Podaci koji su pred nama, kao i u prethodnim predsedničkim izborima, septembra i decembra 2002. godine, pokazuju da su, kada se radi o neposrednim aktivnostima, kandidati ravnomernije predstavljani u medijima. To se pre svega odnosi na kandidate iza kojih stoje relevantne političke stranke.

Zastupljenost kandidata – aktivno (posmatrani mediji – ukupno)

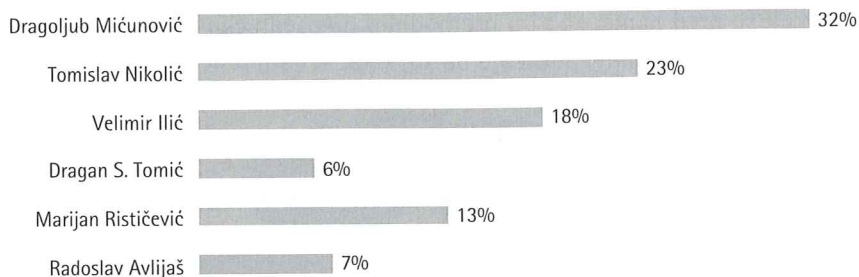

Veće razlike u zastupljenosti kandidata ispoljene su u pasivnom predstavljanju kandidata: Mićunović je u ovom slučaju daleko ispred ostalih kandidata. Kako se sami kandidati nisu preterano bavili jedni drugima, što je u svakom slučaju pozitivna promena za naše predizborne kampanje, izrazita Mićunovićeva prednost u pasivnoj zastupljenosti znači da je on više od ostalih kandidata zaokupljivao pažnju šire javnosti i medija.¹⁰

⁹ Pogledati na kraju teksta tabelu 1: Zastupljenost kandidata – broj i površina (posmatrani mediji – ukupno)

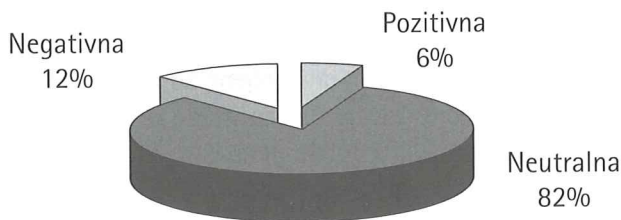
¹⁰ Poredeći podatke pojedinačno zapaža se da nije bilo većih razlika između glasila: u aktivnom predstavljanju kandidati su uglavnom predstavljani po svojoj realnoj političkoj snazi; kada je u pitanju pasivno predstavljanje, Mićunović je u svakom glasilu imao znatnu kvantitativnu prednost nad ostalim kandidatima. Pogledati na kraju teksta: tabela 2 i tabela 3.

Zastupljenost kandidata – pasivno (posmatrani mediji – ukupno)

U vrednosnom kontekstu preovlađivao je neutralni pristup, bez pristrasnosti bilo koje vrste, prema bilo kom kandidatu. Od ukupnog broja priloga u kojima su zastupljeni predsednički kandidati (aktivno i pasivno), 82 % ima neutralnu konotaciju. Nisu registrovani pristrasni, navijački tekstovi kako u cilju širenja „crne“, tako i „bele“ propagande, što je bila uobičajena praksa medija u starom režimu.

Vrednosna konotacija (posmatrani mediji – ukupno)

Jednostavno, nestali su uvredljivi i omalovažavajući prilozi, kao i prilozi veličanja, divljenja, glorifikovanja kandidata.¹¹ Istini za volju, sami kandidati nisu davali povoda i klonili su se takvih izjava. Zato je valjda ostala upamćena jedna primitivna izjava izrečena na račun predsedničkog kandidata DOS-a, Dragoljuba Mićunovića, citirana u štampanim glasilima: „Kažu da Mićun treba da nas vodi u Evropu. Gde, bre, on može da nas odvede kada njega ulicom vode trojica“.¹²

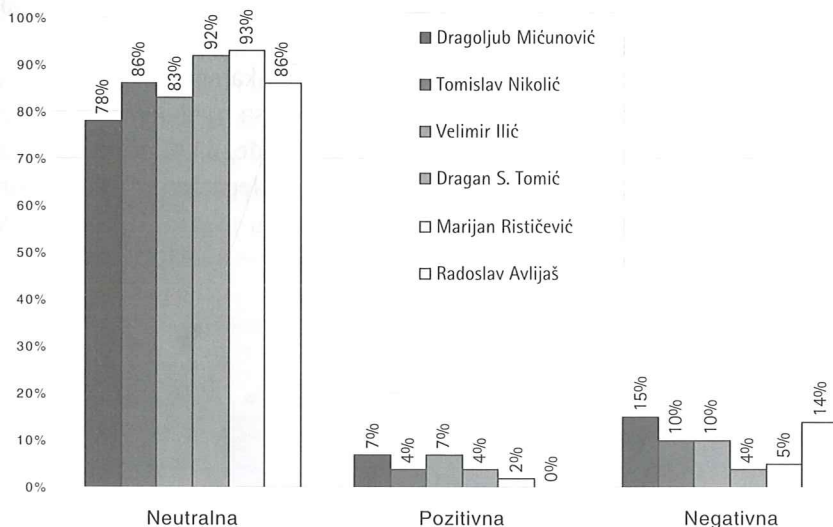
¹¹ Valjda su se zato neki kandidati samohvalili, kao na primer T. Nikolić.

¹² Velja Ilić, Kurir, 8 – 9. 11. 2003.

Izuzev u listu *Kurir*, koji je neprikriveno osporavao predsedničkog kandidata Mićunovića, dok je u odnosu na ostale kandidate uglavnom bio neutralan, u svim ostalim štampanim glasilima dominirala je neutralna konotacija.¹³ Podaci pokazuju da je u listu *Kurir*, u poređenju sa ostalim listovima, bilo najmanje neutralne konotacije, odnosno najviše priloga negativne konotacije (31 %), upućene poglavito na račun kandidata DOS-a. Drugi list koji se isticao po broju negativnih ocena kandidata, ali skoro dva puta manje od *Kurira*, bio je *Blic* sa 16 % od ukupnog broja priloga, u kojima su predstavljeni kandidati.¹⁴

Podaci o vrednosnoj konotaciji svakog kandidata pojedinačno pokazuju da su razlike među njima neznatne. U ukupnom vrednosnom tretmanu kandidata u svim posmatranim glasilima zapaža se da od ukupnog broja priloga u kojima je predstavljen Mićunović ima najveći broj negativno ocenjenih priloga: D. Mićunović (15 %); slede T. Nikolić (10 %) i V. Ilić (10 %). U odnosu na pozitivnu konotaciju razlike su manje: D. Mićunović (8 %); V. Ilić (7 %) i T. Nikolić (4 %). Ostala tri kandidata, znatno manje zastupljena, predstavljena su u pretežno neutralnom kontekstu.

Vrednosna konotacija kandidata (ukupno – svi mediji)

¹³ Negativno opredeljenje prema predsedničkom kandidatu DOS, Dragoljubu Mićunoviću, list *Kurir* je izražavao kako preko negativno intoniranih tekstova, tako i preko tendencioznih naslova i vizuelne opreme.

¹⁴ Tabele pod brojem 4 na kraju teksta pokazuju vrednosnu ocenu pojedinačno po glasilima.

Preovlađujući broj priloga sa neutralnom konotacijom navodi na zaključak da je medijska slika bila u granicama nepristrasnog, izbalansiranog informisanja o predsjedničkim kandidatima i političkim opcijama koje oni afirmišu.

Tip kampanje i tematska struktura

Analiza neposrednog obraćanja građanima pokazuje da su kandidati, takođe, pored medija, zaslužni za korektnu i uljudnu kampanju. Apsolutno je dominirala pozitivna kampanja – afirmacija sopstvenih programskih opredeljenja ili velikih obećanja. Ostaće zapamćeno jedno koje je izrekao Tomislav Nikolić: „Kad pobedim, hleb tri dinara”.¹⁵ Nema sumnje da su se, sudeći po medijskoj slici, u pogledu nastupa kandidata dogodile pozitivne promene, posebno u odnosu na predsjedničke kandidate u decembru 2002. koji su vodili izrazitu negativnu kampanju (istini za volju, predmet kritike nisu bili protivkandidati ili njihovi programi, već Vlada Srbije, odnosno kako je to stalno isticao jedan od kandidata, Vojislav Koštunica, „kada kažem Vlada Srbije, prevashodno mislim na njenog predsjednika”¹⁶).

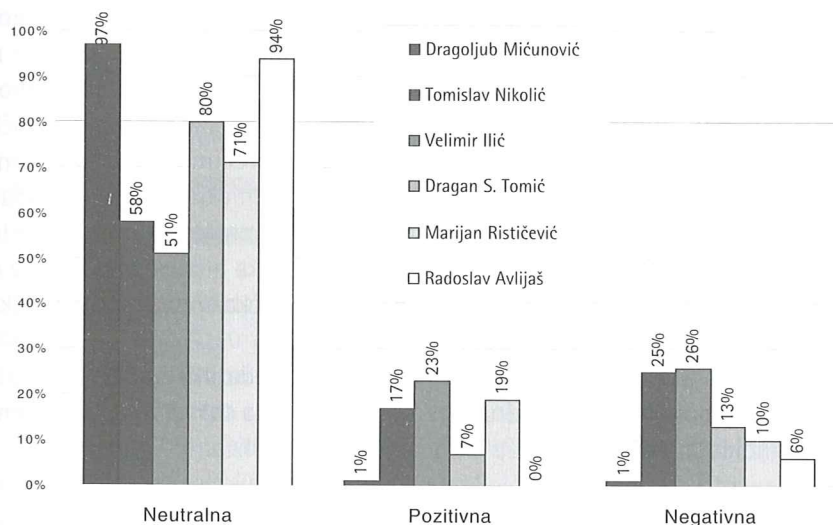
U ovoj izbornoj kampanji u 75 % priloga, u kojima su se kandidati neposredno obraćali javnosti, dominirala je afirmativna sadržina, dok je samo 25 % od ukupnog broja imalo negativni predznak – kritiku, odnosno negativnu afirmaciju.

Pojedinačno, prema izveštavanju medija, Mićunovićeva kampanja je bezmalo u potpunosti bila pozitivna. Sadržina njegove komunikacije sa građanima jeste afirmacija sopstvenih opredeljenja i neposrednih ciljeva. Takođe, da bi afirmisao sopstvene „prednosti”, nije isticao „mane” protivkandidata. Negativnom kampanjom (kritikom i negativnom afirmacijom), sudeći prema pisanju medija, izdvajao se V. Ilić, sa 49 % od ukupnog broja priloga.

¹⁵ T. Nikolić, intervju u listu *Blic*, 12. 11. 2003.

¹⁶ O tome u OKO IZBORA 9 i 10, CeSID.

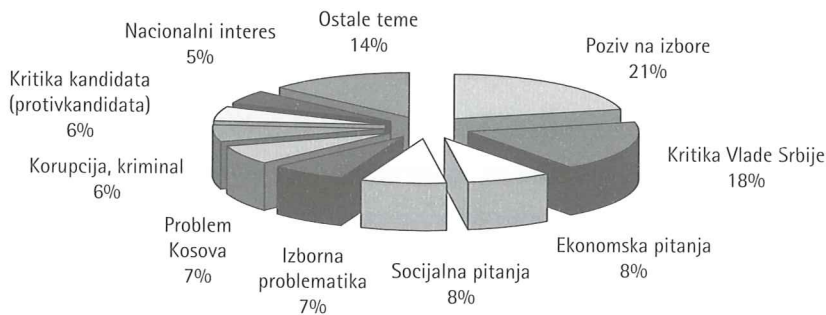
Tip kampanje – kandidati (posmatrani mediji – ukupno)

Medijska prezentacija tema koje su činile okosnicu neposrednog obraćanja kandidata zaokružuje sliku predizbornog ambijenta, a u dobroj meri i političke scene Srbije. U našoj analizi izdvajaju se dva pitanja: prvo, koje su teme dominirale u nastupima kandidata pojedinačno, i drugo, kojim su temama bili zaokupljeni mediji pojedinačno.

U ukupnoj strukturi tema dve su bile okosnica kampanje svih kandidata: pozivi građanima da izađu na izbore i kritika Vlade Srbije, odnosno zahtev za raspisivanjem vanrednih parlamentarnih izbora.

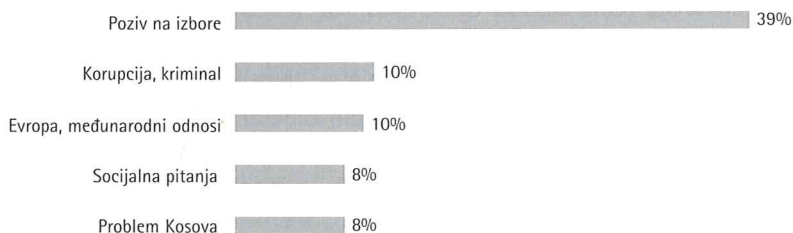
Tematska struktura – kandidati (posmatrani mediji – ukupno)

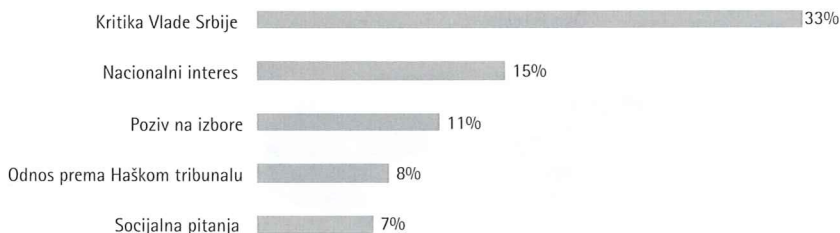
Međutim, podaci govore da su se u odnosu na ove dve teme pojavile razlike između kandidata: u Mićunovićevom obraćanju biračima i javnosti u sadržinskom smislu dominirali su „pozivi na izbore“; Nikolić i Ilić su najveću pažnju usmerili na „kritiku Vlade Srbije i DOS“. Tema „kritika Vlade Srbije“, ili kako je to uobičajeno u političkom žargonu, „dosovskog režima“, nije novina za opozicione predsedničke kandidate, ma kojoj političkoj opciji oni pripadali. Ako uporedimo sadržinu izbornih tema sa temama zastupljenim u prošlogodišnjim predsedničkim izborima, zapaža se kontinuitet kritike „dosovske vlasti“. Bitna promena je nastala u upotrebi retoričkih sredstava u kritički intoniranim porukama. Sadržinska analiza je pokazala da se kandidati nisu preterano oslanjali na uobičajena retorička sredstva diskvalifikacije, etiketiranja i negativnih stereotipa.¹⁷

Zasluži da se posebno naglasi, kako se u prikazu podataka uočava, da su se kandidati veoma malo bavili jedni drugima. Najviše poruka takve vrste, usmerenih na ličnost kandidata, zabeleženo je u obraćanju Velimira Ilića.

Dragoljub Mićunović (pet prioriternih tema 75%)

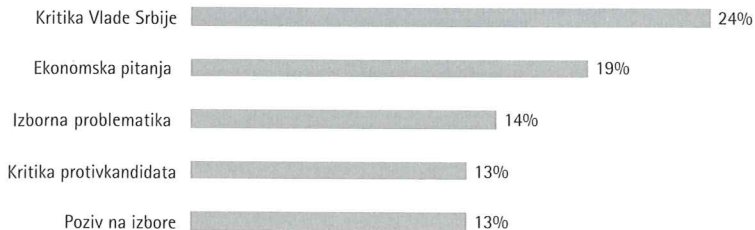

Tomislav Nikolić (pet prioriternih tema 83%)

¹⁷ Uporediti sa analizom sadržine nastupa Koštunice i Šešelja u prethodnim predsedničkim izborima - OKO IZBORA 9 i 10, CeSID.

Velimir Ilić (pet prioriternih tema 83%)

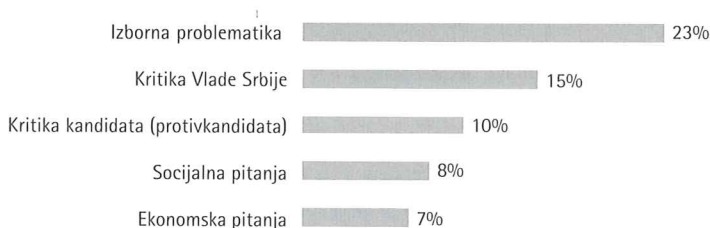
Kao što su se kandidati razlikovali u izboru tema, tako je medijska slika o sadržini izbornog procesa, koju je pružalo svako pojedinačno glasilo, bila različita. Ako se uzmu u obzir svi prilozi o izborima (neposredni i posredni akteri), uočava se da se mediji razlikuju prema redosledu u strukturi tema.

Od ukupnog broja objavljenih priloga najviše priloga čija je okosnica „poziv na izbore“, objavila je *Politika*, a zatim slede *Novosti* i *Danas*. U listovima *Blic* i *Kurir* ova tema nije bila među prvih pet zastupljenih tema. U njima su na prvom mestu bile teme posvećene „izbornim problemima“, a zatim prilozi čiju sadržinu čini „kritika Vlade Srbije i DOS“, odnosno „kritika protivkandidata“.

Valja napomenuti da je *Politika*, uprkos tome što je bila na prvom mestu po broju priloga u kojima se građani pozivaju na izbore, takođe, objavljivala priloge u kojima se kritikuje Vlada Srbije i ukazuje na potrebu raspisivanja vanrednih parlamentarnih izbora. Slično je sa *Novostima* i listom *Danas*.

U listovima *Blic* i *Kurir* skoro da nema drugih opcija, te je zastupljenost priloga čija se sadržina ispoljava u pozivima na izbore zanemarljiva: u *Blicu* samo 1 %, u *Kuriru* 6 % od svih zastupljenih tema. Izbor tema neminovno navodi na pitanje da li je informisanje bilo svestrano i nepristrasno.

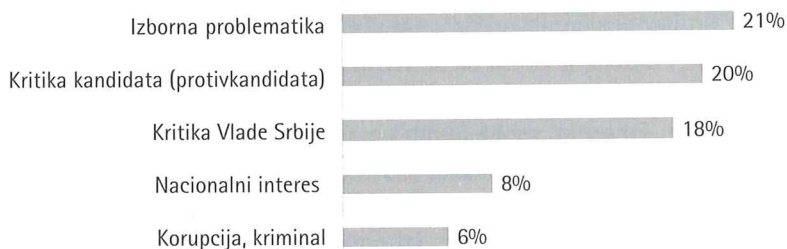
Blic - tematska struktura (pet prioriternih tema 63%)

Danas - tematska struktura (pet prioritetnih tema 71%)

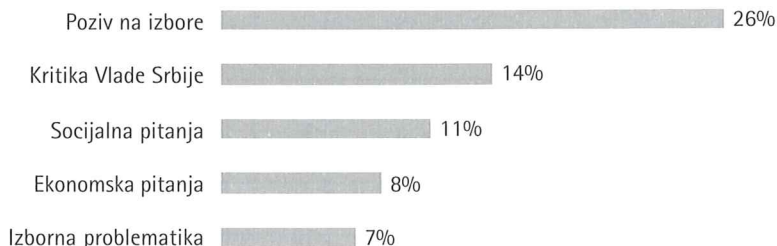
Kurir - tematska struktura (pet prioritetnih tema 73%)

Novosti - tematska struktura (pet prioritetnih tema 61%)

Politika - tematska struktura (pet prioriternih tema 66%)

ZAKLJUČAK

Sami mediji, izuzev nekoliko napisa u *Kuriru*, istine radi, objavljenih u prvim danima kampanje, bili su uzdržani i korektni.¹⁸ Nije bilo, kao ranije, posebnog ignorantskog odnosa prema nekom od kandidata. Sami kandidati su sadržinom svojih javnih nastupa i uzdržavanjem od neprimerenih kvalifikacija protivkandidata doprinieli da kampanja bude primerena civilizovanom političkom diskursu.

Na kraju, opšti zaključak bio bi da su, sudeći po kvantitativnim pokazateljima zastupljenosti izbornih tema, plasmanu i opremi priloga, mediji po prvi put ispoljili ignorantski stav prema izornoj kampanji. Pitanje na koje bi valjalo odgovoriti jeste da li se ovde radi o medijskom bojkotu ili o stanju političke (ne)kulture i (ne)zrelosti glavnih aktera u političkom životu Srbije? Analiza koja je pred nama pokazuje da nijedna strana nije u ovom slučaju nedužna.

¹⁸ Autor kolumne objavljene u *Kuriru* u uvredljivom tonu piše o predsedničkom kandidatu DOS-a, Dragoljubu Mićunoviću: „Deda Mićun je tako pred sam kraj svoga života postao saučesnik u silovanju Srbije” ili „školski drug Pantelije Topalovića”... (Kurir, 26. 10. 2003).

TABELARNI PRIKAZ

Tabela 1. Ukupan broj i površina priloga

POLITIKA

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%	Ukupna povr. priloga	%
1 Dragoljub Mićunović	37	37	3409	37
2 Tomislav Nikolić	18	18	1928	21
3 Velimir Ilić	12	12	1005	11
4 Dragan S. Tomić	10	10	850	9
5 Marijan Ristićević	14	14	1019	11
6 Radoslav Avlijaš	10	10	913	10
Ukupno	101	100 %	9123	100 %

DANAS

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%	Ukupna povr. priloga	%
1 Dragoljub Mićunović	48	59	4155	63
2 Tomislav Nikolić	13	16	836	13
3 Velimir Ilić	8	10	525	8
4 Dragan S. Tomić	2	2	193	3
5 Marijan Ristićević	5	6	257	4
6 Radoslav Avlijaš	6	7	601	9
Ukupno	82	100 %	6566	100 %

KURIR

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%	Ukupna povr. priloga	%
1 Dragoljub Mićunović	39	49	4234	56
2 Tomislav Nikolić	13	16	1208	16
3 Velimir Ilić	16	20	1830	24
4 Dragan S. Tomić	2	3	13	0
5 Marijan Ristićević	8	10	244	3
6 Radoslav Avlijaš	2	3	46	1
Ukupno	80	100 %	7574	100 %

Analiza medija u periodu predizborne predsedničke kampanje

BLIC

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%	Ukupna povr. priloga	%
1 Dragoljub Mićunović	43	39	3650	67
2 Tomislav Nikolić	22	20	996	18
3 Velimir Ilić	16	15	304	6
4 Dragan S. Tomić	9	8	167	3
5 Marijan Rističević	11	10	239	4
6 Radoslav Avlijaš	8	7	68	1
Ukupno	109	100 %	5424	100 %

NOVOSTI

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%	Ukupna povr. priloga	%
1 Dragoljub Mićunović	20	43	3267	42
2 Tomislav Nikolić	11	24	1642	21
3 Velimir Ilić	8	17	1540	20
4 Dragan S. Tomić	1	2	420	5
5 Marijan Rističević	4	9	462	6
6 Radoslav Avlijaš	2	4	398	5
Ukupno	46	100 %	7729	100 %

Ukupan broj i površina priloga

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%	Ukupna povr. priloga	%
1 Dragoljub Mićunović	187	45	18715	51
2 Tomislav Nikolić	77	18	6609	18
3 Velimir Ilić	60	14	5204	14
4 Dragan S. Tomić	24	6	1643	5
5 Marijan Rističević	42	10	2221	6
6 Radoslav Avlijaš	28	7	2025	6
Ukupno	418	100 %	36416	100 %

Tabela 2. Zastupljenost kandidata - aktivno

POLITIKA

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%
1 Dragoljub Mićunović	21	25
2 Tomislav Nikolić	18	21
3 Velimir Ilić	11	13
4 Dragan S. Tomić	10	12
5 Marijan Rističević	14	17
6 Radoslav Avlijaš	10	12
Ukupno	84	100 %

DANAS

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%
1 Dragoljub Mićunović	19	44
2 Tomislav Nikolić	9	21
3 Velimir Ilić	7	16
4 Dragan S. Tomić	1	2
5 Marijan Rističević	3	7
6 Radoslav Avlijaš	4	9
Ukupno	43	100 %

KURIR

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%
1 Dragoljub Mićunović	10	29
2 Tomislav Nikolić	7	21
3 Velimir Ilić	9	26
4 Dragan S. Tomić	1	3
5 Marijan Rističević	7	21
6 Radoslav Avlijaš	0	0
Ukupno	34	100 %

BLIC

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%
1 Dragoljub Mićunović	15	37
2 Tomislav Nikolić	12	29

Analiza medija u periodu predizborne predsedničke kampanje

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%
3 Velimir Ilić	8	20
4 Dragan S. Tomić	2	5
5 Marijan Rističević	3	7
6 Radoslav Avlijaš	1	2
Ukupno	41	100 %

NOVOSTI

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%
1 Dragoljub Mićunović	11	34
2 Tomislav Nikolić	7	22
3 Velimir Ilić	8	25
4 Dragan S. Tomić	1	3
5 Marijan Rističević	4	13
6 Radoslav Avlijaš	1	3
Ukupno	32	100 %

Zastupljenost kandidata - aktivno UKUPNO

Kandidat	Frekvencija pojavljivanja	%
1 Dragoljub Mićunović	76	32
2 Tomislav Nikolić	53	23
3 Velimir Ilić	43	18
4 Dragan S. Tomić	15	6
5 Marijan Rističević	31	13
6 Radoslav Avlijaš	16	7
Ukupno	234	100 %

Tabela 3. Zastupljenost kandidata - pasivno

POLITIKA

Kandidat	Frekvencija	%
1 Dragoljub Mićunović	16	94
2 Tomislav Nikolić	0	0
3 Velimir Ilić	1	6
4 Dragan S. Tomić	0	0

Oko izbora

Kandidat	Frekvencija	%
5 Marijan Rističević	0	0
6 Radoslav Avlijaš	0	0
Ukupno	17	100 %

DANAS

Kandidat	Frekvencija	%
1 Dragoljub Mićunović	29	74
2 Tomislav Nikolić	4	10
3 Velimir Ilić	1	3
4 Dragan S. Tomić	1	3
5 Marijan Rističević	2	5
6 Radoslav Avlijaš	2	5
Ukupno	39	100 %

KURIR

Kandidat	Frekvencija	%
1 Dragoljub Mićunović	29	63
2 Tomislav Nikolić	6	13
3 Velimir Ilić	7	15
4 Dragan S. Tomić	1	2
5 Marijan Rističević	1	2
6 Radoslav Avlijaš	2	4
Ukupno	46	100 %

BLIC

Kandidat	Frekvencija	%
1 Dragoljub Mićunović	28	41
2 Tomislav Nikolić	10	15
3 Velimir Ilić	8	12
4 Dragan S. Tomić	7	10
5 Marijan Rističević	8	12
6 Radoslav Avlijaš	7	10
Ukupno	68	100 %

Analiza medija u periodu predizborne predsedničke kampanje

NOVOSTI

Kandidat	Frekvencija	%
1 Dragoljub Mićunović	9	64
2 Tomislav Nikolić	4	29
3 Velimir Ilić	0	0
4 Dragan S. Tomić	0	0
5 Marijan Ristićević	0	0
6 Radoslav Avlijaš	1	7
Ukupno	14	100 %

UKUPNO

Kandidat	Frekvencija	%
1 Dragoljub Mićunović	111	60
2 Tomislav Nikolić	24	13
3 Velimir Ilić	17	9
4 Dragan S. Tomić	9	5
5 Marijan Ristićević	11	6
6 Radoslav Avlijaš	12	7
Ukupno	184	100 %

Tabela 4. Ukupna vrednosna konotacija

POLITIKA

Konotacija	Frekvencija	%
48 Pozitivna	4	4
49 Neutralna	96	95
50 Negativna	1	1
Ukupno	101	100 %

DANAS

Konotacija	Frekvencija	%
48 Pozitivna	3	4
49 Neutralna	77	94
50 Negativna	2	2
Ukupno	82	100 %

Oko izbora

KURIR

Konotacija	Frekvencija	%
48 Pozitivna	7	9
49 Neutralna	48	60
50 Negativna	25	31
Ukupno	80	100 %

BLIC

Konotacija	Frekvencija	%
48 Pozitivna	3	3
49 Neutralna	89	82
50 Negativna	17	16
Ukupno	109	100 %

NOVOSTI

Konotacija	Frekvencija	%
48 Pozitivna	6	13
49 Neutralna	36	78
50 Negativna	4	9
Ukupno	46	100 %

Vrednosna konotacija - ukupno

Konotacija	Frekvencija	%
48 Pozitivna	23	6
49 Neutralna	346	83
50 Negativna	49	12
Ukupno	418	100 %

Tabela 5. Vrednosna konotacija - kandidati aktivno

POLITIKA

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	18	86	3	14	0	0	21	100
2 Tomislav Nikolić	17	94	0	0	1	6	18	100
3 Velimir Ilić	11	100	0	0	0	0	11	100
4 Dragan S. Tomić	10	100	0	0	0	0	10	100

Analiza medija u periodu predizborne predsedničke kampanje

5 Marijan Rističević	14	100	0	0	0	0	14	100
6 Radoslav Avlijaš	10	100	0	0	0	0	10	100
Ukupno	80		3		1		84	

DANAS

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	18	95	1	5	0	0	19	100
2 Tomislav Nikolić	9	100	0	0	0	0	9	100
3 Velimir Ilić	6	86	0	0	1	14	7	100
4 Dragan S. Tomić	1	100	0	0	0	0	1	100
5 Marijan Rističević	3	100	0	0	0	0	3	100
6 Radoslav Avlijaš	4	100	0	0	0	0	4	100
Ukupno	41		1		1		43	

KURIR

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	9	90	0	0	1	10	10	100
2 Tomislav Nikolić	5	71	2	29	0	0	7	100
3 Velimir Ilić	6	67	3	33	0	0	9	100
4 Dragan S. Tomić	1	100	0	0		0	1	100
5 Marijan Rističević	5	71	1	14	1	14	7	100
6 Radoslav Avlijaš	0		0		0		0	0
Ukupno	26		6		2		34	

BLIC

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	14	93	1	7	0	0	15	100
2 Tomislav Nikolić	11	92	0	0	1	8	12	100
3 Velimir Ilić	8	100	0	0	0	0	8	100
4 Dragan S. Tomić	1	50	0	0	1	50	2	100
5 Marijan Rističević	3	100	0	0	0	0	3	100
6 Radoslav Avlijaš	0	0	0	0	1	100	1	100
Ukupno	37		1		3		41	

NOVOSTI

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	7	64	4	36	0	0	11	100
2 Tomislav Nikolić	7	100	0	0	0	0	7	100
3 Velimir Ilić	6	75	1	13	1	13	8	100
4 Dragan S. Tomić	0	0	1	100	0	0	1	100
5 Marijan Rističević	4	100	0	0	0	0	4	100
6 Radoslav Avlijaš	1	100	0	0	0	0	1	100
Ukupno	25		6		1		32	

Vrednosna konotacija - kandidati aktivno - UKUPNO

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	66	87	9	12	1	1	76	100
2 Tomislav Nikolić	49	92	2	4	2	4	53	100
3 Velimir Ilić	37	86	4	9	2	5	43	100
4 Dragan S. Tomić	13	87	1	7	1	7	15	100
5 Marijan Rističević	29	94	1	3	1	3	31	100
6 Radoslav Avlijaš	15	94	0	0	1	6	16	100
Ukupno	209		17		8	3	234	

Tabela 6. Vrednosna konotacija - kandidati pasivno

POLITIKA

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	15	94	1	6			16	100
2 Tomislav Nikolić							0	0
3 Velimir Ilić	1	100					1	100
4 Dragan S. Tomić							0	
5 Marijan Rističević							0	
6 Radoslav Avlijaš								
Ukupno	16		1		0		17	

Analiza medija u periodu predizborne predsedničke kampanje

DANAS

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	27	93	2	7			29	100
2 Tomislav Nikolić	4	100					4	100
3 Velimir Ilić	1	100					1	100
4 Dragan S. Tomić	1	100					1	100
5 Marijan Ristićević	2	100					2	100
6 Radoslav Avlijaš	1	50			1	50	2	100
Ukupno	36		2		1		39	

KURIR

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	10	34			19	66	29	100
2 Tomislav Nikolić	5	83	1	17			6	100
3 Velimir Ilić	4	57			3	43	7	100
4 Dragan S. Tomić	1	100					1	100
5 Marijan Ristićević	1	100					1	100
6 Radoslav Avlijaš	1	50			1	50	2	100
Ukupno	22		1		23		46	

BLIC

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	20	71	2	7	6	21	28	100
2 Tomislav Nikolić	5	50			5	50	10	100
3 Velimir Ilić	7	88			1	13	8	100
4 Dragan S. Tomić	7	100				0	7	100
5 Marijan Ristićević	7	88			1	13	8	100
6 Radoslav Avlijaš	6	86			1	14	7	100
Ukupno	52		2		14		68	

NOVOSTI

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	7	78			2	22	9	100
2 Tomislav Nikolić	3	75			1	25	4	100
3 Velimir Ilić								0
4 Dragan S. Tomić								0
5 Marijan Ristićević								0
6 Radoslav Avlijaš	1	100				0	1	100
Ukupno	11		0		3		14	

Vrednosna konotacija - kandidati pasivno - UKUPNO

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	79	71	5	5	27	24	111	100
2 Tomislav Nikolić	17	71	1	4	6	25	24	100
3 Velimir Ilić	13	76	0	0	4	24	17	100
4 Dragan S. Tomić	9	100	0	0	0	0	9	100
5 Marijan Ristićević	10	91	0	0	1	9	11	100
6 Radoslav Avlijaš	9	75	0	0	3	25	12	100
Ukupno	137		6		41		184	

Tabela 7. Vrednosna konotacija UKUPNO, Aktivno - Pasivno

Kandidat	Neutralna		Pozitivna		Negativna		Ukupno	
	n	%	n	%	n	%	n	%
1 Dragoljub Mićunović	145	78	14	7	28	15	187	100
2 Tomislav Nikolić	66	86	3	4	8	10	77	100
3 Velimir Ilić	50	83	4	7	6	10	60	100
4 Dragan S. Tomić	22	92	1	4	1	4	24	100
5 Marijan Ristićević	39	93	1	2	2	5	42	100
6 Radoslav Avlijaš	24	86	0	0	4	14	28	100
Ukupno	346	83	23	6	49	12	418	100

Tabela 8. Tip kampanje - kandidati

POLITIKA

Kandidat	Afirmacija		Kritika		Negativna afirmacija		Ukupno	
1 Dragoljub Mićunović	21	98 %		0 %		0 %	21	100 %
2 Tomislav Nikolić	16	89 %	2	11 %		0 %	18	100 %
3 Velimir Ilić	9	82 %		0 %	2	18 %	11	100 %
4 Dragan S. Tomić	9	90 %		0 %	1	10 %	10	100 %
5 Marijan Rističević	14	100 %		0 %		0 %	14	100 %
6 Radoslav Avlijaš	10	100 %		0 %		0 %	10	100 %
Ukupno	79		2		3		84	

DANAS

Kandidat	Afirmacija		Kritika		Negativna afirmacija		Ukupno	
1 Dragoljub Mićunović	19	100 %		0 %		0 %	19	100 %
2 Tomislav Nikolić	8	89 %		0 %	1	11 %	9	100 %
3 Velimir Ilić	3	43 %	3	43 %	1	14 %	7	100 %
4 Dragan S. Tomić	1	100 %					1	100 %
5 Marijan Rističević	3	100 %					3	100 %
6 Radoslav Avlijaš	4	100 %					4	100 %
Ukupno	38		3		2		43	

KURIR

Kandidat	Afirmacija		Kritika		Negativna afirmacija		Ukupno	
1 Dragoljub Mićunović	9	90 %			1	10 %	10	100 %
2 Tomislav Nikolić	2	29 %	1	14 %	4	57 %	7	100 %
3 Velimir Ilić	3	33 %	4	44 %	2	22 %	9	100 %
4 Dragan S. Tomić			1	100 %			1	100 %
5 Marijan Rističević	2	29 %	4	57 %	1	14 %	7	100 %
6 Radoslav Avlijaš								
Ukupno	16		10		8		34	

Oko izbora

BLIC

Kandidat	Afirmacija		Kritika		Negativna afirmacija		Ukupno	
1 Dragoljub Mićunović	15	100 %					15	100 %
2 Tomislav Nikolić	3	25 %	6	50 %	3	25 %	12	100 %
3 Velimir Ilić	5	63 %			3	38 %	8	100 %
4 Dragan S. Tomić	1	50 %			1	50 %	2	100 %
5 Marijan Ristićević	3	100 %					3	100 %
6 Radoslav Avlijaš	1	100 %					1	100 %
Ukupno	28		6		7		41	

NOVOSTI

Kandidat	Afirmacija		Kritika		Negativna afirmacija		Ukupno	
1 Dragoljub Mićunović	10	91 %	1	9 %			11	100 %
2 Tomislav Nikolić	2	29 %			5	71 %	7	100 %
3 Velimir Ilić	2	25 %	3	38 %	3	38 %	8	100 %
4 Dragan S. Tomić	1	100 %					1	100 %
5 Marijan Ristićević			2	50 %	2	50 %	4	100 %
6 Radoslav Avlijaš					1	100 %	1	100 %
Ukupno	15		6		11		32	

UKUPNO

Kandidat	Afirmacija		Kritika		Negativna afirmacija		Ukupno	
1 Dragoljub Mićunović	74	97	1	1	1	1	76	100 %
2 Tomislav Nikolić	31	58	9	17	13	25	53	100 %
3 Velimir Ilić	22	51	10	23	11	26	43	100 %
4 Dragan S. Tomić	12	80	1	7	2	13	15	100 %
5 Marijan Ristićević	22	71	6	19	3	10	31	100 %
6 Radoslav Avlijaš	15	94			1	6	16	100 %
Ukupno	176		27		31		234	

Tabela 9. Ukupna tematska struktura - kandidati

	Frekvencija	%
Poziv na izbore	86	21.5
Kritika Vlade Srbije i vanredni parlamentarni izbori (kritika DOS-a)	73	18.3
Ekonomska pitanja (ekonomski program, privatizacija, stanje u privredi, proizvodni rast, bankarski sistem...)	32	8.0
Socijalna pitanja (nezaposlenost, životni standard, štrajkovi, socijalna politika...)	32	8.0
Izborna problematika (promena izbornog zakona, izborna procedura, cenzus, birački spiskovi, medijska neravnopravnost, izborne prognoze)	29	7.3
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	28	7.0
Korupcija, kriminal	24	6.0
Kritika kandidata (protivkandidata)	22	5.5
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno, pozivanje na nacionalni interes...)	20	5.0
Ostale teme		13.5
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	18	4.5
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	17	4.3
Odnos prema Haškom tribunalu	14	3.5
Podrška Vladi Srbije	3	0.8
Odnos prema državnoj zajednici SCG	2	0.5
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0	0.0
Ukupno	400	100.0

Tabela 10. Tematska struktura - kandidati - pojedinačno - Dragoljub Mićunović

	n	%
Izborna problematika (promena izbornog zakona, izborna procedura, cenzus, birački spiskovi, medijska neravnopravnost, izborne prognoze)	1	1
Ekonomska pitanja (ekonomski program, privatizacija, stanje u privredi, proizvodni rast, bankarski sistem...)	4	3
Socijalna pitanja (nezaposlenost, životni standard, štrajkovi, socijalna politika...)	11	8
Korupcija, kriminal	14	10
Odnos prema Haškom tribunalu	6	4

Oko izbora

	n	%
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0	0
Kritika Vlade Srbije i vanredni parlamentarni izbori (kritika DOS-a)	9	7
Podrška Vladi Srbije	2	1
Odnos prema državnoj zajednici SCG	2	1
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	11	8
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	13	10
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno, pozivanje na nacionalni interes...)	0	0
Kritika kandidata (protivkandidata)	2	1
Poziv na izbore	52	39
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	7	5
Ukupno	134	100

Tabela 10. Tematska struktura - kandidati - pojedinačno - Tomislav Nikolić

	n	%
Izborna problematika (promena izbornog zakona, izborna procedura, cenzus, birački spiskovi, medijska neravnopravnost, izborne prognoze)	6	6
Ekonomska pitanja (ekonomski program, privatizacija, stanje u privredi, proizvodni rast, bankarski sistem...)	3	3
Socijalna pitanja (nezaposlenost, životni standard, štrajkovi, socijalna politika...)	7	7
Korupcija, kriminal	5	5
Odnos prema Haškom tribunalu	8	8
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0	0
Kritika Vlade Srbije i vanredni parlamentarni izbori (kritika DOS-a)	33	33
Podrška Vladi Srbije	0	0
Odnos prema državnoj zajednici SCG	0	0
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	6	6
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	1	1
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno, pozivanje na nacionalni interes...)	15	15
Kritika kandidata (protivkandidata)	2	2
Poziv na izbore	11	11
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	2	2
Ukupno	99	100

Tabela 10. Tematska struktura - kandidati - pojedinačno - Velimir Ilić

	n	%
Izborna problematika (promena izbornog zakona, izborna procedura, cenzus, birački spiskovi, medijska neravnopravnost, izborne prognoze)	10	14
Ekonomska pitanja (ekonomski program, privatizacija, stanje u privredi, proizvodni rast, bankarski sistem...)	13	19
Socijalna pitanja (nezaposlenost, životni standard, štrajkovi, socijalna politika...)	2	3
Korupcija, kriminal	3	4
Odnos prema Haškom tribunalu	0	0
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0	0
Kritika Vlade Srbije i vanredni parlamentarni izbori (kritika DOS-a)	17	24
Podrška Vladi Srbije	1	1
Odnos prema državnoj zajednici SCG	0	0
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	1	1
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	0	0
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno, pozivanje na nacionalni interes...)	3	4
Kritika kandidata (protivkandidata)	9	13
Poziv na izbore	9	13
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	2	3
Ukupno	70	100

Tabela 10. Tematska struktura - kandidati - pojedinačno - Dragan S. Tomić

	n	%
Izborna problematika (promena izbornog zakona, izborna procedura, cenzus, birački spiskovi, medijska neravnopravnost, izborne prognoze)	2	6
Ekonomska pitanja (ekonomski program, privatizacija, stanje u privredi, proizvodni rast, bankarski sistem...)	4	13
Socijalna pitanja (nezaposlenost, životni standard, štrajkovi, socijalna politika...)	4	13
Korupcija, kriminal	0	0
Odnos prema Haškom tribunalu	0	0
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0	0

Oko izbora

	n	%
Kritika Vlade Srbije i vanredni parlamentarni izbori (kritika DOS-a)	4	13
Podrška Vladi Srbije	0	0
Odnos prema državnoj zajednici SCG	0	0
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	5	16
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	3	9
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno, pozivanje na nacionalni interes...)	1	3
Kritika kandidata (protivkandidata)	2	6
Poziv na izbore	6	19
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	1	3
Ukupno	32	100

Tabela 10. Tematska struktura - kandidati - pojedinačno - Marijan Rističević

	n	%
Izborna problematika (promena izbornog zakona, izborna procedura, cenzus, birački spiskovi, medijska neravnopravnost, izborne prognoze)	7	17
Ekonomska pitanja (ekonomski program, privatizacija, stanje u privredi, proizvodni rast, bankarski sistem...)	6	14
Socijalna pitanja (nezaposlenost, životni standard, štrajkovi, socijalna politika...)	5	12
Korupcija, kriminal	1	2
Odnos prema Haškom tribunalu	0	0
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0	0
Kritika Vlade Srbije i vanredni parlamentarni izbori (kritika DOS-a)	6	14
Podrška Vladi Srbije	0	0
Odnos prema državnoj zajednici SCG	0	0
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	4	10
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	0	0
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno pozivanje na nacionalni interes...)	1	2
Kritika kandidata (protivkandidata)	5	12
Poziv na izbore	5	12
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	2	5
Ukupno	42	100

Analiza medija u periodu predizborne predsedničke kampanje

Tabela 10. Tematska struktura - kandidati - pojedinačno - Radoslav Avlijaš

	n	%
Izborna problematika (promena izbornog zakona, izborna procedura, cenzus, birački spiskovi, medijska neravnopravnost, izborne prognoze)	3	13
Ekonomska pitanja (ekonomski program, privatizacija, stanje u privredi, proizvodni rast, bankarski sistem...)	2	9
Socijalna pitanja (nezaposlenost, životni standard, štrajkovi, socijalna politika...)	3	13
Korupcija, kriminal	1	4
Odnos prema Haškom tribunalu	0	0
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0	0
Kritika Vlade Srbije i vanredni parlamentarni izbori (kritika DOS-a)	4	17
Podrška Vladi Srbije	0	0
Odnos prema državnoj zajednici SCG	0	0
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	1	4
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	0	0
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno pozivanje na nacionalni interes...)	0	0
Kritika kandidata (protivkandidata)	2	9
Poziv na izbore	3	13
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	4	17
Ukupno	23	100

Tabela 11. Tematska struktura po medijima
POLITIKA

	%
Poziv na izbore	26
Kritika Vlade Srbije	14
Socijalna pitanja	11
Ekonomska pitanja	8
Izborna problematika	7
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	7
Kritika kandidata (protivkandidata)	7
Podrška kandidatu	6

Oko izbora

	%
Korupcija, kriminal	4
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	4
Odnos prema Haškom tribunalu	3
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno pozivanje na nacionalni interes...)	3
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	2
Odnos prema državnoj zajednici SCG	1
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0
Podrška Vladi Srbije	0
Poziv na bojkot izbora	0
Ukupno	100 %

DANAS

	%
Podrška kandidatu	17
Poziv na izbore	17
Kritika kandidata (protivkandidata)	14
Kritika Vlade Srbije	12
Izborna problematika	11
Socijalna pitanja (nezaposlenost, životni standard, štrajkovi, socijalna politika...)	6
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	5
Korupcija, kriminal	4
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno pozivanje na nacionalni interes...)	4
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	3
Odnos prema Haškom tribunalu	2
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	2
Ekonomska pitanja (ekonomski program, privatizacija, stanje u privredi, proizvodni rast, bankarski sistem...)	1
Odnos prema državnoj zajednici SCG	1
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0
Podrška Vladi Srbije	0
Poziv na bojkot izbora	0
Ukupno	100 %

Analiza medija u periodu predizborne predsedničke kampanje

KURIR

	%
Izborna problematika	21
Kritika kandidata (protivkandidata)	20
Kritika Vlade Srbije	18
Nacionalni interes	8
Korupcija, kriminal	6
Poziv na izbore	6
Podrška kandidatu	4
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	4
Ekonomska pitanja (ekonomski program, privatizacija, stanje u privredi, proizvodni rast, bankarski sistem...)	3
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	3
Socijalna pitanja (nezaposlenost, životni standard, štrajkovi, socijalna politika...)	2
Odnos prema Haškom tribunalu	2
Poziv na bojkot izbora	2
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	1
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0
Podrška Vladi Srbije	0
Odnos prema državnoj zajednici SCG	0
Ukupno	100 %

BLIC

	%
Izborna problematika	23
Kritika Vlade Srbije	15
Kritika kandidata (protivkandidata)	10
Socijalna pitanja	8
Ekonomska pitanja	7
Poziv na izbore	7
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	5
Korupcija, kriminal	5
Podrška kandidatu	4
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	3
Odnos prema Haškom tribunalu	2
Poziv na bojkot izbora	1

Oko izbora

	%
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0
Podrška Vladi Srbije	0
Odnos prema državnoj zajednici SCG	0
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno pozivanje na nacionalni interes...)	0
Ukupno	100 %

NOVOSTI

	%
Poziv na izbore	18
Kritika kandidata (protivkandidata)	16
Kritika Vlade Srbije	14
Ekonomska pitanja	8
Odnos prema Haškom tribunalu	5
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	5
Podrška kandidatu	5
Izborna problematika (promena izbornog zakona, izborna procedura, cenzus, birački spiskovi, medijska neravnopravnost, izborne prognoze)	4
Korupcija, kriminal	4
Podrška Vladi Srbije	4
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno pozivanje na nacionalni interes...)	4
Poziv na bojkot izbora	3
Socijalna pitanja (nezaposlenost, životni standard, štrajkovi, socijalna politika...)	1
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	1
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0
Odnos prema državnoj zajednici SCG	0
Ukupno	100

UKUPNO

	%
Poziv na izbore	15
Kritika vlade	11
Kritika kandidata (protivkandidata)	10
Ekonomska pitanja	9

Analiza medija u periodu predizborne predsedničke kampanje

	%
Izborna problematika	9
Podrška kandidatu	9
Socijalna pitanja (nezaposlenost, životni standard, štrajkovi, socijalna politika...)	6
Korupcija, kriminal	5
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	5
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno pozivanje na nacionalni interes...)	4
Podrška Vladi Srbije	4
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	4
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	4
Odnos prema Haškom tribunalu	3
Poziv na bojkot izbora	1
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0
Odnos prema državnoj zajednici SCG	0
Ukupno	99 %

Tabela 12. Zastupljenost posrednih aktera - ukupno

	broj priloga	%
Republička izborna komisija	33	15
Istraživači javnog mnjenja, politički analitičari, eksperti za izbornu pravu i izbore	32	15
Demokratska stranka Srbije	24	11
Stranke koje pozivaju na bojkot predsedničkih izbora (SSJ, SPO i sl.)	17	8
Ostale članice DOS-a	16	7
CeSID	14	7
Demokratska stranka	13	6
Vlada i članovi Vlade (kada se izričito deklariraju kao članovi Vlade)	12	6
Međunarodne organizacije u zemlji ili van nje (OEBS...)	10	5
Ostali (Srpska pravoslavna crkva, javne ličnosti, intelektualci....)	10	5
Nevladine organizacije i udruženja građana (Otpor...)	8	4
G17+	5	2
Nova Srbija	4	2
Demokratski centar	3	1
Srpska radikalna stranka	3	1

Oko izbora

	broj priloga	%
Socijalistička narodna stranka (Branislav Ivković, Dragan S. Tomić)	3	1
Sindikati	3	1
Radio-difuzni savet	2	1
Seljačka narodna stranka (Marijan Rističević)	1	0
Ustavni sud Srbije, Vrhovni sud Srbije	1	0
Ukupno	214	100 %

Tabela13. Tematska struktura – posredni akteri

	broj priloga	%
Izborna problematika	108	41.2
Poziv na izbore	35	13.4
Podrška kandidatu	34	13.0
Poziv na bojkot izbora	29	11.1
Kritika Vlade Srbije	23	8.8
Kritika kandidata (protivkandidata)	23	8.8
Korupcija, kriminal	4	1.5
Socijalna pitanja	1	0.4
Odnos prema Haškom tribunalu	1	0.4
Podrška Vladi Srbije	1	0.4
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	1	0.4
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	1	0.4
Ostalo (donošenje Ustava Srbije, školski sistem, zdravstvo, kultura...)	1	0.4
Ekonomska pitanja (ekonomski program, privatizacija, stanje u privredi, proizvodni rast, bankarski sistem...)	0	0.0
Suđenja za ratne zločine u zemlji	0	0.0
Odnos prema državnoj zajednici SCG	0	0.0
Nacionalni interes građana Srbije (odlazak vojnika na strana ratišta, isprazno, verbalno pozivanje na nacionalni interes...)	0	0.0
Ukupno	262	100.0 %

Tabela 9. Žanrovska struktura

	Neposr. akteri		Posredni akteri		Ukupno	
	Br. pr.	%	Br. pr.	%	Br. pr.	%
Vest, izveštaj	119	44	110	73	229	55
Izveštaj sa navodima i fotografijom	114	43	23	15	137	33
Izveštaj sa komentarom novinara	3	1	1	1	4	1
Intervju	19	7		0	19	5
Autorski članak	12	4	13	9	25	6
Redakcijski prilog	1	0	3	2	4	1
Ukupno	268	100 %	150	100 %	418	100 %

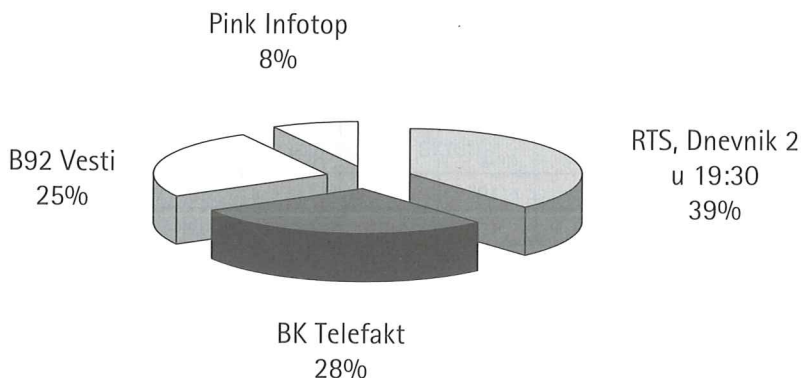
ELEKTRONSKI MEDIJI U PREDIZBORNOJ KAMPANJI ZA PREDSEDNIČKE IZBORE U NOVEMBRU 2003. GODINE

Od elektronskih medija posmatrani su Dnevnik 2 u 19:30 TV Beograd (RTS) i u kontinuitetu Izborna hronika, BK Telefakt u 18:55, Vesti TV B92 u 19:15 i Pink Infotop u 21:00. Komparativno su praćene Vesti u 7 Studija B. Izbor ovih elektronskih medija izvršen je po kriterijumu pokrivanja signalom najvećeg dela teritorije Republike Srbije.

Publicitet dat predsedničkoj kampanji na posmatranim elektronskim medijima bio je izrazito skroman: ukupno je tokom 19 dana praćenja kampanje objavljeno na četiri posmatrana medija 322 priloga o akterima kampanje, što je u proseku manje od 17 priloga dnevno (poređenja radi, u kampanji za izbore u septembru 2000. samo su „Novosti dana“ Radio Beograda u tri nedelje posmatanja objavile 442 prilo-

ga!). Ovi prilozi su bili dosta ravnomerno raspoređeni između posmatranih medija, s izuzetkom TV Pink¹⁹ (grafikon 1).

Grafikon 1. Raspored broja priloga po medijima (%)

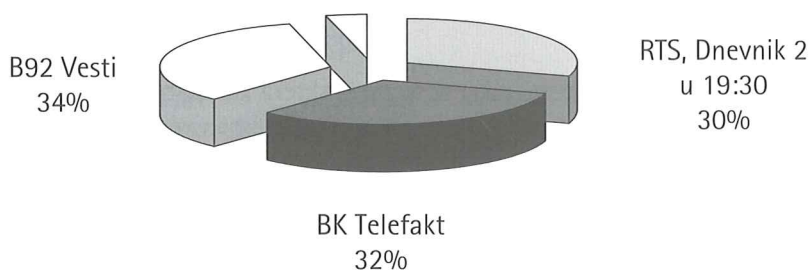

O medijskoj skrajnutosti kampanje još upečatljivije govore podaci o prosečnoj dužini trajanja priloga: u ukupnom vremenu medijskog praćenja kampanje (216 minuta, odnosno 3,6 sati) RTS je kampanji posvetio 64 minuta svoje udarne informativne emisije, BK Telefakt 69 minuta, B92 74 minuta, a Pink TV - 9 minuta. Ako se aproksimativno uzme da je prosečno trajanje udarne informativne emisije na svakoj posmatranoj TV stanici oko 30 minuta, na RTS je blok o predsedničkim kandidatima i izborima prosečno zapremao 2,7 minuta, na BK TV - 2,4, na TV B92 - 2,1, a na Pink TV znatno kraće od jednog minuta. Kraće od najava vesti dana, sporta i

¹⁹ Da li su medijske kuće, moguće, bile impresionirane opštim obavezujućim uputstvom za sve elektronske medije, koje je 19. 10. 2003. izdao Savet Republičke radiodifuzne agencije, po kojem su „Radio-televizija Srbije, kao i radio i televizijske stanice lokalnih i regionalnih zajednica dužni da za vreme trajanja kampanje besplatno i ravnomerno emituju predstavljanje predsedničkih kandidata”? „Izveštaji o aktivnostima predsedničkih kandidata u dnevno-informativnim i specijalnim emisijama treba da budu zasnovani na načelima objektivnosti, ravnomernosti i zaštite javnog interesa.” U saopštenju je dodato da „komercijalne radio i televizijske stanice mogu same da odrede način i obim programa koji će posvetiti predizbornoj aktivnosti, a ako se radi o plaćenom terminu za nekog predsedničkog kandidata to mora biti obeleženo oznakom” (Beta, 20. 10. 2003). Izgleda da je ovakvoj dopuštenoj fleksibilnosti najdoslednije pribegavala Pink TV gotovo simboličnim praćenjem kampanje. Relativizovanju značaja navedenog uputstva doprineo je dva dana kasnije, 21. 10. u svom intervjuu za RTS premijer Srbije Zoran Živković: „Srbiji ne treba Savet za radio-difuziju, jer je u postojećim okolnostima teško postići da ima potreban autoritet, važan zbog nadležnosti koje ima u oblasti rada elektronskih medija”. Predsednik Vlade Srbije nije isključio mogućnost promene Zakona o radio-difuziji „kada se stvore uslovi za to”.

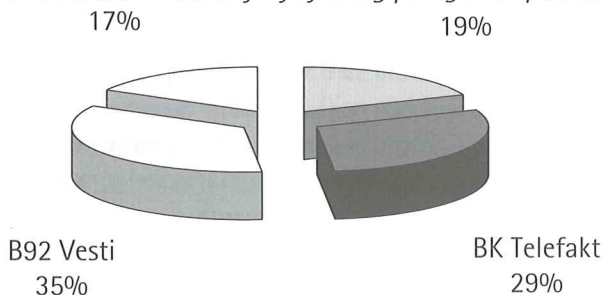
vremenskih prilika („Vejavica u oktobru“ kao vest dana u Dnevniku 2, 27. 10. 2003, *grafikon 2*). Prilozi o kampanji su, gotovo po pravilu, bili „zaturani“ negde oko sredine emisija, često u „sendviču“ između drugih, prema uredničkim procenama, značajnijih dnevnih, pa i servisnih informacija.²⁰ Da nije bilo plaćenih političko-marketingških spotova, kojima su katkad prekidane informativne emisije posmatranih medija, neupućeni posmatrač teško da bi mogao steći utisak da Srbija (ponovo) treba da bira predsednika.

Grafikon 2. Raspored vremena priloga po medijima (%)

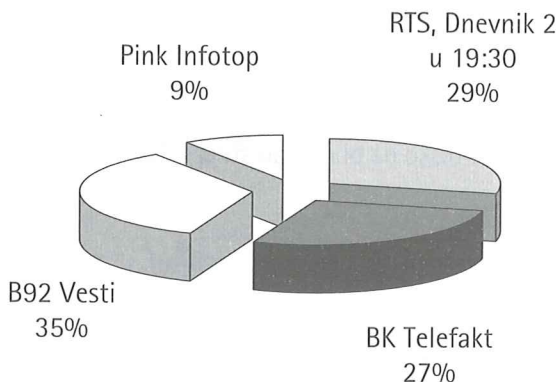
S obzirom da su prilozi pakovani u relativno skučen vremenski okvir i dužina trajanja pojedinačnog priloga bila je gotovo simbolična i sadržavala je dve do tri rečenice.

Grafikon 3. Prosečno vreme trajanja jednog priloga - neposredni akteri (sec)

²⁰ Kao ilustracija, BK Telefakt, 27. 10: „Pre nego što pređemo na predsedničke izbore.... vesti o održanim lokalnim izborima u Čupriji“.

Grafikon 4. Prosečno vreme trajanja jednog priloga - posredni akteri (sec)

Kada je reč o odnosu neposrednih i posrednih aktera kampanje приметnije nego ikada do sada bilo je „povlačenje aktera“ koji nisu bili neposredno zainteresovani za kampanju. U ukupnom broju priloga bilo je gotovo tri puta (2,8) više priloga o samim predsedničkim kandidatima, dok su potonji zapremili 2,5 puta više vremena nego pobočni akteri (*tabele 1-3 u Prilogu*). Odnos neposrednih i posrednih aktera bio je 3/4 prema 1/4 u korist neposrednih prema broju priloga, odnosno 60 : 40 u vremenu trajanja priloga. U poređenju (ponovo) sa izborima u septembru 2000. godine slika je potpuno izokrenuta. Najjednacičnije je u ovoj kampanji neposredne i posredne aktere pratila TV B92 (41: 40 priloga). S druge strane, RTS i BK TV su priloge o neposrednim i posrednim akterima objavljivale u srazmeri 6 : 1.

Slaba, bleđa i dosadna kampanja rezultirala je ovakvom slikom u medijima - i mediji su (poput građana) delovali umorno i pomalo nezainteresovano za predsedničku kampanju. Neposredni akteri bili su u velikoj meri prepušteni sami sebi i sopstvenoj propagandno-ubeđivačkoj invenciji (ne baš preteranoj), što se jasno vidi iz strukture izvora (*tabele 4-7*) ali i žanrova (*tabele 8-11*). Ovo se posredno moglo uočiti i iz opštih mesta, kako u marketinškim sloganima, tako i u javnim istupima i na završnim konvencijama sa sledećim ključnim temama:

Mićunović - izlazak na izbore, politička stabilnost, evropska orijentacija

Nikolić - parlamentarni izbori/kritika DOS-a, Kosovo, Hag

Ilić - ekonomske teme, parlamentarni izbori, „domaćin“

Ristićević - privreda, poljoprivreda, seljak

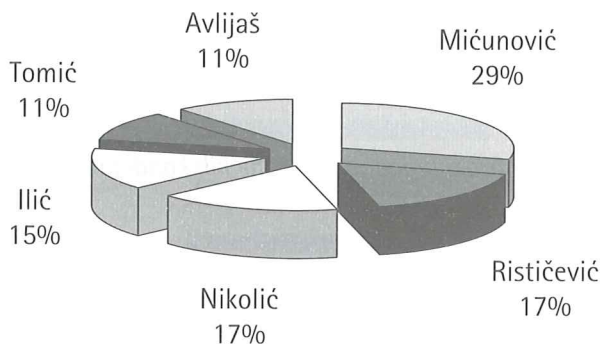
Tomić - parlamentarni izbori, „ne može bez socijalista“

Avlijaš - ekonomske teme, „bolji život“.

Publicitet neposrednih aktera kampanje

I u ovoj kampanji bilo je pritužbi da mediji neravnomerno raspoređuju publicitet dat pojedinim akterima, tj. predsedničkim kandidatima. Koliko je u tome bilo istine, a koliko uobičajenog „dizanja medijske prašine“, može se zaključivati na osnovu podataka iz *grafikona 5*.

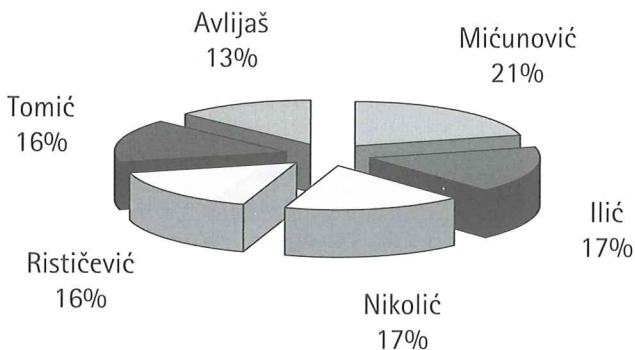
Grafikon 5. Ukupan broj priloga posvećenih predsedničkim kandidatima (%)

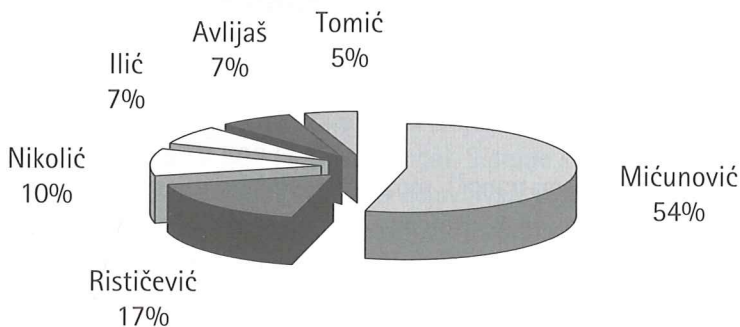
Čisto kvantitativno posmatrano²¹, može se govoriti o izvesnoj disproportiji rasporeda publiciteta: razlika od 12 između „prvorangiranog“ i prvih među jednakim „pratiocima“ nije statistički beznačajna. Pogotovo kada je reč o odnosu 3 : 1 između viđenog glavnog „favorita“ i dvojice procenjenih outsajdera, odnosno 2 : 1 prema prototipu „domaćinskog“ predsedničkog kandidata. S druge strane, valja videti kakav je odnos publiciteta u smislu „obaveznosti“ poštovanja uputstva Saveta za radio-difuziju (koje su zadate javnom medijskom servisu), odnosno kolike su bile granice „fleksibilnosti“ kojima su pribegavale komercijalne stanice. Grafikoni 6 i 7 su dobra ilustracija (kao dijametralno suprotni primeri).

²¹ I neki kvalitativni pokazatelji mogu govoriti u istom smislu: „U Telefaktu 4, emitovanom 01.11, prilog o Mićunoviću trajao je 207 sekundi, o Nikoliću 45, a o Iliću 23 sekunde). Prilozi o Mićunovićevim aktivnostima uvek su pokriveni živom slikom i tonskim zapisima, dok se to ne može reći za praćenje aktivnosti ostalih kandidata. U istom izdanju Telefakta 4, u vestima dana, kao druga vest emitovana je izjava Dragoljuba Mićunovića („Moj rezultat na predsedničkim izborima odrediće šanse demokrata na parlamentarnim izborima“).

Grafikon 6. Raspored broja priloga predsedničkih kandidata na RTS (%)

Grafikon 7. Raspored broja priloga predsedničkih kandidata na TV B92 (%)

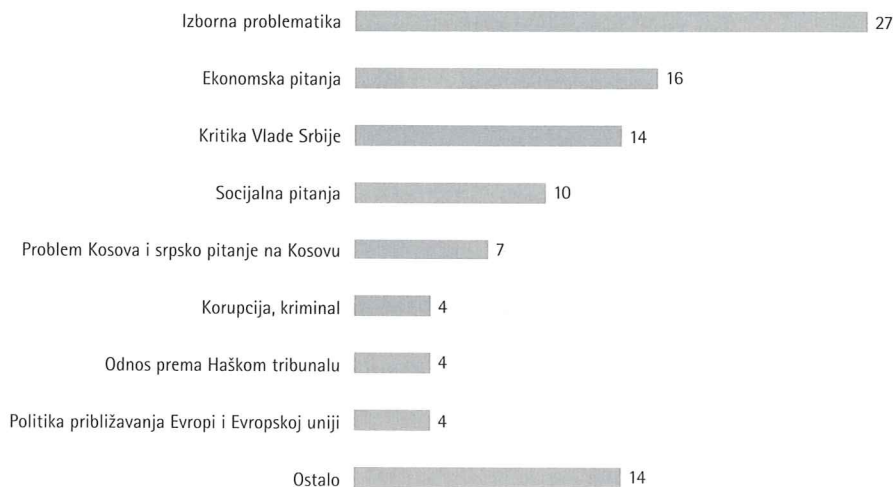

Dakle, „javni servis“ je dosledno nastojao (i uspevao) da ispoštuje načela „objektivnosti, ravnopravnosti i zaštite javnog interesa“ iz opšteg obavezujućeg uputstva Saveta Republičke radiodifuzne agencije, dok je popularna komercijalna stanica okvire fleksibilnosti shvatila dosta „fleksibilno“, u velikoj meri izvan tolerabilne granice komunikativne prihvatljivosti te „fleksibilnosti“. Jer, neravnomerni odnosi 3 : 1, 5 : 1 a naročito 11 : 1 u korist jednog kandidata ne govore naročito u prilog ni objektivnosti, niti ravnopravnosti, a pogotovo ne „zaštite javnog interesa“.

Tematski registar

I u ovoj kampanji tematski registar istupa kandidata bio je dosta razuđen (*tabela 12 u Prilogu*), pa shodno tome i njegova medijska prezentacija. Ponovo su izbori bili „sami sebi najveća tema“, ovog puta još više u ozračju raširene percepcije i u javnosti i u polju aktivnih političkih subjekata da se još jednom radi o „predizbormima“, tj. o svojevrsnom zagrevanju za sve izvesnije vanredne parlamentarne izbore, koji su, uostalom, u klimaksu predsedničke kampanje i zvanično raspisani.

Grafikon 8. Pretežne teme predsedničkih kampanja

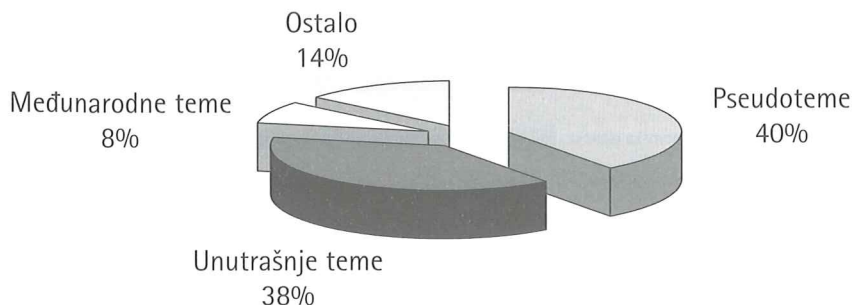
Dakle, pseudoteme (izborna problematika, procedure, kritika i podrška kandidata plus kritika Vlade Srbije i zahtevi za vanrednim parlamentarnim izborima) pokrile su više od dve petine sadržaja kampanje predsedničkih kandidata, dakle, ono što nije delokrug njihove funkcije za koje se nadmeću na izborima.

Nešto više od trećine tema odnosilo se na ono što se može smatrati nekakvom izbornom ponudom (bez obzira na ovlašćenja unutar doticanih oblasti: ekonomija, socijalna pitanja, kriminal i korupcija, te rešavanja kosovskog čvora, odnosno dugoročno nacionalnog pitanja), plus čitava paleta najkontroverznijih, usitnjenih te-

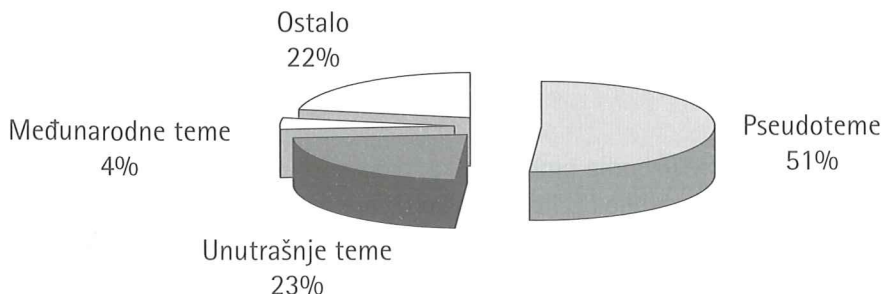
ma i opštih mesta iz kategorije „ostalo”. Odnos prema međunarodnom okruženju (što je autentična državnička funkcija predsednika države) bio je, prvo, tematski dosta marginalizovan i, drugo, dosta polarizovan: u Evropu (bar deklarativno), „da”, ali saradnja s Hagom odlučno „ne”. Kvadratura srpskog političkog kruga (jedan tip poruka prema „unutra” a drugi prema „spolja”) još jednom je potvrđena.

Zanimljivo je kako su se mediji snalazili u prezentaciji, tj. akcentovanju pojedinih tema; veoma različito, s dosta evidentnom selekcijom tema.

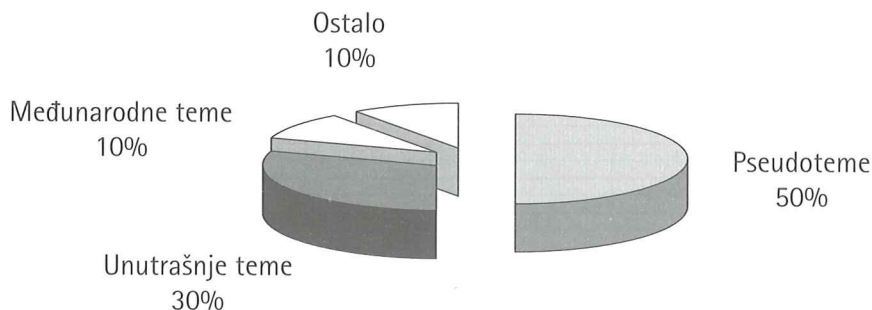
Grafikon 9. Pretežne teme predsedničkih kampanja (RTS)

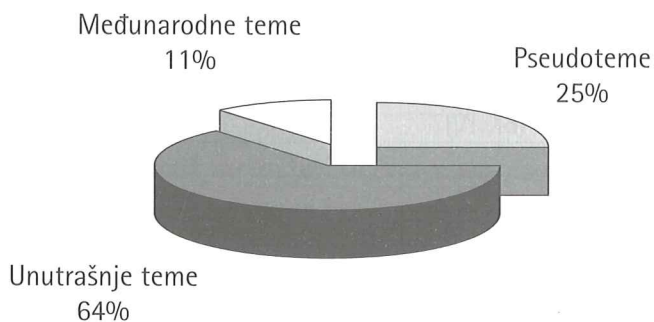
Grafikon 10. Pretežne teme predsedničkih kampanja (BK TV)

Grafikon 11. Pretežne teme predsedničkih kampanja (B92)

Grafikon 12. Pretežne teme predsedničkih kampanja (Pink TV)

Nekako najbliže „proseku“ bio je javni servis, RTS (koji je taj prosek, istina, „izvukao“ i na osnovu najvećeg broja priloga), najviše odstupa TV Pink (opet, na osnovu najmanjeg broja priloga). BK TV se najviše libila akcentovanja međunarodnih tema, dok je TV B92 odnos unutrašnjih i međunarodnih tema najpravnomernije „izbalansirala“, u odnosu 3 : 1 u korist prvih.

TABELARNI PRIKAZ

Tabela 1. Posredni akteri (RTS)

	N	%
Republička izborna komisija	4	24
CeSID	3	18
Srpska radikalna stranka	2	12
Seljačka narodna stranka	2	12
Demokratski centar	1	6
Nova Srbija	1	6
Demokratska stranka	1	6
Demokratska stranka Srbije	1	6
Istraživači javnog mnjenja, politički analitičari, eksperti za izbornu pravo i izbore	1	6
Međunarodne organizacije u zemlji ili van nje	1	6
Ukupno	17	100

Tabela 2. Posredni akteri (BK TV)

	N	%
Nova Srbija	5	39
Srpska radikalna stranka	2	15
Republička izborna komisija	2	15
CeSID	2	15
Demokratska stranka	1	8
Ustavni sud Srbije, Vrhovni sud Srbije	1	8
Ukupno	13	100

Tabela 3. Posredni akteri (TV B92)

	N	%
Republička izborna komisija	10	25
Istraživači javnog mnjenja, politički analitičari, eksperti za izbornu pravo i izbore	10	25
Vlada i članovi Vlade	3	8
Ostale članice DOS-a	2	5
Demokratska stranka Srbije	2	5
Stranke koje pozivaju na bojkot predsedničkih izbora	2	5

Analiza medija u periodu predizborne predsedničke kampanje

	N	%
CeSID	2	5
Međunarodne organizacije u zemlji ili van nje	2	5
Nataša Mičić	2	5
Srpska radikalna stranka	1	2
Demokratska stranka	1	2
G17+	1	2
Nevladine organizacije i udruženja građana	1	2
Ostali	1	2
Ukupno	40	100

Tabela 4. Izvori neposrednih aktera (RTS)

	N	%
Izjave (saopštenja) kandidata	64	60
Javni skupovi	33	31
Konferencije za štampu kandidata i njihovih izbornih štabova	8	8
Izvor nije naveden	1	1
Ukupno	106	100

Tabela 5. Izvori neposrednih aktera (BK TV)

	N	%
Izjave (saopštenja) kandidata	49	63
Javni skupovi	16	20
Konferencije za štampu kandidata i njihovih izbornih štabova	5	6
Saopštenja izbornih štabova i stranaka	3	4
Izvor nije naveden	3	4
Novinarski izvor	2	3
Ukupno	78	100

Tabela 6. Izvori neposrednih aktera (TV B92)

	N	%
Izjave (saopštenja) kandidata	15	37
Novinarski izvori	11	27
Javni skupovi	10	24
Saopštenja izbornih štabova i stranaka	4	10
Konferencije za štampu kandidata i njihovih izbornih štabova	1	2
Ukupno	41	100

Tabela 7. Izvori neposrednih aktera (Pink TV)

	N	%
Javni skupovi	8	57
Konferencije za štampu kandidata i njihovih izbornih štabova	5	36
Izjave (saopštenja) kandidata	1	7
Ukupno	14	100

Tabela 8. Žanrovi neposrednih aktera (RTS)

	N	%
Izveštaj sa vizuelnim audio pokrivanjem	97	92
Vest, izveštaj	9	8
Ukupno	106	100

Tabela 9. Žanrovi neposrednih aktera (BK TV)

	N	%
Izveštaj sa vizuelnim audio pokrivanjem	42	54
Vest, izveštaj	35	45
Izveštaj sa navodima aktera	1	1
Ukupno	78	100

Tabela 10. Žanrovi neposrednih aktera (B92)

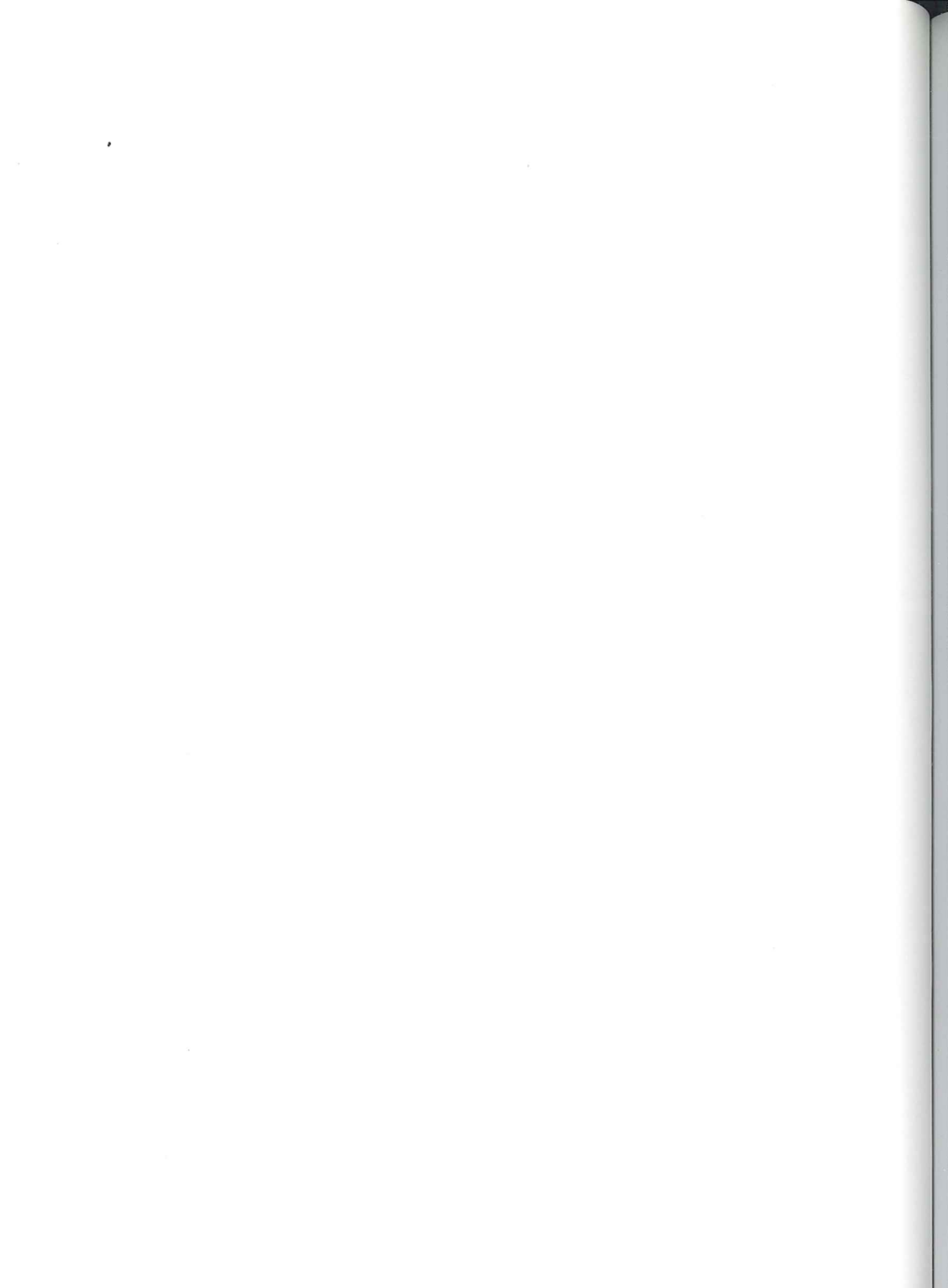
	N	%
Izveštaj sa vizuelnim audio pokrivanjem	24	58
Izveštaj sa navodima aktera	12	30
Vest, izveštaj	4	10
Intervju	1	2
Ukupno	41	100

Tabela 11. Žanrovi neposrednih aktera (TV Pink)

	N	%
Izveštaj sa vizuelnim audio pokrivanjem	7	50
Izveštaj sa navodima aktera	4	29
Vest, izveštaj	3	21
Ukupno	14	100

Tabela 12. Teme kampanja predsedničkih kandidata (N)

	RTS	BKTV	B92	Pink	Ukupno
Poziv na izbore	23	28	14	4	69
Ekonomska pitanja	27	11	2	9	49
Kritika Vlade Srbije, vanredni parlamentarni izbori	20	14	6	4	44
Socijalna pitanja	11	5	6	8	30
Izborna problematika	5	6	4	2	17
Politika približavanja Evropi i Evropskoj uniji, međunarodni odnosi	4	3	3	3	13
Problem Kosova i srpsko pitanje na Kosovu	3	4	2	3	12
Odnos prema Haškom tribunalu	6	1	3	1	11
Korupcija, kriminal	2	1	3	5	11
Nacionalni interes građana Srbije	3	2	3	-	8
Poziv na bojkot izbora	1	-	-	-	1
Kritika kandidata	-	1	1	-	2
Podrška kandidatu	-	-	2	-	2
Ostalo	17	20	6	-	43
Ukupno	122	96	55	39	312

PARALELNO BROJANJE GLASOVA

Na izborima za predsednika Srbije, koji su održani 16. novembra 2002. godine, CeSID je realizovao parcijalno paralelno brojanje glasova metodom reprezentativnog uzorka (PPVT) i masovno paralelno brojanje glasova (PVT). Pored toga, formirana je arhiva prikupljenih zapisnika.

PPVT

Reprezentativni uzorak obuhvatio je 531 biračko mesto. Za prijem rezultata je korišćeno šesnaest telefonskih linija povezanih na dva broja telefona, tako da su svi posmatrači zvali jedan od ta dva broja. Po jedan operater je opsluživao telefonsku liniju i primljene podatke odmah unosio u računar uz pomoć posebno razvijene aplikacije. U sobi za obradu podataka u svakom trenutku je bilo poznato koliko se posmatrača javilo, koji se nisu javili, kakva je procena rezultata na osnovu javljenih rezultata i kako se kreću statistički pokazatelji kvaliteta realizacije uzorka. Bilo je moguće odštampati spisak nerealizovanih biračkih mesta sa imenima i brojevima telefona nadležnih koordinatora za ta biračka mesta.

Posmatrači na biračkim mestima iz uzorka imali su formular u koji su upisivali rezultate pre nego što će ih javiti. Svi formulari su se štampali centralno, sa već upisanim brojem, nazivom i adresom biračkog mesta, zatim šifrom biračkog mesta u uzorku i brojem telefona na koji se podaci javljaju. Svi pomenuti podaci na formularima se prilikom štampanja uzimaju iz iste baze podataka koja se koristi prilikom prijema rezultata, tako da je isključena greška pri prepisivanju. Formulari za reprezentativni uzorak bili su štampani na žutom papiru, da bi se jasno razlikovali od formulara za masovno paralelno brojanje glasova.

Na poledini formulara su se nalazila polja za osnovne podatke o dva posmatrača (ime, prezime, adresa, telefon) koja su obavila posmatranje izbora na odgovarajućem biračkom mestu. Na poledini se takođe nalazilo kratko uputstvo za posmatrača u koje su ušli najvažniji detalji na koje posmatrač treba da obrati pažnju.

Izbori za predsjednika Srbije - 16. novembar 2003.

V 6.0

PPVT parallel vote tabulation

0660 Rezultati

70203 Palilula

14 MZ S.Palilula -- MZ Stara palilula, Dalmatinska 25

1.T002 (A1) Upisano 963

2.3052 (A2) Izašlo 303

3.1071 (A3) Nevažeći 21

4.4138 (A4) Važeći 282

5.T265

(B1) Radoslav Avlijaš 0

(B2) Velimir Ilić 7

(B3) Dragoljub Mićunović 215

(B4) Tomislav Nikolić 46

(B5) Marijan Ristićević 5

(B6) Dragan S. Tomić 9

Prihvati

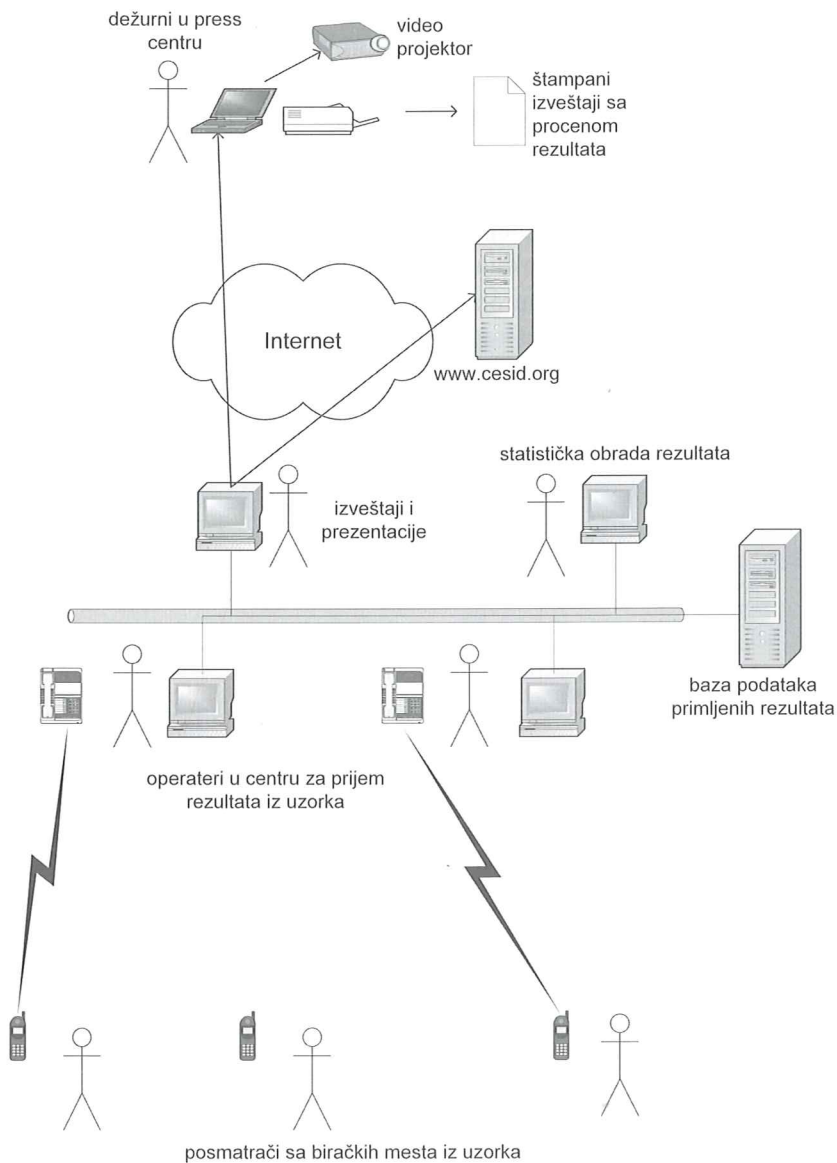
Odustani

Aplikacija za prijem rezultata iz reprezentativnog uzorka

Posmatrač se prilikom javljanja rezultata predstavljao šifrom biračkog mesta, a kada bi operater uneo šifru biračkog mesta, aplikacija je odmah bila spremna za unos rezultata sa datog biračkog mesta. Pri tome aplikacija prikazuje podatke o biračkom mestu koji se dodatno proveravaju. Nakon završetka unosa primljenih podataka, aplikacija formira šifru potvrde prijema koju operater diktira posmatraču i ovaj upisuje u formular kao dokaz da je podatke poslao.

Izveštaj o proceni rezultata formira se kao Acrobat PDF fajl i šalje se dežurnom članu računarske ekipe u press-centru, da bi se odštampao, umnožio i podelio novinarima. Na osnovu podataka iz baze automatski se formira Power Point prezentacija koja se prikazuje u press-centru. Pošto je fajl sa prezentacijom veliki i ne bi se dovoljno brzo prenelo Internetom, softver za generisanje Power Point prezentacije izvršava se na računaru u press-centru, a prenosi se samo mala datoteka sa sadržajem koji treba prezentovati.

Reprezentativni uzorak

PVT

Masovno paralelno brojanje glasova je organizovano hijerarhijski, tako da se na svakom nivou hijerarhije koristi identična aplikacija koja omogućava unos podataka, analize i izveštaje, izvoz podataka radi slanja na viši nivo hijerarhije i uvoz podataka sa nižeg nivoa hijerarhije. Postojanje samo jednog tipa aplikacije omogućilo je fleksibilnost u formiranju hijerarhije. Istaknuta su bila tri nivoa hijerarhije: opština, lokalna kancelarija i centralna kancelarija. U mnogim opštinama opštinski koordinator je koristio aplikaciju za unos rezultata sa biračkih mesta svoje opštine. Te podatke je slao lokalnoj kancelariji najčešće elektronskom poštom. Lokalne kancelarije su imale autonomiju da izaberu kako će organizovati razmenu podataka sa opštinskim koordinatorima. U nekim kancelarijama su se u samoj kan-

CE510.b92.net -- download - Netscape

File Edit View Go Bookmarks Tools Window Help

https://www.cesid.org/download/skidas.php?poredak=20&broj=200&uploader=

Search

Home Radio Netscape Search Bookmarks

Ce510.b92.net -- download

logout main refresh **Index**

1-20 od 278

IME	UPLOADOVAO	VELICINA	VEREME	KOMENTAR
NEWExport-14-13.csd	malosavljevic goran - kanc_ja	22123	19.11.2003 14:15:38	Konacno i Kruzavac "Vidna" se u decembru
NEWExport-10-46.csd	aleksic gordan - kanc_pa	15319	18.11.2003 08:28:14	problema sa konekcijom iz Pa pa malo zaobidazim putem sajerno banu
NEWSumarijaPosleSpavanja.csd	Regionalna kancelarija Kragujevac - kanc_kg	19347	17.11.2003 16:15:14	
NEWntExport-13-2.csd	Regionalna kancelarija Novi Sad - kanc_ns	39846	17.11.2003 13:05:52	jeste da je 10:30 odavno prošlo, ali evo jos podataka, da se nadje :) pozdrav, gordan
NEWExport-12-23.csd	ilic cedimir - kanc_sm	18320	17.11.2003 12:26:06	Dobro jutro, radikaš, evo jos podataka
NEWExport-11-38 cacak konacno.csd	Regionalna kancelarija Cacak - kanc_ca	29329	17.11.2003 11:46:50	Ovo je sve od Cacakne regije za ove izbore. Vise sreće DRUGI PUT!!!!
NEWExport-10-34.csd	Regionalna kancelarija Zajecar - kanc_za	28998	17.11.2003 10:35:02	ma lazem evo vam jos
NEWExport-10-29.csd	Regionalna kancelarija Zajecar - kanc_za	28944	17.11.2003 10:32:43	epa ljudi fajl jos samo jedno BM u Majdanpeku, kad stigne - sticite i kod vas
NEWProt Export-2-45.csd	Regionalna kancelarija Piroć - kanc_pi	10584	17.11.2003 02:50:09	Gotovo Piroć sve
NEWExport-1-33.csd	Regionalna kancelarija Nis - kanc_nu	52311	17.11.2003 01:38:38	Odjavla

fajl Export-11-38 cacak konacno.csd NEW

korisnik: kanc_ca
vreme: 17.11.2003. 11:46:50
velicina: 29329

Komentar: Ovo je sve od Cacakne regije za ove izbore. Vise sreće DRUGI PUT!!!!

ok

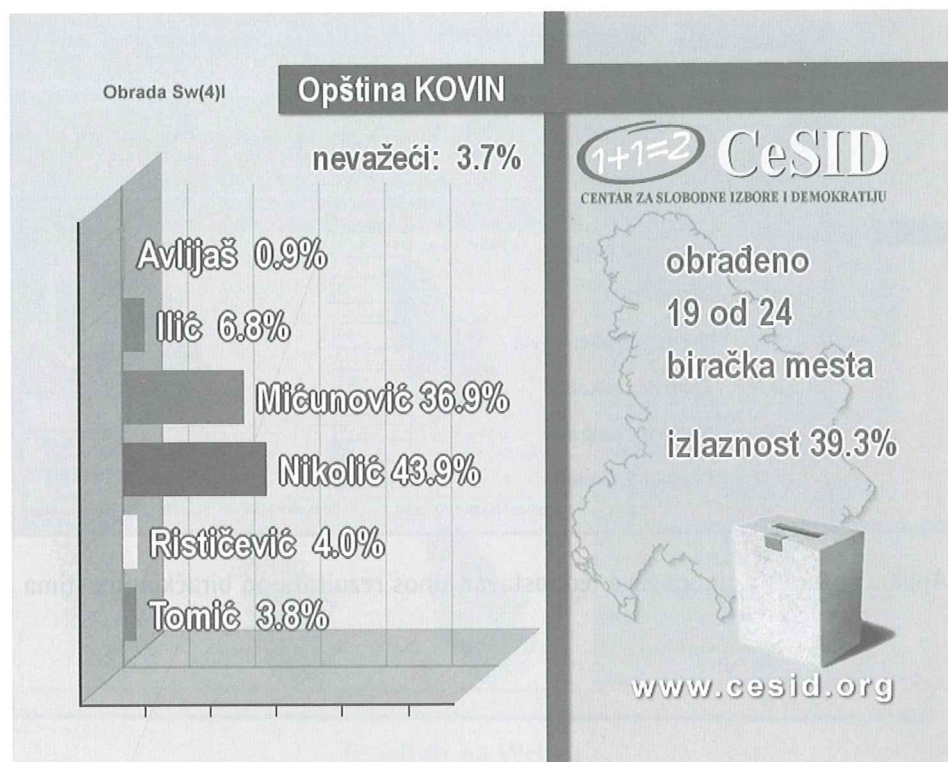
https://www.cesid.org/download/skidas.php?poredak=20&broj=200&uploader=

Preuzimanje rezultata koje su poslale lokalne kancelarije

celariji unosili podaci za više opština, dok su se u drugim kancelarijama isključivo primali fajlovi od opštinskih koordinatora koji su svi koristili aplikaciju. Kao rezervnu opciju, aplikacija omogućava i unos zbirnih podataka za opštinu, tako da opštinski koordinatorski može bez računara da sabere rezultate za svoju opštinu i to izdiktira kancelariji.

Za slanje fajlova centralnoj kancelariji korišćena je Web aplikacija.

Svaki izveštaj, pored klasične verzije koja se može pregledati u aplikaciji ili štampati, ima i verziju u obliku Excel tabele koju generiše aplikacija. Na taj način je omogućeno korisniku aplikacije da dodatno formira grafikone u Excelu ili računa dodatne pokazatelje.

Slika sa rezultatima za opštinu

Aplikacija je imala i opciju za generisanje slika sa grafičkom prezentacijom rezultata po opštinama. Ove slike su posebno prilagođene prikazivanju na televiziji ili na video projektoru. Dodatno je generisan i TARGA format slika u PAL rezoluciji, što je standard za TV produkciju. Slike su se prikazivale na mnogim televizijama u Srbiji.

PVT 2003 - Predsednicki izbori - Srbija

Sećanj MZ Jaša Tomić
Mesna zajednica, M. Tita 80

← [ENTER] unos ili ažuriranje rezultata za izabrano biračko mesto

1	(A1) Upisano	275
2	(A2) Izašli	133
3	(A3) Nevažeći	2
4	(A4) Važeći	131
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12	(B1) Radoslav Avlijaš	4
13	(B2) Velimir Ilić	2
14	(B3) Dragoljub Mićunović	49
15	(B4) Tomislav Nikolić	65
16	(B5) Marijan Ristićević	8
17	(B6) Dragan S. Tomić	3
18		
19		
20		
21		
22		

Obriši

↓

Prihvati

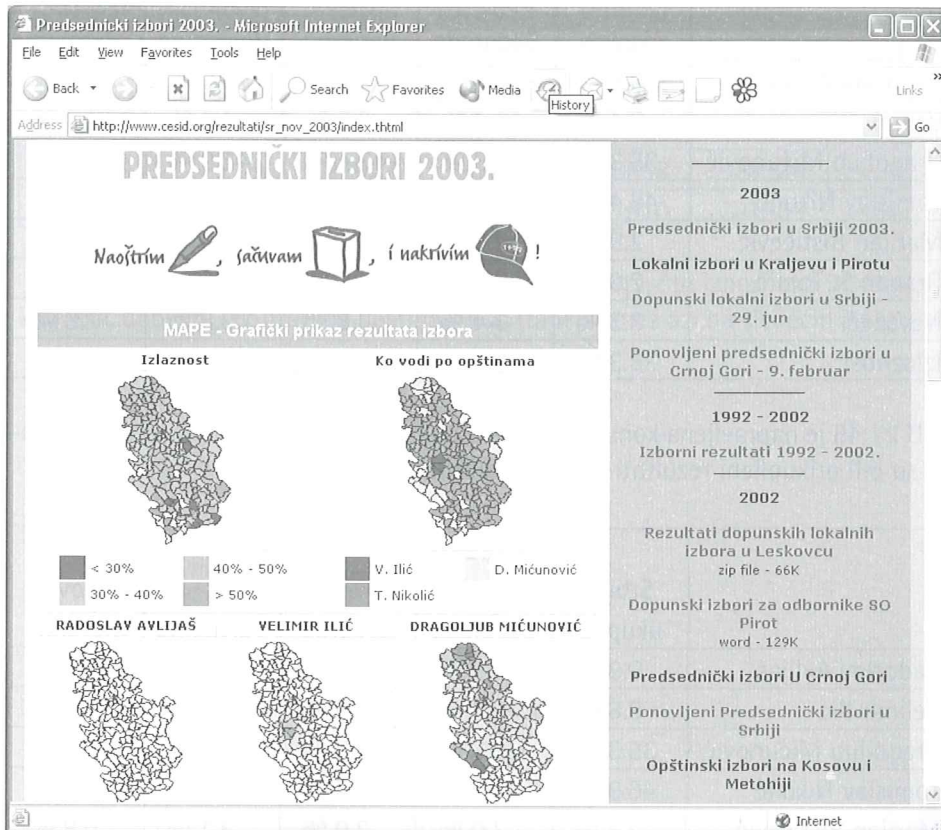
Odustani

Izlaz

Aplikacija za PVT omogućava jednostavan unos rezultata po biračkim mestima

WEB

Rezultati su bili prikazivani i na Web sajtu CeSID-a. Urednik Web sajta samostalno objavljuje vesti uz pomoć Web aplikacije. Ostali sadržaji se „ručno“ postavljaju, odnosno kroz standardnu aplikaciju za uređivanje Web strana, osim nekih prezentacija rezultata koji se automatski generišu. Pravljeni su prikazi mapa Srbije sa rezultatima po opštinama.

Rezultati na Web-u

Rezultati

Prvi rezultati na osnovu reprezentativnog uzorka objavljeni su sat vremena nakon zatvaranja biračkih mesta na osnovu prikupljenih rezultata sa 360 biračkih mesta:

	Srbija ukupno	Centralna Srbija bez Beograda	Beograd	Vojvodina	Kosovo i Metohija
Radoslav Avlijaš	0.8 %	0.8 %	0.9 %	0.9 %	0.4 %
Velimir Ilić	9.4 %	13.4 %	6.5 %	4.4 %	4.4 %
Dragoljub Mićunović	35.3 %	29.3 %	43.4 %	41.0 %	11.9 %
Tomislav Nikolić	46.4 %	47.8 %	41.7 %	46.2 %	77.6 %
Marijan Ristićević	2.8 %	2.9 %	2.1 %	3.2 %	1.1 %
Dragan S. Tomić	2.0 %	2.3 %	1.6 %	1.6 %	1.8 %
Nevažeci	3.3 %	3.4 %	3.8 %	2.8 %	2.8 %
Izlaznost	38.3 %	38.1 %	34.7 %	42.9 %	22.9 %

U 21:45 je napravljena konačna procena na osnovu reprezentativnog uzorka, kada su bili prikupljeni rezultati sa 445 biračkih mesta:

	Srbija ukupno	Centralna Srbija bez Beograda	Beograd	Vojvodina	Kosovo i Metohija
Radoslav Avlijaš	0.9 %	0.8 %	0.9 %	0.9 %	0.3 %
Velimir Ilić	8.8 %	12.3 %	6.3 %	4.4 %	3.9 %
Dragoljub Mićunović	35.3 %	29.3 %	43.8 %	40.8 %	14.1 %
Tomislav Nikolić	46.9 %	48.7 %	41.5 %	46.4 %	76.4 %
Marijan Ristićević	2.8 %	3.0 %	2.0 %	3.1 %	0.8 %
Dragan S. Tomić	2.1 %	2.6 %	1.6 %	1.5 %	1.6 %
Nevažeci	3.3 %	3.4 %	3.8 %	2.9 %	2.7 %
Izlaznost	38.6 %	38.3 %	34.7 %	43.1 %	29.4 %

Paralelno brojanje glasova

Izraženo u apsolutnim vrednostima bilo bi:

	Srbija ukupno	Centralna Srbija bez Beograda	Beograd	Vojvodina	Kosovo i Metohija
Radoslav Avlijaš	21432	10587	4642	6108	95
Velimir Ilić	219605	155687	31645	31157	1115
Dragoljub Mićunović	885166	372493	219804	288863	4006
Tomislav Nikolić	1177507	618580	208463	328825	21640
Marijan Ristićević	69735	37515	10066	21922	232
Dragan S. Tomić	52153	32831	8259	10615	448
Nevažeci	82927	42908	18858	20386	775
Izlaznost	2508753	1270569	501910	707963	28311

Na osnovu obrađenih 7903 od 8581 biračkog mesta, što iznosi oko 92 % biračkog tela, dobijeni rezultati po opštinama su (tabela se nalazi na sledećih 14 strana):

Oko izbora

	Opština	Broj b.m.	Obrađeno b.m.	Upisano	Izašlo	Nevažeći
1	Ada	29	29	16691	5692	117
2	Aleksandrovac	60	60	25077	10517	468
3	Aleksinac	91	91	46998	20371	641
4	Alibunar	17	16	18480	6208	178
5	Apatin	43	42	25730	11644	449
6	Arandjelovac	43	43	38834	13637	472
7	Arilje	35	31	14419	6354	251
8	Babušnica	48	48	13137	6264	200
9	Bač	26	26	13121	6735	238
10	Bačka Palanka	43	42	46074	23109	717
11	Bačka Topola	49	48	30647	12042	324
12	Bački Petrovac	31	31	12085	4741	175
13	Bajina Bašta	53	52	21758	8126	329
14	Batočina	35	35	10790	4306	199
15	Bečej	38	38	34426	13972	353
16	Bela Crkva	20	15	15459	6363	238
17	Bela Palanka	38	38	11121	5200	200
18	Beočin	18	18	12157	5772	223
19	Beograd-Barajevo	26	26	20417	7309	226
20	Beograd-Čukarica	92	74	125284	42160	1630
21	Beograd-Grocka	35	35	60490	18971	562
22	Beograd-Lazarevac	64	64	48894	18623	924
23	Beograd-Mladenovac	60	60	46235	16973	711
24	Beograd-Novi Beograd	131	118	183320	66850	2615
25	Beograd-Obrenovac	55	39	43593	15730	622
26	Beograd-Palilula	120	92	106870	35827	1265

Paralelno brojanje glasova

Radoslav Avlijaš	Velimir Ilić	Dragoljub Mićunović	Tomislav Nikolić	Marijan Ristićević	Dragan S. Tomić
93	196	4218	851	141	65
95	1130	2733	5251	482	358
148	1871	3794	12477	908	530
48	415	2334	2798	284	150
151	758	3910	5846	320	201
89	2485	3212	6846	295	234
44	1660	1778	2344	132	144
100	412	1118	3980	253	201
73	191	2723	2992	401	117
242	935	6272	13734	883	313
182	435	7164	3495	266	155
40	180	2893	1161	237	54
64	915	2081	4335	224	178
52	649	893	2168	169	175
155	480	7355	5158	299	159
73	484	2174	3010	263	121
73	422	1163	2906	315	121
50	239	1599	3135	215	310
48	751	2113	3810	180	180
410	2741	18841	17183	777	562
146	1345	4688	11421	510	270
98	2388	5185	9167	516	340
113	2559	4255	8450	457	426
492	2813	35118	23355	1156	1278
126	1402	5077	7964	332	207
253	1562	16669	14850	717	502

Oko izbora

	Opština	Broj b.m.	Obradeno b.m.	Upisano	Izašlo	Nevažeći
27	Beograd-Rakovica	52	47	82845	28183	1055
28	Beograd-Savski venac	37	37	43854	15071	610
29	Beograd-Sopot	33	21	10525	3800	170
30	Beograd-Stari grad	56	46	49274	16341	616
31	Beograd-Voždovac	80	69	123789	40157	1453
32	Beograd-Vračar	60	60	62150	21188	751
33	Beograd-Zemun	114	77	113855	41242	1380
34	Beograd-Zvezdara	70	62	112032	36288	1270
35	Blace	33	33	10920	4478	123
36	Bogatić	31	31	26085	10863	371
37	Bojnik	30	30	10011	5107	139
38	Boljevac	36	36	13565	6168	272
39	Bor	48	48	47523	20835	645
40	Bosilegrad	34	34	8842	2581	160
41	Brus	49	19	6800	2685	94
42	Bujanovac	57	57	36376	7315	172
43	Crna Trava	12	12	2444	948	24
44	Čačak	104	102	96613	42544	1088
45	Čajetina	27	4	3705	1433	53
46	Čoka	32	31	10703	4898	176
47	Ćićevac	19	19	8897	3583	139
48	Ćuprija	32	32	30958	10405	246
49	Despotovac	44	44	25725	9725	378
50	Dimitrovgrad	17	17	9679	4304	190
51	Doljevac	37	37	14829	6905	173
52	Gadžin Han	35	34	9027	3905	153

Paralelno brojanje glasova

Radoslav Avlijaš	Velimir Ilić	Dragoljub Mićunović	Tomislav Nikolić	Marijan Ristićević	Dragan S. Tomić
261	1609	12707	11489	516	481
135	703	8811	4254	294	259
21	352	1166	1912	96	83
112	641	10931	3613	195	230
311	2056	20561	14416	711	641
132	809	14495	4299	303	399
292	1729	15839	20636	813	548
256	1827	18331	13366	677	533
39	255	1224	2561	114	162
52	1303	2095	6010	438	594
58	286	738	3267	196	423
66	697	1743	2366	839	184
202	2250	7141	9043	1032	520
73	198	799	990	229	132
19	430	454	1561	83	44
60	377	1096	5377	133	100
9	58	127	687	12	31
130	24520	6850	9306	258	382
14	176	422	721	27	20
70	219	2396	1733	204	100
25	276	832	1988	129	194
129	1277	3101	5100	230	317
119	898	2631	4676	388	635
84	342	1459	1858	205	166
75	432	1447	4384	208	186
88	610	517	2212	216	109

Oko izbora

	Opština	Broj b.m.	Obrađeno b.m.	Upisano	Izašlo	Nevažeći
53	Gnjilane	15	15	8411	2612	72
54	Golubac	30	30	9562	4172	215
55	Gornji Milanovac	67	67	40221	17148	629
56	Indija	36	36	36881	17076	415
57	Irig	14	14	8673	4075	146
58	Istok	2	2	315	114	2
59	Ivanjica	57	57	28785	11921	303
60	Jagodina	91	91	63459	20319	712
61	Kanjiža	33	33	23519	8462	166
62	Kikinda	59	53	47906	23534	761
63	Kladovo	41	41	24717	9663	463
64	Knić	35	35	13082	5305	210
65	Knjaževac	80	80	32311	13325	472
66	Koceljeva	34	34	12774	4702	206
67	Kosjerić	33	33	11353	4525	202
68	Kosovo Polje	15	15	4983	1042	12
69	Kosovska Kamenica	23	23	6827	4016	91
70	Kosovska Mitrovica	21	21	19478	2611	70
71	Kovačica	39	35	21625	8471	303
72	Kovin	24	19	23678	9296	342
73	Kragujevac	159	158	152609	55259	1753
74	Kraljevo	128	66	75008	32980	1852
75	Krupanj	33	33	16144	5699	244
76	Kruševac	128	127	114525	40905	1666
77	Kučevo	42	42	19467	8076	375
78	Kula	47	47	36736	17096	459

Paralelno brojanje glasova

Radoslav Avlijaš	Velimir Ilić	Dragoljub Mićunović	Tomislav Nikolić	Marijan Ristićević	Dragan S. Tomić
16	91	508	1864	31	30
50	338	1282	1985	191	111
91	6055	3777	6049	288	254
158	625	3877	10381	1261	356
50	205	1218	2086	245	124
0	8	18	84	1	1
60	2480	2858	5953	146	121
192	1901	6751	9571	536	653
172	215	6886	738	170	113
182	841	8234	12252	905	356
105	827	3117	4415	323	413
33	1303	1055	2447	166	91
125	1456	3424	6978	478	392
35	448	882	2791	208	132
28	1226	1246	1610	123	89
4	39	61	913	7	6
42	158	391	3225	48	61
18	74	515	1870	22	42
107	297	5168	1967	458	169
88	628	3431	4078	374	354
324	5631	17053	28696	910	863
228	7117	9290	13035	563	864
45	597	1114	3088	178	433
374	3989	11079	21348	1402	1046
72	601	2446	4083	306	192
161	817	5259	9525	639	234

Oko izbora

	Opština	Broj b.m.	Obradeno b.m.	Upisano	Izašlo	Nevažeci
79	Kuršumlija	53	53	18320	7086	159
80	Lajkovac	35	35	12610	5190	274
81	Lapovo	10	10	7625	2801	131
82	Lebane	42	39	19522	7595	176
83	Leposavić	43	43	11707	5485	131
84	Leskovac	195	175	119222	52227	1365
85	Lipljan	18	18	5797	2817	55
86	Ljig	30	30	11066	5102	257
87	Ljubovija	36	16	7634	2822	133
88	Loznica	89	89	72044	26239	1076
89	Lučani	58	58	19555	8103	213
90	Majdanpek	41	41	20038	8340	281
91	Mali Idoš	25	25	10597	3793	123
92	Mali Zvornik	29	29	11364	4321	195
93	Malo Crniće	29	29	14548	4185	161
94	Medveđa	31	26	8898	2360	88
95	Merošina	38	38	12120	5226	151
96	Mionica	39	39	12834	5271	224
97	Negotin	70	70	45376	14979	586
98	Niš	201	201	216299	77896	2596
99	Niška Banja	29	29	12924	4883	183
100	Nova Crnja	26	14	5172	2452	80
101	Nova Varoš	38	38	15898	6081	172
102	Novi Bečej	31	28	18767	8643	249
103	Novi Kneževac	37	24	7441	3994	148
104	Novi Pazar	85	50	42327	15953	134

Paralelno brojanje glasova

Radoslav Avlijaš	Velimir Ilić	Dragoljub Mićunović	Tomislav Nikolić	Marijan Ristićević	Dragan S. Tomić
47	523	2156	4008	101	91
34	882	1364	2285	172	178
38	365	650	1507	67	43
58	637	1291	4901	352	180
53	328	900	3922	80	71
521	3966	12582	29277	1461	3046
18	86	245	2356	26	31
31	1284	1113	1958	137	322
28	280	659	1543	115	63
219	3147	6420	13917	748	707
70	3855	1403	2360	95	107
108	1004	2643	3818	228	258
39	151	2135	1188	116	41
34	384	1166	2291	174	76
40	372	1340	1846	307	119
53	281	513	1308	79	38
48	365	837	3549	180	85
23	1116	1195	2411	172	130
141	886	6101	5952	813	498
540	8421	29708	33365	1863	1390
40	605	1364	2410	187	94
20	91	1263	906	66	26
41	692	1728	3291	68	88
86	387	3228	4151	399	140
57	200	1658	1690	183	58
33	221	12329	3041	139	56

Okolo izbora

	Opština	Broj b.m.	Obrađeno b.m.	Upisano	Izašlo	Nevažeći
105	Novi Sad	152	152	263492	109318	3086
106	Novo Brdo	6	6	1015	753	10
107	Obilić	10	10	3092	1247	17
108	Odžaci	45	38	23528	10923	253
109	Opovo	25	25	8417	3296	99
110	Orahovac	2	2	857	555	10
111	Osečina	21	21	12049	4331	230
112	Pančevo	70	43	67613	25457	901
113	Paraćin	55	55	49215	19211	639
114	Peć	4	4	594	319	10
115	Pećinci	30	30	15156	6985	239
116	Petrovac	50	50	34844	10302	513
117	Pirot	86	86	51615	28763	1749
118	Plandište	23	15	6650	3467	147
119	Požarevac	68	68	67242	25774	885
120	Požega	53	53	26070	10021	341
121	Preševo	38	38	27951	1550	72
122	Priboj	48	48	25642	8421	113
123	Prijepolje	78	34	19377	7719	116
124	Priština	26	26	8132	3407	31
125	Prizren	1	1	185	175	0
126	Prokuplje	94	94	39600	17270	587
127	Rača	31	31	10905	3472	152
128	Raška	48	48	22203	9261	337
129	Ražanj	22	22	9308	4000	146
130	Rekovac	36	36	11841	4421	218

Paralelno brojanje glasova

Radoslav Avlijaš	Velimir Ilić	Dragoljub Mićunović	Tomislav Nikolić	Marijan Ristićević	Dragan S. Tomić
710	4371	49135	48687	2125	1182
2	18	56	647	6	14
6	69	110	1015	13	17
77	395	2209	7506	361	122
33	166	1131	1622	193	52
10	21	99	404	1	10
43	709	1079	1976	197	96
255	1302	10584	11341	617	452
148	1878	5209	10182	778	374
2	15	58	233	0	1
59	262	1585	4086	586	168
95	814	3887	4078	624	286
462	2799	7822	13408	1307	1171
39	292	1207	1436	146	199
192	2002	9393	11871	830	593
42	2914	2566	3875	125	158
27	109	295	984	42	21
46	606	4067	3480	61	48
37	273	4237	2966	40	50
11	94	269	2960	22	20
2	7	7	146	6	7
121	1106	5262	9561	344	286
36	652	1153	1276	139	64
79	769	1825	5919	193	139
48	360	711	2257	235	243
40	612	1367	1897	181	106

Oko izbora

	Opština	Broj b.m.	Obrađeno b.m.	Upisano	Izašlo	Nevažeći
131	Ruma	43	42	43774	20058	602
132	Sečanj	36	36	12659	5970	197
133	Senta	32	32	22153	7462	175
134	Sjenica	70	70	24793	11791	129
135	Smederevo	77	68	92163	33319	1098
136	Smederevska Palanka	57	55	44857	14975	630
137	Sokobanja	37	37	16753	6293	280
138	Sombor	76	73	74608	32709	917
139	Srbica	2	2	344	155	4
140	Srbobran	28	27	12842	6514	197
141	Sremska Mitrovica	56	54	64150	30434	1003
142	Sremski Karlovci	10	10	7468	3036	85
143	Stara Pazova	48	48	46204	20396	619
144	Subotica	105	105	127397	50165	1295
145	Surdulica	45	45	18114	7458	208
146	Svilajnac	30	30	26655	9937	495
147	Svrljig	44	44	14770	6127	248
148	Šabac	103	78	82800	32187	1277
149	Šid	39	39	28480	12811	473
150	Štrpce	17	17	7433	3456	58
151	Temerin	31	31	21598	10613	215
152	Titel	25	25	11747	5848	161
153	Topola	42	32	16249	6456	234
154	Trgovište	26	26	4852	1918	46
155	Trstenik	67	0			
156	Tutin	58	58	26265	15661	72

Paralelno brojanje glasova

Radoslav Avlijaš	Velimir Ilić	Dragoljub Mićunović	Tomislav Nikolić	Marijan Ristićević	Dragan S. Tomić
178	980	5648	11377	879	386
85	228	1827	3200	318	114
92	178	5995	742	110	170
27	249	9030	2247	58	51
223	3377	8719	18313	940	648
101	2369	4651	6142	385	694
62	570	1793	3034	318	230
266	1760	12340	15864	1058	496
1	5	36	106	3	0
69	308	2345	3311	193	90
259	1858	8443	16642	1248	973
34	143	1034	1639	57	44
163	896	6144	11405	741	328
466	1468	33224	11853	1170	675
82	640	1518	4612	162	236
89	959	3316	4267	386	425
98	663	1251	3359	334	173
186	2931	9579	15556	927	1713
141	693	3885	6541	634	442
16	99	545	2662	29	47
51	317	4335	5463	155	75
82	233	1588	3497	199	88
45	1615	1781	2430	264	87
23	103	255	1355	44	92
17	91	14842	591	30	18

Oko izbora

	Opština	Broj b.m.	Obrađeno b.m.	Upisano	Izašlo	Nevažeći
157	Ub	51	51	23770	8153	358
158	Užice	92	79	64336	22113	710
159	Valjevo	118	118	80274	29567	1414
160	Varvarin	40	40	17325	5761	286
161	Velika Plana	47	47	38726	13240	430
162	Veliko Gradište	36	32	18807	5898	209
163	Vitina	6	6	2192	1129	15
164	Vladičin Han	53	53	18717	7457	197
165	Vladimirci	44	44	16762	6320	259
166	Vlasotince	58	58	25976	10931	288
167	Vranje	108	108	71984	29546	949
168	Vrbas	35	29	29958	13816	517
169	Vrnjačka Banja	38	38	24430	9813	361
170	Vršac	56	29	24197	10095	310
171	Vučitrn	6	6	2196	840	19
172	Zaječar	75	75	58120	25824	789
173	Zrenjanin	67	65	101993	47433	1272
174	Zubin Potok	21	21	5740	1324	37
175	Zvečan	10	10	7267	2066	31
176	Žabalj	31	31	19722	8876	233
177	Žabari	37	37	13894	4255	186
178	Žagubica	33	33	12805	5546	244
179	Žitište	31	30	15696	7119	246
180	Žitorađa	39	39	14387	6466	216
		8581	7903	5990882	2330451	78905

Paralelno brojanje glasova

Radoslav Avlijaš	Velimir Ilić	Dragoljub Mićunović	Tomislav Nikolić	Marijan Ristićević	Dragan S. Tomić
39	945	1831	4560	299	114
175	2850	9308	8323	426	318
244	5071	9008	11461	811	1549
59	635	1286	2981	379	135
112	1745	3302	6878	357	333
56	529	1660	2994	321	128
6	57	259	766	11	15
78	726	1529	4517	217	193
40	530	1219	3537	529	206
97	556	1754	7698	242	296
248	2209	6572	18191	686	677
127	661	4051	7873	395	187
70	1352	2224	5306	258	241
113	512	4498	3985	334	343
3	68	76	666	3	5
183	2135	8638	12253	1122	692
332	2331	19743	21512	1497	729
12	46	205	995	10	19
10	121	317	1549	22	16
55	351	2091	5819	225	100
43	571	1332	1778	208	136
56	460	1651	2611	357	167
46	374	2529	3566	238	120
83	348	1187	4093	215	324
19235	212775	829921	1070728	66561	51477

ZAPAŽANJA O RADU REPUBLIČKE IZBORNE KOMISIJE

Nakon neuspelih izbora za predsednika Republike održanih 29. septembra i 8. decembra 2002. godine, predsednica Narodne skupštine Republike raspisala je nove predsedničke izbore za 16. novembar 2003. godine.

Republička izborna komisija (RIK) u postupku izbora predsednika Republike donela je sledeće odluke:

1. Utvrđivanje liste kandidata

a. Proglašeni kandidati su:

Radoslav Avlijaš – Demokratska stranka Otadžbina;
Velimir Ilić – Politička organizacija za demokratske promene Nova Srbija
Prof. dr Dragoljub Mićunović – Demokratska opozicija Srbije
Tomislav Nikolić – Srpska radikalna stranka
Marijan Ristićević – Narodna seljačka stranka
Dragan S. Tomić – Socijalistička narodna stranka

b. Kandidature koje su odbijene

Republička izborna komisija je zbog nedostajuće dokumentacije uz prijavu kandidature odbila kandidature:
Milisava Markovića, privrednika iz Jagodine
Đorđa Popovića, Jugoslovenska levica
Milovana Petrovića iz Indije.

c. Potpisnici podrške kandidaturi

Postupak provere verodostojnosti potpisa obavlja MUP Republike Srbije.

Prilikom provere potpisa podrške građana kandidaturi predsednički kandidata, i na ovim izborima, među potpisnicima su se našla umrla i maloletna lica. Naime, Zakonom je propisano da svaki potpis podrške kandidaturi mora biti sudski overen. To zapravo znači da overeni potpis od strane sudskog overitelja dokazuje da lice koje je dalo svoj potpis podrške određenom kandidatu postoji i da je punoletno. Overa potvrđuje verodostojnost datog potpisa podrške.

Ovim problemom se nameće pitanje da li je bilo zloupotrebe od strane sudskih overitelja ili pak podaci MUP-a nisu ažurni.

2. Jedinstveni birački spisak

- a. Zakon o izboru narodnih poslanika predviđa da se u Republici Srbiji kompjuterski vodi opšti birački spisak po opštinama, kao deo jedinstvenog, povezanog sistema. Zakon još govori da je birački spisak jedinstven i stalan, da predstavlja javnu ispravu i da se vodi po službenoj dužnosti.
- b. I ove izbore, kao i one prethodne održane u 2002. godini, pratio je birački spisak čiji sistem vođenja dovodi u sumnju njegovu ažurnost. Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu, inače zaduženo za nadzor nad ažuriranjem biračkog spiska, obavestilo je Republičku izbornu komisiju o stanju biračkog spiska. U izveštaju se navodi da je Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu, početkom 2003. godine, zatražilo od Ministarstva unutrašnjih poslova konkretne podatke za birače kod kojih su uočeni određeni nedostaci. Na ovaj način je izvršena provera podataka iz biračkog spiska i upoređivanje sa podacima MUP-a za ukupno 469.543 birača. Početkom marta 2003. godine ovi podaci su dostavljeni opštinskim upravama sa nalogom da opštinske uprave zajedno sa opštinskim organizacijama MUP-a, kao i ličnim kontaktima sa građanima, utvrde činjenično stanje. Prema podacima Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu u prvoj polovini 2003. godine iz spiska je izbrisano 31.369 lica, a upisano je 46.641 birača, a za 306.185 birača su izvršene izmene i dopune podataka. Od ukupno 235.608 birača kod kojih je u biračkom spisku nedostajao neki od podataka, za 222.493 birača podaci su ažurirani. I pored svih napora Ministarstva i opštinskih uprava, pojedini članovi Republičke izborne komisije, koji su izvršili uvid u izvode iz biračkog spiska,

konstatovali su da birački spisak i dalje ima manjkavosti, a pre svega dva-put upisanih birača.

- c. Pored Odluke o načinu uvida u kompakt disk sa skupom biračkih spiskova opština na teritoriji Republike Srbije, kojom je omogućen uvid u birački spisak članovima Republičke izborne komisije i ovlašćenim predstavnicima predlagača kandidata, Republička izborna komisija je po prvi put donela odluku o načinu uvida u skup biračkih spiskova putem interneta. Naime, Republička izborna komisija je ovom odlukom omogućila svakom građaninu da proveri da li je u biračkom spisku preko web adrese www.birackispisak.sr.gov.yu.

3. Određivanje biračkih mesta

Republička izborna komisija je 25. oktobra 2003. godine donela rešenje o određivanju biračkih mesta. Ovim rešenjem utvrđeno je 8581 biračko mesto.

4. Utvrđivanje broja birača

- a. Dana 2. novembra 2003. godine rešenjem Republičke izborne komisije utvrđeno je da u Republici Srbiji ima 6.506.147 birača.
- b. Kako se rok za upis, brisanje, izmenu i dopunu ili ispravku na osnovu odluke opštinskog suda u vanparničnom postupku i rok za objavljivanje konačnog broja birača poklapaju, Republička izborna komisija, poštujući oba roka, morala je da donese rešenje o ispravci rešenja o ukupnom broju birača koji po novom rešenju iznosi 6.506.505, odnosno 19.255 manje nego u decembru 2002. godine.

PERCEPCIJA I OCENE PREDSEDNIČKIH IZBORA

Predsednički izbori 16. novembra 2003. godine

Proces „normalizacije“ izbora odigrao se tokom tri kruga (neuspeh) predsedničkih izbora u 2002. godini, a potvrđen na ovim sada, takođe neuspehim, predsedničkim izborima. Potrebno je još da se „normalnost“ izborne procedure potvrdi na parlamentarnim izborima pa da utvrdimo da smo se, konačno, svrstali među zemlje u kojima je izborna procedura standardizovana, a njeno nepoštovanje tek izuzetak.

U takvoj situaciji fokus monitoringa izbornog postupka pomera se sa samog glasanja i izbornog dana na celinu izbornog postupka. Dakle, kao što je to konstatovano u analizi prethodnih predsedničkih izbora, u momentu u kojem problematizacija izbora nije uslovljena nepoštenjem, nefer postupcima i krađom izbornih rezultata, pažnja se postepeno usmerava na celinu izbornog postupka i evaluaciju njihovog korektnog odvijanja i primerenog uticaja na ishod izbora.

U relokaciji fokusa monitoringa za nova središta pažnje „konkurišu“ (1) izborna kampanja, (2) ponašanje medija u izornoj kampanji, (3) kvalitet izborne ponude, (4) birački spisak, (5) izborna apstinencija, odnosno motivacija građana za izbornu participaciju i nadasve (6) izorno zakonodavstvo, tj. izborni zakon, pravila i norme.²²

U ovom tekstu daju se rezultati vođenja protokola na biračkim mestima na sam dan izbora od strane CeSID-ovih posmatrača na predsedničkim izborima 16. novembra 2003. godine. Monitoring pomoću protokola obavljen je na 7948 biračkih mesta što je gotovo potpun obuhvat.

²² Blago rečeno, veoma je čudno kako nijedna nevladina organizacija nije inicirala kampanju povodom faktičkog oduzimanja biračkog prava našim građanima koji (privremeno) žive i rade u inostranstvu, nepokretnih ili teško pokretnih invalida i bolesnika, bolesnika u bolnicama i stacionarima, kao i onih građana koji se nalaze u zatvoru i pritvoru.

(1) Birački spisak

Bez uređenog i tačnog biračkog spiska nema kvalitetnih izbora.

Nema više manipulacije biračkim spiskovima, iako i dalje ima sumnji koje su prevashodno politički motivisane.²³ Na drugoj strani, ne može se govoriti o baš ažurno vođenim biračkim spiskovima, iako je i na tom planu dosta učinjeno u poslednjih godinu dana.

Kao što je poznato, neažurnost se, pre svega, ispoljava kroz: (a) neunos ili kašnjenje sa unosom novih birača – onih koji stiču punoletstvo u godini izbora ili pre nje, (b) netačne ili nepotpune podatke, što dovodi do toga da birački odbor ne odobri glasanje datim građanima, (c) nepraćenje fluktuacije stanovništva (ispis i upis: ispis iz jednog, a neupis u drugi – čoveka nema nigde, nema ispisa a ima upisa – čovek se pojavljuje u dva biračka spiska), i (d) neispis umrlih lica.

Posao na evidenciji je nešto što se radi po *službenoj dužnosti*, a vode ga organi vlasti. Služba za vođenje biračkih spiskova radi kao „protočni bojler“. Promene u spisku vrše se: (a) na osnovu intervencije samih građana uz podnošenje odgovarajućih dokaza, i (b) na osnovu službene evidencije koje druge službe dostavljaju službi za vođenje biračkog spiska – pre svega, matična služba i služba koja vodi evidenciju o promeni prebivališta.

Iako je za ažurnost biračkih spiskova pre svih odgovorna sama vlast, ne treba zanemariti potrebu za motivisanjem građana kako bi proverili svoj status u biračkom spisku. Treba reći, na primer, da ni same političke stranke ne motivišu svoje simpatizere da provere da li su upisani u birački spisak.

U javnosti je uoči izbora gotovo sistematski stvaran utisak o izrazitoj neažurnosti pa, kao i uoči prošlih predsedničkih izbora, i o „zlim namerama“ onih koji vode biračke spiskove. U stvari, nema pouzdanih podataka o netačnostima u biračkom spisku, iako ima nekih indicija.

Na 27 % biračkih mesta pojavio se barem jedan građanin koji ima biračko pravo, a nije upisan u birački spisak. Konkretnije, na blizu 2100 biračkih mesta u proseku se pojavilo po četiri građanina koja nisu upisana u birački spisak, dok na 5754 biračka mesta takvih pojava nije bilo. Posmatrači CeSID-a ukupno su evidentirali 8471 građana koji nisu bili upisani u birački spisak, a pojavili su se na biračkim mestima.

²³ Manipulacija biračkim spiskom je ekstremni oblik izborne krađe i faktički se retko primenjuje.

Na 12 % biračkih mesta konstatovane su netačnosti u biračkim spiskovima – utvrđeno je da su netačni podaci za 3110 građana. Za 1163 građana utvrđene su slovne greške u njihovom imenu i prezimenu – te greške su se pojavile na 9 % biračkih mesta, dok na 91 % nisu utvrđene greške. Inače, netačni podaci su evidentirani od strane biračkih odbora na 11 % biračkih mesta, a na 4 % nisu evidentirani iako su postojali.

(2) Birački odbori

Kao i na prethodnim predsedničkim izborima, na 97 % biračkih mesta svi članovi biračkih odbora u stalnom sastavu ili njihovi zamenici bili su prisutni sve vreme, a na 3 % nisu, što predstavlja povredu izbornog postupka.

Na 74 % biračkih mesta svi predsednički kandidati imali su svoje predstavnike u proširenom sastavu BO (biračkog odbora), što je za 10 % manje nego na prethodnim predsedničkim izborima. Na 2002 biračka mesta barem jedan predsednički kandidat nije imao svog predstavnika u biračkom odboru. Najčešće svog predstavnika nije imao M. Ristićević – na 14 % od ukupnog broja biračkih mesta, a potom Avlijaš – 12 % i Tomić – 9 %. Na drugoj strani, V. Ilić, D. Mićunović i T. Nikolić nisu imali svoje predstavnike na zanemarljivom broju biračkih mesta.

Ometanje rada članova proširenog odbora sve je ređe. Ovoga puta je zabeleženo 32 slučaja (u 2002. godini na decembarskim izborima bilo je 16 slučajeva ometanja, na oktobarskim – 21, a na septembarskim – 71 slučaj ometanja).

Birački odbori su gotovo u svim slučajevima poštovali propisani redosled postupaka u proceduri glasanja, osim na 139 biračkih mesta gde je redosled menjan. Na 155 biračkih mesta nije svim biračima izvršena provera UV lampom kako bi se videlo da nisu negde već glasali, dok na 173 biračka mesta bilo je slučajeva da nije sprejom verifikovano uzimanje glasačkog listića.

Na 271 biračkom mestu bilo je glasanja bez provere identiteta. Na tim mestima posmatrači CeSID-a evidentirali su 1693 građana koji se glasali, a da im nije proveravan identitet. Treba reći, i pored toga što je ovde reč o ozbiljnom propustu, da je tu, po pravilu, bila reč o ljudima koje svi poznaju i da niko iz biračkog odbora nije reagovao na ovo kršenje pravila.

Evidentirano je ukupno 688 građana koji su glasali u ime drugog, dok je pokušaj da se tako nešto učini otkriven u 4425 slučajeva.

Kao i ranije, birački odbori su prebrojavili glasove najčešće od 15 do 30 minuta, tako je bilo gotovo na svakom drugom BM (tačnije na 47 % biračkih mesta), na 26 % BM prebrojavanje je trajalo od 30 do 60 minuta, a na 24 % BM prebrojavanje je trajalo najviše 15 minuta. Ukupno uzev, na 94 % biračkih mesta prebrojavanje je trajalo najviše jedan sat, a duže od tog vremena tek na 6 % BM.

Na 150 biračkih mesta zapisnike nisu potpisali svi oni koji su trebali da ih potpišu.

Odnos članova biračkog odbora prema građanima na biračkim mestima ocenjen je veoma visoko: 76 % odbora dobilo je peticu, a 20 % četvorku. Prosečna ocena iznosi 4,71, što po rangi predstavlja drugu po redu među najbolje ocenjenim aspektima izbora.

Koordinacija između BO i opštinskih radnih tela u 65 % slučajeva ocenjena je sa peticom, a u 24 % slučajeva sa četvorkom. Prosečna ocena: 4,50.

Odnos članova BO prema posmatračima CeSID-a u 85 % slučajeva ocenjen je peticom, a u 11 % slučajeva sa četvorkom. Prosečna ocena iznosi 4,80, što je ovom aspektu izbornog postupka donelo prvo mesto među osam ocenjivanih aspekata izbornog postupka.

Visoko je ocenjeno i poznavanje izborne procedure, tj. obučenost stalnog sastava biračkih odbora: 65 % odbora dobilo je peticu, a 26 % četvorku. Prosečna ocena iznosi 4,54, a obučenost odbora zauzima četvrto mesto među osam ocenjivanih aspekata izbornog postupka.

Obučenost proširenog sastava je ocenjena nešto niže: 55 % je dobilo peticu, a 30 % četvorku. Prosečna ocena obučenosti članova proširenog sastava BO iznosi 4,38 i zauzima sedmo mesto među osam ocenjivanih aspekata izbornog postupka.

Na kraju, ukupan rad biračkih odbora u 66 % slučajeva ocenjen je peticom, a u 27 % slučajeva sa četvorkom. Prosečna ocena iznosi 4,56 i to je biračkim odborima donelo treće mesto među osam ocenjivanih aspekata izbornog postupka.

(3) Biračka mesta

Biračko mesto i radnje koje se na njemu dešavaju bili su u centru pažnje posmatrača CeSID-a prilikom monitoringa i vođenja protokola. U tom smislu ono je bilo osnovna jedinica našeg istraživanja.

Najveći broj biračkih mesta je otvoren na vreme i zatvoren na vreme. Posle sedam sati otvoreno je 5 % biračkih mesta. Posle 20 sati još je bilo otvoreno 4 % biračkih mesta.

Prema oceni posmatrača CeSID-a 84 % biračkih mesta bilo je dobro označeno, za 15 % BM je rečeno da su „osrednje“ označena, dok je 1 % loše označen.

Najveći problem vezan za prostorni aspekt biračkih mesta vezan je za njihovu nedostupnost invalidima i uopšte teško pokretnim ljudima. Za gotovo polovinu BM (46 %) posmatrači su rekli da su nedostupna (naravno, gotovo istovetne su ocene date i za ranije izbore). Ovim su invalidna lica još jednom hendikepirana, a faktično oduzimanje biračkog prava prošireno je na gotovo sva invalidna lica.

U slučaju 124 biračka mesta bilo je nekakvog propagandnog materijala na daljini od 50 metara, što se smatra povredom izbornog postupka.

Gotovo sva biračka mesta su po kapacitetu odgovarala broju birača (no, pitanje je da li bi to tako bilo da je većina građana izašla na izbore). Za 64 biračka mesta posmatrači CeSID-a su rekli da su neodgovarajuća, a za 181 da je po kapacitetu delimično odgovarajuće.

U ovom kontekstu jasno je da na biračkim mestima nije bilo naročite gužve. O nekim povremenim gužvama može da se govori, po oceni posmatrača CeSID-a, samo na 15 % biračkih mesta. Gužve su se javljale najčešće između 13 i 14 sati (na 172 biračka mesta) i nešto više između 16 i 19 sati (na 543 biračka mesta).

Na 84 biračkih mesta dolazila je policija u uniformi bez nekog posebnog razloga, na 12 biračkih mesta policija je dolazila nakon poziva biračkog odbora, a na 279 biračko mesto policajci u uniformi su dolazili na glasanje.

Ukupna organizovanost i uređenost biračkih mesta u četiri petine slučajeva (82 %) ocenjena je kao dobra, kao osrednja u 17 % slučajeva, a kao loša u 1 % (ili brojem: 86 BM) slučaja.

(4) Tehnički i tehnološki uslovi za sprovođenje izbora

Kao i na prethodnim predsedničkim izborima, biračka mesta i birački odbori bili su u 98 % slučajeva opremljeni kompletnim i ispravnim glasačkim priborom, dok je nedostataka bilo na 136 biračka mesta. Problemi prilikom preuzimanja biračkog pribora i izbornog materijala evidentirani su u 38 slučajeva (na prošlim izborima u 36 slučajeva). Na 8 % biračkih mesta konstatovano je neslaganje dobijenih sa potrebnim brojem glasačkih listića, najčešće je u pitanju bio jedan listić.

Nepozivanje jednog broja birača konstatovano je u slučaju 11 % biračkih mesta, a na njima je evidentirano 12.820 građana koji nisu dobili poziv (to je dvostruko više nego na prethodnim izborima). Na 66 biračkih mesta evidentirano je da 50 i vi-

še građana nije dobilo poziv. Bez obzira što ne postoji zakonska obaveza pozivanja građana na izbore, građani su naviknuti na to, pa otuda je to postala svojevrsna norma koju treba poštovati!

Providna glasačka kutija nije postojala samo na 12 biračkih mesta (na septembarskim predsedničkim izborima 2002. godine evidentirano je 17 takvih biračkih mesta, na oktobarskim i decembarskim po 9).

Spiskovi kandidata su svugde bili istaknuti na vidljivom mestu, osim na 97 biračkih mesta; na 7 biračkih mesta nije bilo spiskova kandidata, a na 25 se kasnilo za njihovim postavljanjem.

Kontrolni listić sa podacima o prvom biraču popunjen je i ubačen u kutiju pre pečaćenja gotovo na svim biračkim mestima. Ova radnja nije valjano obavljena na 230 biračkih mesta.

Materijalni uslovi za tajnost glasanja obezbeđeni su gotovo na svim biračkim mestima, jedino su posmatrači CeSID-a imali primedbi na 64 biračka mesta (reč je o nepostojanju minimalnih uslova za obezbeđivanje tajnosti glasanja).

Kopija zapisnika o radu biračkog odbora nije istaknuta na odgovarajućem mestu na 105 biračkih mesta.

(5) Građani – birači: ponašanje na biračkom mestu

Na 28 biračkih mesta evidentirani su građani koji su na biračko mesto došli bilo sa praznim bilo sa popunjenim glasačkim listićem (jednim ili više).

Na 9 biračkih mesta bilo je odbijanja da se kažiprst označi sprejom nakon uzimanja glasačkog listića – evidentirano je 1593 takvih građana (sličan obim pojave kao i na prethodnim izborima).

Na 15 biračkih mesta jedan ili više građana javno je govorilo za koga je glasalo.

Na 148 biračkih mesta građani su agitovali za glasanje za pojedine kandidate. Na 103 biračka mesta pilo se, što inače nije dozvoljeno. Sada se manje poštuje zabrana telefoniranja na biračkom mestu (mobilni) – taj prekršaj je napravljen na 9 biračkih mesta, dok se to na prošlim predsedničkim izborima desilo na 5 biračkih mesta.

Na 112 biračkih mesta bilo je incidenata, a u 12 slučajeva pozvana je i policija.

U 47 slučajeva došlo je do prekida glasanja. Najčešće je glasanje prekidano zbog zamene UV lampe, ali bilo je i nekih bizarnih razloga: nestanak struje, pokvarena ulazna vrata, a na jednom biračkom mestu razbijena je glasačka kutija.

Na 8 biračkih mesta više je građana istovremeno ulazilo iza paravana za glasanje, iako za tim nije postojala neka potreba. Na 10 biračkih mesta (2611 građana) bilo je onih koji su odbijali da čin zaokruživanja kandidata obave iza paravana.

U 3 % slučajeva evidentirano je neslužbeno zadržavanje građana na biračkom mestu – najčešće su to bili rođaci i poznanici članova biračkog odbora.

Na 13 % biračkih mesta zabeležen je dolazak građana na biračko mesto bez odgovarajućih ličnih isprava koje omogućavaju utvrđivanje identiteta (onako kako propis nalaže). Zbog toga nije moglo da glasa 4137 građana.

Tabela 1.

Ocena poznavanja izborne procedure od strane građana (u %)

- Predsednički izbori 2002–2003. -

Ocene	Septembarski izbori 2002. I krug	Oktobarski izbori 2002. II krug	Decembarski izbori 2002. ponovljeni izbori	Novembarski izbori 2003.
Jedinica	1	0	0	0
Dvojka	8	4	4	4
Trojka	33	23	23	24
Četvorka	38	42	43	40
Petica	20	31	30	32
Ukupno	100	100	100	100
Prosečna ocena	3,70	3,98	3,98	3,98

Posmatrači CeSID-a su na 32 % biračkih mesta ocenili sa peticom poznavanje izborne procedure od strane građana, a na 40 % biračkih mesta sa četvorkom. Ove izvrsne ocene date su na gotovo tri četvrtine biračkih mesta (videti tabelu 1). Građani su u proseku ocenjeni sa gotovo čistom četvorkom (3,98), isto kao i u prethodna dva kruga predsedničkih izbora. Sa ovom ocenom građani su svojim poznavanjem izbornih postupaka i procedure zauzeli poslednje mesto među osam ocenjivanih aspekata izbornog postupka, ali ne zbog nekog velikog neznanja već zbog toga što su ostali aspekti izbora dobili izrazito visoke ocene.

(6) Građani – birači: glasanje

Ukupno su građani Srbije četiri puta izlazili na izbore u 2002. i 2003. godini, a opet nisu izabrali predsednika. Izbori nisu uspeli jer na izbore nije izašlo onoliko građana koliko je zakonodavac propisao. Shodno tome, izbori mogu da budu uspešni ili ako izađe više od polovine građana sa pravom glasa ili ako zakonodavac smanji ili ukine cenzus. S obzirom da je besmisleno u ovom tekstu analizirati razloge kojima se rukovodio zakonodavac kada je ostavio postojeći cenzus kao kriterijum uspešnosti izbora²⁴, ovde ćemo se pozabaviti razlozima neizlaska građana na izbore. Generalno, odgovor na pitanje o razlozima apstinencije leži u karakteristično ambivalentnom odnosu prema politici većine naših građana. Podatke o tome nalazimo u nedavnom istraživanju Centra za proučavanje alternativa (JMS 04/03) i ovde ćemo ekstenzivno navesti nalaze.

Građani u priličnoj meri problematizuju mogućnost sopstvenog angažmana. Više preferiraju miran život bez velikih uzbuđenja. Više vole da gledaju „svoja posla“, a da brigu oko „zajedničke stvari“ prepuste drugome. Čak 88 % građana bi želelo „da mirno živi i gleda svoja posla“, naspram 12 % onih koji preferiraju neki socijalni i politički aktivizam.

Zainteresovanost za politiku je prilično niska, nalazimo je u nešto izraženijoj meri tek kod svakog sedmog ispitanika. U stvari, 14 % ispitanika je reklo da je mnogo ili veoma mnogo zainteresovano za politiku, 55 % da je malo zainteresovano, a 31 % da je veoma malo ili da uopšte nije zainteresovano. Ukoliko bi „veoma veliku“ zainteresovanost za politiku označili sa 5, a „nikakvu“ sa 1, onda bi vrednost zainteresovanosti koju smo utvrdili iznosila 2,36. To praktično znači da je u proseku zainteresovanost građana za politiku negde između „veoma male“ i „male“, s tim što je mnogo bliža „maloj“ zainteresovanosti. Naravno, nisu svi građani podjednako zainteresovani, odnosno podjednako nezainteresovani za politiku. Posebno se po obimu zainteresovanosti izdvajaju visokoobrazovani građani (35 %), dok se zainteresovanost ostalih nalazi između 10 % (oni čije je najviše obrazovanje – osnovna škola) i 18 % (oni sa višom školom).

²⁴ No, nije stvar ni samo u cenzusu. Tu je i fenomen tzv. prinudne apstinencije. Faktički je reč o građanima kojima je zakonodavac svojim odredbama oduzeo pravo glasa. Naši građani koji žive i rade u inostranstvu, nepokretni i teški bolesnici, nepokretni i malo pokretni invalidi, zatvorenici i pritvorenici, „pečalbari“ unutar zemlje koji rade daleko od mesta stalnog boravka, ljudi na službenom putu – sve su to kategorije kojima je zakonodavac toliko otežao mogućnosti za glasanje da se može govoriti o oduzimanju prava glasa. Računam da je takvih građana 600.000 do 700.000.

Od mnogih oblika praktičnog ispoljavanja zainteresovanosti za politiku, ispitivali smo jedan: odnos prema političkim strankama. Pošli smo od logične pretpostavke da će mnogi koji su zainteresovani za politiku imati pozitivan odnos prema političkim strankama, da će ih simpatizovati i da će, eventualno, biti njihovi članovi. Kada je reč o obratnoj relaciji, pretpostavili smo da će svi koji imaju pozitivan odnos prema političkim strankama, biti zainteresovani za politiku. Pokazalo se, međutim, da baš i nije tako.

Dve petine građana (tačnije 39 %) ima pozitivan odnos prema političkim strankama, nešto malo više (44 %) je ravnodušno, a jedna šestina (17 %) ima negativan odnos prema strankama (odbojnost, ne podnose stranke). Pozitivan odnos prema strankama indicirali smo preko članstva u strankama (7 % ispitanika), iskazivanja simpatija prema jednoj od stranaka (17 %) i prema osećaju ispitanika da ipak postoji jedna stranka koja mu je bar nešto bliža od ostalih (15 %). Negativan odnos prema političkim strankama indicirali smo preko iskaza „Ne podnosim političke stranke” (17 %). – Gledano po stepenu obrazovanja, po pozitivnom odnosu prema strankama izdvajaju se visokoobrazovani (56 % ima pozitivan odnos prema strankama) i oni koji su najmanje obrazovani (31 % ima pozitivan odnos prema strankama). U stvari, u svim obrazovnim kategorijama dominira ravnodušan odnos prema strankama (između 43 i 48 %), osim kod visokoobrazovanih gde dominira pozitivan odnos prema strankama.

Među članovima političkih stranaka našli smo 22 % onih koji su malo zainteresovani za politiku i 9 % onih koji uopšte nisu zainteresovani za politiku. Postavljamo pitanje: čime su ovi građani motivisani prilikom u članjenja u stranke, ako ne politikom? Na drugoj strani, među onima koji su mnogo zainteresovani za politiku nalazimo 15 % onih koji su ravnodušni prema strankama ili ih preziru. Tu se postavlja pitanje: kako i gde ovi građani ispoljavaju svoju političnost?

Otkuda tako veliki broj onih koji nisu zainteresovani za politiku i onih koji su ravnodušni prema političkim strankama ili prema njima imaju negativan odnos? Pretpostavili smo da ima smisla ispitati razumevanje uloge politike u životu pojedinaca. U stvari, pitali smo za uticaj vladinih odluka na život pojedinaca, jer ako tog uticaja nema ili nema razumevanja tog uticaja, onda je sasvim logična niska zainteresovanost za politiku i velika distanca prema političkim strankama.

Približno trećina ispitanika misli da je uticaj vladinih odluka na njihov život veliki, trećina misli da je osrednji, a takođe trećina smatra da nema uticaja ili da je beznačajan. Petina smatra da je uticaj dobar, nešto više od dve petine da je loš, a

nešto manje od dve petine ne može da oceni pravi uticaj (u stvari, ovde se uglavnom radi o onima koji smatraju da nema uticaja ili da je on minimalan).

Politički nezainteresovani građani i politički neaktivni (tj. neuključeni u rad političkih stranaka) u velikoj meri se regrutuju među onim građanima koji ili ne vide vezu između politike i sopstvenog života ili je poriču, a takođe i iz rezervoara onih koji ne mogu da ocene smer eventualnog uticaja ili ga smatraju negativnim.

Više od četiri petine malo ili nimalo zainteresovanih za politiku i tri petine onih koji su ravnodušni ili se negativno odnose prema političkim strankama pokazatelji su slabih aktivističkih potencijala građana Srbije u sferi politike. Istovremeno, većina građana percipira stanje u društvu kao loše, rad vlade kao nezadovoljavajući, sopstveni standard kao nizak – i svesna je potrebe za aktivizmom i svesna je uloge aktivizma građana u društvenom razvoju. Zašto onda nema više aktivizma i zašto gotovo devet desetina građana više voli da mirno živi i gleda svoja posla? Zašto 43 % građana kaže da neće izaći na predsedničke izbore 16. novembra ako tog dana bude padala kiša i bude ružno vreme?

Odgovori se ne mogu tražiti samo na jednoj strani, već i na strani građana i na strani politike, političara i političkih stranaka. Naime, prevlađujući tip političke kulture u nas, i po obimu i po vremenu trajanja, produkuje pasivnog građanina, „građanina pokornog“, poslušnika, autoritarca („biciklistu“)... Za njega aktivizam jeste vrednost, ali ne i poželjna praksa. On zna da bi se aktivnošću mnogih građana mnogo toga na bolje promenilo, ali više voli da gleda samo svoje stvari i da mirno živi... Na drugoj strani, politika-političari-stranke, onakvi kakvi nam se već godinama prikazuju i na čije ponašanje ne treba trošiti reči, nisu nimalo privlačni za poštenog čoveka. Politika-političari-stranke ne samo da nisu poželjni već često i sve češće izazivaju, najprostije rečeno, gađenje!

Na osobeni način ove nalaze potvrdila su i mišljenja blizu 8000 CeSID-ovih posmatrača. Oni su dali 10.984 odgovora o razlozima apstinencije (videti tabelu 2).

Tabela 2.

Razlozi apstinencije na predsedničkim izborima 16. novembra 2003. god.

- Prema mišljenju CeSID-ovih posmatrača -

Razlozi apstinencije	f	%
Nezainteresovanost, apatija, ravnodušnost, apolitičnost, inertnost, rezignacija, neopredeljenost, nemotivisanost, prezasićenost izborima...	3801	35

Percepcija i ocene predsedničkih izbora

Razlozi apstinencije	f	%
Nezadovoljstvo, nepoverenje, razočaranost	2572	23
Bojkot, stranačka pripadnost	1006	9
Loši kandidati	935	9
Slava, praznik	752	7
Bolest, fizička nesposobnost, starost, udaljenost BM, hladnoća	671	6
Sprečenost: odsustvo iz mesta boravka, obaveze, boravak u inostranstvu...	552	5
Ostalo	695	6
UKUPNO	10.984	100

Po njihovom mišljenju, među razlozima dominira nezainteresovanost, a potom i razočaranost – i gotovo tri petine navedenih razloga svode se na ova dva. No, ovi nalazi zaslužuju posebnu pažnju zbog jednog specifičnog razloga neizlaska na izbore. Naime, u situaciji niske motivisanosti, na neizlazak utiče i to što su izbori zakazani na dan verskog praznika. Na taj razlog je u nekoliko navrata skretana pažnja političarima, ali su oni to karakterisali kao nešto efemerno!

(7) Monitoring izbora

Posmatrači iz inostranstva obišli su, prema podacima koje daju posmatrači CeSID-a, 18 % biračkih mesta. Članovi opštinskih izbornih komisija obišli su 58 % biračkih mesta. Posmatrači CeSID-a bili su prisutni na gotovo svim biračkim mestima, a izveštaje/protokole imamo sa 7948 biračkih mesta.

Tabela 3.

Da li ste do sada već bili CeSID-ov posmatrač izbora? Ako jeste, koliko puta (u %) – Predsednički izbori 2002-2003. –

Koliko puta ste bili posmatrač?	Septembar 2002	Oktobar 2002	Decembar 2002	Novembar 2003.
Ovo mi je prvi put	45 %	12 %	12 %	34 %
Drugi put	32 %	32 %	10 %	10 %
Treći put	17 %	32 %	25 %	15 %
Četvrti put	4 %	17 %	28 %	17 %
Pet i više puta	2 %	7 %	25 %	24 %
UKUPNO	100 %	100 %	100 %	100 %

Podaci u tabeli 3 govore da je reč o iskusnim posmatračima, dve trećine je bilo u ulozi posmatrača barem na jednom izborima pre ovih sada (čak dve petine je bilo u ulozu posmatrača tri i više puta). Iskustvo CeSID-ovih posmatrača potvrđeno je i stabilnošću ocena koju primećujemo preko komparacije rezultata monitoringa sa ranijim posmatranjima. Nailazili smo na poklapanje sa ranijim monitoringom i u drugoj decimali pojedinih podataka.

Ugled posmatrača CeSID-a na biračkim mestima vidi se kako po tome što im je omogućeno da na samom biračkom mestu dobiju prostor pogodan za posmatranje toka izbora (samo na 56 mesta bilo je nekih problema). CeSID-ov plakat „Pravila glasanja“ bio je istaknut na 87 % biračkih mesta. Najbolji indikator statusa CeSID-ovih posmatrača jeste dobar odnos članova BO prema posmatračima CeSID-a. Taj odnos ocenjen je veoma visoko i zauzima prvo mesto među svim ocenama izbornog postupka – prosečna ocena iznosi 4,78.

Na 792 biračka mesta članovi biračkih odbora pitali su posmatrače CeSID-a o nekim propozicijama vezanim za izbore. To je znatan porast u odnosu na ranije izbore. Nije na odmet pomenuti i podatak da je na 129 biračkih mesta posmatrač CeSID-a samoinicijativno reagovao oko nekih pitanja vezanih za tok izbora.

(8) Zaključak

Na kraju možemo zaključiti, kao i povodom prošlih (neuspeh) predsedničkih izbora, da su ovi izbori sa stanovišta i organizacije protekli dobro, da su obavljani rutinski i da su, po kriterijumima koji su ovde predstavljeni, veoma uspešno izvedeni (sasvim je druga stvar njihov neuspeh sa stanovišta potrebnog stepena izborne participacije).

Tabela 4. Ocene predsedničkih izbora 2002-2003. godine

Ocenjivane oblasti	IX 2002.	X 2002.	XII 2002.	XI 2003.
Odnos članova BO prema posmatraču CeSID-a	4,79	4,82	4,78	4,71
Odnos članova BO prema građanima na BM	4,68	4,72	4,69	4,54
Ukupan rad biračkog odbora	4,48	4,61	4,58	4,38
Obučenost stalnog sastava biračkih odbora	4,36	4,57	4,55	4,50

Percepcija i ocene predsedničkih izbora

Ocenjivane oblasti	IX 2002.	X 2002.	XII 2002.	XI 2003.
Koordinacija između BO i opštinskih radnih tela	4,48	4,55	4,49	4,80
Obučenosť proširenog sastava biračkih odbora	4,21	4,46	4,41	4,56
Koliko građani poznaju izbornu proceduru	3,70	3,98	3,98	3,98
Ukupan birački postupak	4,35	4,50	4,44	4,44
PROSEK	4,38	4,53	4,49	4,49

Ukupan birački postupak na 54 % biračkih mesta dobio je ocenu „pet“, a na 37 % ocenu „četiri“. Prosečna ocena biračkog postupka je u drugu decimalu ista kao i na prošlim predsedničkim izborima i iznosi 4,44 i gotovo je ista sa prosekom prosečnih ocena osam pojedinačnih aspekata izbora – 4,49. Dakle, predsednički izbori u novembru 2003. godine, sa stanovišta organizacije i procedure, veoma su uspeli i u ocenama između jedan i pet našli su se tačno na sredini između „vrlo dobar – 4“ i „odličan – 5“.

OČIMA CeSID-a

Četiri kruga neuspelih predsedničkih izbora, 2002-2003.

Da li ste do sada već bili CeSID-ov posmatrač izbora? Ako jeste, na koliko izbora?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ne, ovo mi je prvi put	45	12	12	34
Drugi put	32	32	10	10
Treći put	17	32	25	15
Četvrti put	4	17	28	17
Peti put i više	2	7	25	24
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.017	7.761

BO-III = 799 - 10 %; BO-IV = 187 - 2 %

Vreme otvaranja biračkog mesta

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Pre sedam sati	4	3	2	3
U sedam sati	96	97	94	92
Posle sedam sati	0	0	4	5
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.583	7.428	7.816	7.948

BO-II = 30 - 0,4 %; BO-IV = 26 - 0,3 %

Vreme zatvaranja biračkog mesta

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Pre dvadeset sati	1	1	1	0
U dvadeset sati	99	99	96	96

Okolo izbora

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Posle dvadeset sati	0	0	3	4
Ukupno - %	100	100	100	100
	7353	7071	7816	7457

BO-II = 387 - 5 %; BO-IV = 491- 6 %

Označenost biračkog mesta

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Dobra	81	84	85	84
Osrednja	18	15	14	15
Loša	1	1	1	1
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.579	7.437	7.802	1.922

BO-I = 22 - 0,3; BO-II = 21 - 0,3; BO-III = 14 - 0,2; BO = 94 - 1

Dostupnost biračkog mesta. Da li su na biračko mesto mogli da uđu birači sa invalidskim kolicima?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Dostupno	53	52	52	54
Nedostupno	47	48	48	46
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.476	7.412	7.770	7.889

BO-I = 125 - 1,6 %; BO-II = 46 - 0,6 %; BO-III = 46 - 0,6 %; BO-IV = 59 - 0,7 %

Da li su spiskovi kandidata istaknuti na vidljivom mestu?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Istaknuti su na vidljivom mestu	98	99	99	99
Nisu bili dovoljno vidljivi	2	1	1	1
Nije ih ni bilo	0	0	0	0
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.589	7.437	7.809	7.818

BO-I = 12 - 0,2 %; BO-II = 21 - 0,3 %; BO-III = 7 - 0,1 %; BO-IV = 13 - 0,2 %

Očima CeSID-a

Da li su spiskovi kandidata istaknuti na vreme (pre početka glasanja)?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Istaknuti su na vreme	99	100	100	100
Nisu istaknuti na vreme	1	0	0	0
Nije ih ni bilo	0	0	0	0
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.581	7.436	7.806	7.929

BO-I = 20 - 0,3 %; BO-II = 22 - 0,3 %; BO-III = 10 - 0,1 %; BO-IV = 10 - 0,2 %

Da li je postojala providna glasačka kutija?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	100	100	100	100
Ne	0	0	0	0
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.594	7.448	7.769	7.035

BO-I = 7 - 0,1 %; BO-II = 10 - 0,1 %; BO-III = 5 - 0,1 %; BO-IV = 13 - 0,2 %

Da li je kontrolni listić sa podacima o prvom biraču popunjen i ubačen u kutiju pre pečačenja?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	98	98	98	97
Ne	1	2	2	3
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.527	7.394	7.769	7.907

BO-I = 74 - 1,0 %; BO-II = 64 - 0,9 %; BO-III = 5 - 0,1 %; BO-IV = 41 - 0,5 %

Da li je na BM i na 50 metara od BM bilo propagandnog materijala političkih stranaka?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije	96	99	99	98
Jeste	4	1	1	2
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.577	7.458	7.805	7.926

BO-I = 24 - 0,3 %; BO-II = 14 - 0,2 %; BO = 11 - 0,1 %; BO-IV = 22 - 0,3 %

Oko izbora

Da li kapacitet biračkog mesta odgovara broju birača?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	95	97	97	97
Delimično	4	2	2	2
Ne	1	1	1	1
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.578	7.437	7.798	7.930

BO-I = 23 - 0,3 %; BO-II = 21 - 0,3 %; BO = 18 - 0,2 %; BO-IV = 18 - 0,2 %

Ocena uređenosti i organizovanosti biračkog mesta u celini

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Dobra	77	84	84	82
Osrednja	22	15	15	17
Loša	1	1	1	1
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.554	7.419	7.773	7.881

BO-I = 47 - 0,6 %; BO-II = 39 - 0,5 %; BO = 43 - 0,6 %; BO-IV = 67 - 0,8 %

Da li je bilo gužvi na biračkom mestu? U koliko je sati bila najveća gužva?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije bilo gužvi	73	84	83	85
Gužva od 7 do 9 sati	1	0	0	0
Gužva od 9 do 10 sati	1	0	1	1
Gužva od 10 do 11 sati	2	1	1	1
Gužva od 11 do 12 sati	2	1	1	1
Gužva od 12 do 13 sati	3	1	1	1
Gužva od 13 do 14 sati	2	1	1	2
Gužva od 14 do 15 sati	2	1	1	1
Gužva od 15 do 16 sati	2	1	1	1
Gužva od 16 do 17 sati	2	1	2	2
Gužva od 17 do 18 sati	4	3	4	3
Gužva od 18 do 19 sati	4	4	3	2
Gužva od 19 do 20 sati	2	2	1	0
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.849

BO-IV = 99 - 1,2 %

Očima CeSID-a

Da li je birački spisak bio ispravan prema kriterijumima navedenim u „Priručniku za posmatrača“

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	96	97	97	98
Ne	4	3	3	2
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.439	7.353	7.697	7.810

BO-I = 162 - 2,1 %; BO-II = 105 - 1,4 %; BO = 119 - 1,5 %; BO-IV = 138 - 2,7 %

Da li su na BM dolazili građani sa biračkim pravom koji nisu upisani u birački spisak? Koliko?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije bilo neupisanih građana	61	79	80	73
1 neupisan građanin	10	6	7	9
2 neupisana građanina	7	5	5	6
3 neupisana građanina	5	3	3	3
4 neupisana građanina	3	2	1	2
5 neupisanih građana	3	1	1	2
6 neupisanih građana	2	1	1	1
7 neupisanih građana	1	1	0	1
8 neupisanih građana	2	0	0	0
9 i više neupisanih građana	6	2	2	3
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.850
Broj neupisanih građana	15.167	6.445	4.705	2.116

B-IV = 98 - 1,2 %

Da li je u biračkom spisku bilo građana sa netačno upisanim podacima?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije bilo netačno upisanih	81	87	88	88
1 netačno upisan	7	4	4	5
2 netačno upisana	4	3	2	3
3 netačno upisana	2	2	2	1
4 netačno upisana	1	1	1	1
5 netačno upisanih	1	1	1	0

Oko izbora

	% - I	% - II	% - III	% - IV
6 netačno upisanih	1	0	0	0
7 netačno upisanih	0	0	0	0
8 netačno upisanih	0	0	0	0
9 i više netačno upisanih	3	2	2	2
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.528
Br. netačno upis. građana	7.549	5.816	**	3.110

BO-IV = 420 - 5,3 %

Broj građana sa slovnom greškama u njihovim podacima u biračkom spisku?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije bilo netačno upisanih	86	91	91	91
1 netačno upisan	5	3	3	4
2 netačno upisana	3	2	2	2
3 netačno upisana	2	1	1	1
4 netačno upisana	1	1	1	1
5 netačno upisanih	1	1	1	0
6 netačno upisanih	1	0	0	0
7 i više netačno upisanih	1	1	1	1
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948
Br. netačno upis. građana	3.717	2.745	2.031	1.163

Da li su netačno upisani podaci evidentirani od strane biračkog odbora?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije bilo netačnih podataka	78	83	84	85
Evidentirane su netačnosti	22	12	12	11
Nisu evidentirane netačnosti	*	5	4	4
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.282	7.307	7.645	7.701

BO-I = 319 - 4,2 %; BO-II = 151 - 2,0 %; BO-III = 171 - 2,2 %; BO-IV = 247 - 3,1 %

* Nije bio ponuđen ovaj model odgovora

Očima CeSID-a

Da li je na biračkom spisku bilo unetih primedbi pored pojedinih imena? Koliko?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije bilo primedbi	89	93	92	87
1 primedba	4	2	4	4
2 primedbe	2	1	1	3
3 primedbe	1	1	1	2
4 primedbe	1	0	1	1
5 primedbi	1	1	0	1
6 i više primedbi	2	2	1	2
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948
Broj primedbi	4.801	4.054	2.085	4.137

Broj građana kojima nije bilo dozvoljeno glasanje zbog neodgovarajućih dokumenata

	% - II	% - III	% - IV
Broj BM na kojima nije bilo takvih građana	87	88	87
Broj BM na kojima je bio 1 takav građanin	3	3	4
Broj BM na kojima je bilo 2 takva građanina	3	3	3
Broj BM na kojima je bilo 3 takva građanina	2	2	2
Broj BM na kojima je bilo 4 takva građanina	1	1	1
Broj BM na kojima je bilo 5 takvih građana	1	1	1
Broj BM na kojima je bilo 6 i više takvih građana	3	2	2
Ukupno - %	100	100	100
Ukupno - f	7.458	7.816	7.948
Ukupno građana	4.519	2.795	4.137

Oko izbora

Da li je bilo problema oko preuzimanja izbornog materijala i biračkog pribora?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ne	98	99	100	100
Da	2	1	0	0
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.458	7.370	7.762	7.862

BO-I = 143 - 1,9 %; BO-II = 88 - 1,2 %; BO-III = 54 - 0,7 %; BO-IV = 86 - 1,1 %

P. 25 (III i IV): Da li je birački odbor bio opremljen kompletnim i ispravnim glasačkim priborom?

	% - III	% - IV
Ne	98	98
Da	2	2
Ukupno - %	100	100
Ukupno - f	7.564	7.819

BO-III = 252 - 3,2 %; BO-IV = 129 - 1,6 %

Da li je birački odbor dobio tačan broj glasačkih listića?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	84	90	89	92
Neslaganje za 1 listić	6	4	4	4
Neslaganje za dva	3	2	1	1
Neslaganje za tri	1	1	1	1
Neslaganje za četiri	2	1	2	0
Neslaganje za 5 i više	4	2	3	2
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948

Da li su građani uredno pozvani na glasanje (obavešteni o datumu i mestu glasanja)?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	86	88	89	89
BM - 1 nepozvan	1	0	1	1
BM - 2 nepozvana	1	1	1	1
BM - 3 nepozvana	1	1	1	1
BM - 4 nepozvana	1	1	1	1

Očima CeSID-a

	% - I	% - II	% - III	% - IV
BM - 5 nepozvanih	1	1	1	1
BM - 6 nepozvanih	1	0	0	0
BM - 7 nepozvanih	1	1	0	0
BM - 8 i više nepozvanih	7	7	6	6
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948
Broj nepozvanih	16.585	17.756	6.036	12.820

Da li je bilo poziva građana koji su sprečeni da dođu na BM. Koliko?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	76	87	86	88
BM sa 1 pozivom	6	5	5	4
BM sa 2 poziva	6	3	4	3
BM sa 3 poziva	4	2	2	2
BM sa 4 poziva	2	1	1	1
BM sa 5 poziva	2	1	1	1
BM sa 6 poziva	1	0	0	0
BM sa 7 poziva	1	0	0	0
BM sa 8 poziva	0	0	0	0
BM sa 9 i više poziva	2	1	1	1
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948
Broj poziva	6.739	3.033	2.977	2.935

Da li je bilo slučajeva da građani dođu na BM sa popunjenim ili nepopunjenim, jednim ili više glasačkih listića?

	f - I	% - I	f - II	% - II	f - III	% - III	f - IV	% - IV
Ne	7.558	99	7.442	100	7.794	100	7.920	100
Da	43	1	16	0	22	0	28	0
Ukupno	7.601	100	7.458	100	7.816	100	7.948	100

Da li je svima prvo izvršena provera UV lampom da bi se videlo da li su već glasali?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	98	98	98	98
BM - nije proveren 1 birač	1	1	1	1

Oko izbora

	% - I	% - II	% - III	% - IV
BM - nisu proverena 2 birača	0	0	0	0
BM - nisu proverena 3 birača	0	0	0	0
BM - nije provereno 4 i više	1	1	1	1
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948
Broj neproverenih	**	**	**	2.809

Da li je u svim slučajevima preuzimanja glasačkog listića verifikovano sprejom na kažiprstu birača?

	f - I	% - I	f - II	% - II	f - III	% - III	f - IV	% - IV
Da	7349	97	7187	97	7523	97	7.657	98
Ne	195	3	187	3	200	3	173	2
Ukupno	7544	100	7374	100	7723	100	7.830	100

BO-I = 57 - 0,7 %; BO-II = 84 - 1,1 %; BO-III = 93 - 1,2 %; BO-IV = 118 - 1,5 %

Da li je bilo slučajeva odbijanja da se kažiprst označi sprejom?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ne	83	91	91	92
Da, 1 slučaj	10	5	5	5
Da, 2 slučaja	4	2	2	2
Da, 3 slučaja	1	1	1	1
Da, 4 i više slučajeva	2	1	1	0
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948
Ukupno slučajeva	**	**	**	1.693

Koliko birača nije znalo da se potpiše nakon prijema glasačkog listića?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije bilo takvih	52	59	61	64
BM sa 1 nepismenim	8	8	8	8
BM sa 2 nepismena	8	7	7	7
BM sa 3 nepismena	6	6	5	5
BM sa 4 nepismena	4	4	4	3
BM sa 5 nepismenih	4	3	3	3
BM sa 6 nepismenih	2	2	2	2

Očima CeSID-a

	% - I	% - II	% - III	% - IV
BM sa 7 nepismenih	2	1	2	1
BM sa 8 nepismenih	2	1	1	1
BM sa 9 nepismenih	1	1	1	1
BM sa 10 nepismenih	2	2	1	1
BM sa 11 nepismenih	1	1	1	0
BM sa 12 nepismenih	1	1	0	0
BM sa 13 i više	7	4	4	4
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948
Broj nepismenih	25.717	17.040	11.110	14.355

Da li je poštovan redosled postupaka u proceduri glasanja?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	96	98	98	98
Ne	4	2	2	2
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.541	7.405	7.777	7.887

BO-I = 60 - 0,8 %; BO-II = 53 - 0,7 %; BO-III = 39 - 0,5 %; BO-IV = 61 - 0,8 %

Da li su obezbeđeni materijalni uslovi za tajnost glasanja?

	f - I	% - I	f - II	% - II	f - III	% - III	f - IV	% - IV
Da	7470	99	7383	99	7714	100	7.805	99
Ne	84	1	55	1	35	0	64	1
Ukupno	7554	100	7438	100	7749	100	7.869	100

BO-I = 47 - 0,6 %; BO-II = 20 - 0,3 %; BO-III = 67 - 0,9 %; BO-IV = 79 - 1 %

Ulazak više osoba iza paravana (sa nepismenom, slepom ili teško pokretnom osobom)

	f - III	% - III	f - IV	% - IV
Ne	6328	81	6.540	82
Da	1488	19	1.408	18
Ukupno	7816	100	7.948	100

Ulazak više osoba iza paravana iako za to nema razloga

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ne	93	95	94	92
Da	7	5	6	8
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948
Broj ljudi	**	**	**	3.316

Da li je bilo slučajeva odbijanja da se čin zaokruživanja kandidata obavi iza paravana?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije bilo takvih slučajeva	85	85	86	90
BM sa 1 slučajem	5	4	4	4
BM sa 2 slučaja	4	4	4	3
BM sa 3 slučaja	2	2	2	1
BM sa 4 slučaja	1	1	1	1
BM sa 5 slučajeva	1	1	1	1
BM sa 6 slučajeva	1	1	1	0
BM sa 7 i više slučajeva	1	2	1	0
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948
Broj ljudi	**	**	**	2.611

Da li je bilo slučajeva da građani naglas govore za koga su glasali?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije bilo takvih slučajeva	78	82	83	85
BM sa 1 slučajem	8	6	6	6
BM sa 2 slučaja	6	5	4	4
BM sa 3 slučaja	3	2	3	2
BM sa 4 slučaja	2	1	1	1
BM sa 5 slučajeva	1	1	1	1
BM sa 6 slučajeva	1	0	1	0
BM sa 7 slučajeva	0	0	0	0
BM sa 8 slučajeva	0	0	0	0
BM sa 9 i više slučajeva	1	3	1	1
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948
Ukupno ljudi	**	**	**	3.113

Da li je na BM ili u neposrednoj blizini bilo slučajeva glasnog upućivanja za koga treba glasati?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ne	97	98	98	98
Da	3	2	2	2
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948

Da li je bilo slučajeva da su pojedini građani glasali u ime drugog (supruge, roditelja...)?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije bilo takvih slučajeva	96	97	97	97
BM sa 1 slučajem	1	1	1	1
BM sa 2 slučaja	1	1	1	1
BM sa 3 i više slučajeva	2	1	1	1
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.459	7.816	7.948
Ukupno slučajeva	**	**	**	688

Da li je bilo pokušaja da pojedini građani glasaju u ime drugih (supruge, roditelja...)?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Nije bilo takvih	78	87	87	85
BM sa 1 slučajem	4	4	4	4
BM sa 2 slučaja	5	4	3	4
BM sa 3 slučaja	4	2	2	2
BM sa 4 slučaja	2	1	1	2
BM sa 5 slučajeva	2	1	1	1
BM sa 6 slučajeva	1	0	1	1
BM sa 7 i više slučajeva	4	1	1	1
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948
Ukupno pokušaja	**	**	**	4.425

Oko izbora

Da li je bilo slučajeva glasanja bez provere identiteta?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ne	96	97	96	96
Da	4	3	4	4
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.458	7.816	7.948

Da li je na BM bilo upotrebe alkohola?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ne	99	99	98	99
Da	1	1	2	1
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.601	7.410	7.770	7.884

BO-II = 48 - 0,6 %; BO-III = 46 - 0,6 %; BO-IV = 64 - 0,8 %

Da li su na biračkom mestu upotrebljavani mobilni telefoni, pejdžeri...?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ne	94	96	95	91
Da	6	4	5	9
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.535	7.416	7.716	7.900

BO-I = 66 - 0,9 %; BO-II = 42 - 0,6 %; BO-III = 40 - 0,5 %; BO-IV = 48 - 0,6 %

Da li je bilo incidenata na biračkom mestu?

	f - I	% - I	f - II	% - II	f - III	% - III	f - IV	% - IV
Ne	7.251	96	7.299	99	7.659	98	7.795	99
Da	303	4	83	1	118	2	112	1
Ukupno - %	7.554	100	7.382	100	7.777	100	7.907	100

BO-I = 47 - 0,6 %; BO-II = 76 - 1,0 %; BO-III = 39 - 0,5 %; BO-IV = 41 - 0,5 %

Da li je bilo policije u uniformi na biračkom mestu?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ne	91	96	96	95
Da, zbog glasanja	7	3	3	4
Da, bez poziva BO	2	1	1	1

Očima CeSID-a

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.546	7.409	7.757	7.889

BO-I = 55 - 0,7 %; BO-II = 49 - 0,7 %; BO-III = 59 - 0,8 %; BO-IV = 59 - 0,7 %

Da li vam je neko iz biračkog odbora postavljao neka pitanja ili vas konsultovao oko pitanja vezanih za proceduru glasanja?

	f - I	% - I	f - II	% - II	f - III	% - III	f - IV	% - IV
Ne	5.690	76	6.796	92	7.241	93	7.104	90
Da	1.834	24	584	8	523	7	792	10
Ukupno	7.524	100	7.380	100	7.764	100	7.896	100

BO-I = 77 - 1,0 %; BO-II = 78 - 1,0 %; BO-III = 52 - 0,7 %; BO-IV = 52 - 0,7 %

(III i IV): Da li ste vi samoinicijativno davali savete ili preporuke oko pitanja vezanih za proceduru glasanja, a da vas niko nije pitao za savet?

	f - III	% - III	f - IV	% - IV
Da	7.679	99	7.782	98
Ne	107	1	129	2
Ukupno	7.786	100	7.911	100

BO-III = 30 - 0,4 %; BO-IV = 37 - 0,5 %

Da li su bili prisutni svi članovi stalnog sastava biračkog odbora ili njihovi zamenici?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	96	97	97	97
Ne	4	3	3	3
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.561	7.413	7.783	7.898

BO-I = 40 - 0,5 %; BO-II = 45 - 0,6 %; BO-III = 33 - 0,4 %; BO-IV = 50 - 0,6 %

Da li su svi kandidati imali ovlašćenog predstavnika u proširenom sastavu biračkog odbora?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da, svi su imali	56	97	84	74
Ne, nisu imali svi	44	3	16	26

Okolo izbora

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.533	7.379	7.769	7.840

BO-I = 68 - 0,9 %; BO-II = 79 - 1,1 %; BO-III = 47 - 0,6 %; BO-IV = 108 - 1,4 %

Da li je bilo ometanja rada članova proširenog sastava biračkog odbora?

	f - I	% - I	f - II	% - II	f - III	% - III	f - IV	% - IV
Ne	7.494	99	7.393	100	7.774	100	7.880	100
Da	71	1	21	0	16	0	36	0
Ukupno	7.565	100	7.414	100	7.790	100	7.916	100

BO-I = 36 - 0,5 %; BO-II = 44 - 0,6 %; BO-III = 26 - 0,3 %; BO-IV = 32 - 0,4 %

Da li vam je obezbeđeno odgovarajuće mesto odakle ste mogli da pratite tok glasanja i ostvarite uvid u rad biračkog odbora?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ne	99	100	100	99
Da	1	0	0	1
Ukupno - %	100	100	100	56
Ukupno - f	7.580	7.421	7.791	7.928

BO-I = 21 - 0,3 %; BO-II = 37 - 0,5 %; BO-III = 25 - 0,3 %; BO-IV = 20 - 0,3 %

Da li je na BM bilo zadržavanja lica koja nemaju prava i dužnosti u vezi sprovođenja izbora?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ne	95	97	97	97
Da	5	3	3	3
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.559	7.425	7.793	7.908

BO-I = 42 - 0,6 %; BO-II = 33 - 0,4 %; BO-III = 23 - 0,3 %; BO-IV = 40 - 0,5 %

Da li su biračko mesto na kojem ste posmatrač obilazili posmatrači iz inostranstva?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	24	15	17	18
Ne	76	85	83	82

Očima CeSID-a

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.434	7.209	7.656	7.785

BO-I = 167 - 2,2 %; BO-II = 249 - 3,3 %; BO-III = 160 - 2,0 %; B-IV = 163 - 2,1 %

(III i IV): Da li su članovi opštinske izborne komisije obilazili biračko mesto na kojem ste vi ?

	f - III	% - III	f - IV	% - IV
Da	3.233	44	4.351	58
Ne	4.098	56	3.097	42
Ukupno	7.331	100	7.448	100

BO-III = 485 - 6,2 %; BO-IV = 500 - 6,3 %

P. 52: Da li je glasanje prekidano?

	f - I	% - I	f - II	% - II	f - III	% - III	f - IV	% - IV
Ne	7339	98	7235	99	7612	99	7.780	100
Da	163	2	37	1	64	1	47	1
Ukupno	7502	100	7272	100	7676	100	7.827	100

BO-I = 99 - 1,3 %; BO-II = 186 - 2,5 %; BO-III = 140 - 1,8 %; BO-IV = 121 - 1,5 %

Da li je poštovana procedura prilikom prebrojavanja glasova?

	f - I	% - I	f - II	% - II	f - III	% - III	f - IV	% - IV
Da	7.325	99	7.260	99	7.619	100	7.736	99
Ne	91	1	40	1	38	0	60	1
Ukupno	7.416	100	7.300	100	7.657	100	7.796	100

BO-I = 185 - 2,4 %; BO-II = 158 - 2,1 %; BO-III = 159 - 2,0 %; BO-IV = 152 - 1,9 %

Da li je bilo primedbi članova biračkog odbora koje su unete u zapisnik?

	F - I	% - I	F - II	% - II	F - III	% - III	f - IV	% - IV
Ne	6722	93	6956	97	7397	97	7.569	98
Da	479	7	186	3	202	3	155	2
Ukupno	7201	100	7142	100	7599	100	7.724	100

BO-I = 400 - 5,3 %; BO-II = 316 - 4,2 %; BO-III = 217 - 2,8 %; BO-IV = 224 - 2,8 %

Okolo izbora

Da li su svi koji treba potpisali zapisnik?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	98	99	99	98
Ne	2	1	1	2
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.001	7.248	7.648	7.790

BO-I = 600 - 7,9 %; BO-II = 210 - 2,8 %; BO-III = 168 - 2,1 %; BO-IV = 158 - 2 %

Koliko je minuta trajalo prebrojavanje glasova?

Broj BM na kojima se prebrojavalo	% - I	% - II	% - III	% - IV
15 i manje minuta	6	24	24	21
16-30 minuta	25	44	45	47
31-60 minuta	33	27	27	26
61-90 minuta	19	4	3	4
91-120 minuta	10	1	1	1
121-150 minuta	4	0	0	0
151-180 minuta	2	0	0	0
181-240 minuta	1	0	0	0
241-300 minuta	0	*	-	1
301 i više minuta	0	*	-	0
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	6.813	7.086	7.453	7.581

BO-I = 452 - 5,9 %; BO-II = 372 - 5,0 %; BO-III = 363 - 4,6 %; BO-IV = 367 - 4,6 %

Da li je kopija zapisnika o radu biračkog odbora istaknuta na odgovarajućem mestu?

	% - I	% - II	% - III	% - IV
Da	99	99	99	99
Ne	1	1	1	1
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.039	7.130	7.480	7.536

BO-I = 562 - 7,4 %; BO-II = 328 - 4,4 %; BO-III = 336 - 4,3 %; BO-IV = 412 - 5,2 %

Očima CeSID-a

Ocena odnosa članova biračkog odbora prema građanima na BM

	% - I	% - II	% - III	% - IV
1	0	0	0	0
2	4	0	0	0
3	4	3	4	4
4	22	20	22	20
5	73	77	74	76
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.498	7.383	7.749	7.881
Prosek	4,68	4,72	4,69	4,71

BO-I = 103 - 1,4 %; BO-II = 75 - 1,0 %; BO-III = 67 - 0,9 %; BO-IV = 67 - 0,8 %

Ocena obučenosti stalnog sastava biračkog odbora

	% - I	% - II	% - III	% - IV
1	1	0	0	0
2	2	1	1	2
3	11	6	7	7
4	33	27	27	26
5	53	66	65	65
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.470	7.378	7.743	7.877
Prosek	4,36	4,57	4,55	4,54

BO-I = 131 - 1,7 %; BO-II = 80 - 1,1 %; BO-III = 73 - 0,9 %; BO-IV = 71 - 0,9 %

Ocena obučenosti proširenog sastava biračkog odbora

	% - I	% - II	% - III	% - IV
1	1	0	0	1
2	3	1	2	2
3	15	9	9	12
4	36	32	32	30
5	45	58	57	55
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.454	7.288	7.703	7.832
Prosek	4,21	4,46	4,41	4,38

BO-I = 147 - 1,9 %; BO-II = 170 - 2,3 %; BO-III = 113 - 1,4 %; BO-IV = 116 - 1,5 %

Ocena koordinacije izmedju biračkog odbora i opštinskih radnih tela

	% - I	% - II	% - III	% - IV
1	1	1	1	1
2	2	1	2	2
3	8	6	8	8
4	27	26	26	24
5	62	66	63	65
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	6.957	7.077	7.343	7.426
Prosek	4,48	4,55	4,49	4,50

BO-I = 644 - 8,5 %; BO-II = 381 - 5,1 %; BO-III = 473 - 6,1 %; BO-IV = 522 - 6,6 %

Ocena odnosa članova biračkog odbora prema posmatraču CeSID-a

	% - I	% - II	% - III	% - IV
1	0	0	0	0
2	1	0	1	1
3	3	2	3	3
4	12	12	13	11
5	84	86	83	85
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.492	7.382	7.738	7.863
Prosek	4.79	4,82	4,78	4,80

BO-I = 109 - 1,4 %; BO-II = 76 - 1,0 %; BO-III = 78 - 1,0 %; BO-IV = 85 - 1,1 %

Ocena ukupnog rada biračkog odbora

	% - I	% - II	% - III	% - IV
1	0	0	0	0
2	1	1	1	1
3	7	5	5	6
4	33	27	29	27
5	59	67	65	66
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.413	7.335	7.650	7.766
Prosek	4,48	4,61	4,58	4,56

BO-I = 188 - 2,5 %; BO-II = 123 - 1,6 %; BO-III = 166 - 2,1 %; BO-IV = 182 - 2,3 %

Očima CeSID-a

Ocena poznavanja izborne procedure od strane građana

	% - I	% - II	% - III	% - IV
1	1	0	0	0
2	8	4	4	4
3	33	23	23	24
4	38	42	43	40
5	20	31	30	32
Ukupno - f	7.486	7.376	7.723	7.861
Prosek	3,70	3,98	3,98	3,98

BO-I = 115 - 1,5; BO-II = 82 - 4,4; BO-III = 93 - 1,2; BO-IV = 87 - 1,1

Ocena ukupnog biračkog postupka

	% - I	% - II	% - III	% - IV
1	0	0	0	0
2	1	1	1	1
3	10	6	8	8
4	41	35	37	37
5	48	58	54	54
Ukupno - %	100	100	100	100
Ukupno - f	7.459	7.363	7.642	7.746
Prosek	4,35	4,50	4,44	3,53

BO-I = 142 - 1,9 %; BO-II = 95 - 1,3 %; BO-III = 174 - 2,2 %; BO-IV = 202 - 2,5 %

Da li je na biračkom mestu bio istaknut CeSID-ov plakat "Pravila glasanja"?

	f	%
BO	182	2.3
Da	6888	86.7
Ne	878	11.0
Ukupno	7948	100

Oko izbora

Ocene predsedničkih izbora	I	II	III	IV
Odnos članova BO prema građanima na BM	4,68	4,72	4,69	4,71
Obučenost stalnog sastava biračkog tela	4,36	4,57	4,55	4,54
Obučenost proširenog sastava biračkog tela	4,21	4,46	4,41	4,38
Koordinacija između BO i opštinskih radnih tela	4,48	4,55	4,49	4,50
Odnos članova BO prema posmatraču CeSID-a	4,79	4,82	4,78	4,80
Ukupan rad biračkog odbora	4,48	4,61	4,58	4,56
Koliko građani poznaju izbornu proceduru	3,70	3,98	3,98	3,98
Ukupan birački postupak	4,35	4,50	4,44	4,44
PROSEK	4,38	4,53	4,49	4,49